

VIGILIA

2014/5

Házasság, család

HORVÁTH-SZABÓ KATALIN: Változó világ – változó családok

SPÉDER ZSOLT: A folyamatosan átalakuló család

DÁVID BEÁTA – HARGITAI JUDIT: Család és munka

LUKÁCS LÁSZLÓ: A család az egyház szíve

Lelkiségi mozgalmak a családról

ORAVECZ IMRE: Old country

Lackfi János és Vasadi Péter versei

Beszélgetés Bíró László püspökkel

79. évfolyam	VIGILIA	Május
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Az év embere	321
HÁZASSÁG, CSALÁD		
HORVÁTH-SZABÓ KATALIN:	Változó világ – változó családok: kihívások és megoldások	322
SPÉDER ZSOLT:	A folyamatosan átalakuló család az ezredforduló Magyarországon	332
DÁVID BEÁTA – HARGITAI JUDIT:	Család és munka vagy munka és család?! Az anyai hivatások összeegyeztethetősége a rendszerváltás tükrében	343
LUKÁCS LÁSZLÓ:	A család az egyház szíve	352
SZÉP/ÍRÁS		
VASADI PÉTER:	Két impromptu <i>(versek)</i>	362
LACKFI JÁNOS:	Hálaének; Vízi szerelem <i>(versek)</i>	364
ORAVECZ IMRE:	Old country <i>(regényrészlet)</i>	366
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
BODNÁR DÁNIEL:	Bíró László püspökkel	372
MAI MEDITÁCIÓK		
VLADIMIR GHICA:	A szenvedés mint keresztény misztérium <i>(Mézner Mariann fordítása)</i>	381
EGYHÁZ A VILÁGBAN		
■	Lelkiségi mozgalmak a családról: Equipe Notre-Dame, Házas Hétvége, Schönstatt Családmozgalom	389
NAPJAINK		
SZÖRÉNYI LÁSZLÓ:	Gyászbeszéd Szőnyi Zsuzsa búcsúztatásán	393
KRITIKA		
PAPP MÁTÉ:	Az érzékek éjszakája. Varga Mátyás: <i>hajnali3</i>	394
SZEMLE		
	(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	396

Az év embere

Három világhírű újság is Ferenc pápát tüntette ki ezzel a címmel. A választást általános helyeslés fogadta nemcsak az egyházon belül, hanem a „kívülállók” körében is. Az ismeretlen messzeségből az egyház élére került Jorge Mario Bergoglio egy csapásra az egyház és a világ figyelmének középpontjába került. Könyvek, cikkek tucatja tárta fel korábbi életét — a jezsuita provinciálisét a katonai junta idején; majd a Buenos Aires-i érsekét, aki élesen bírálta a kiáltó ellentéteket a szegények és a gazdagok között, s aki a melegházasságok törvénybe iktatása miatt szembefordult az ország — ma is uralkodó — elnökével is.

Már hazájában is közismert volt puritán életvitele. Az érseki palota helyett egy lakásban élt, limuzinok helyett inkább a tömegközlekedést választotta, rendszeresen ellátogatott a szegénynegyedekbe, és egyházmegyéje lelkipásztori tervében különös figyelmet szentelt a szegénygondozásnak. Mindez sokak szemében rokonszenvéssé tette, mások viszont a hagyományos főpapi stílus megcsúfolását látták benne.

Bergoglio folytatta addigi életstílusát Ferenc pápaként is, immár a világ figyelmének középpontjában. A római pápát körülvevő látványos, de egyre avíttabbnak ható külsőségek sokat egyszerűsödtek az elmúlt fél évszázadban, Ferenc pápa azonban minden eddiginél radikálisabb fordulatot hozott. Évszázados beidegződésekkel szakítva életstílusában pápaként is egyszerű ember maradt. Közvetlen modora, tabukat döntögető gesztusai, kijelentései egyesekben mehökkenést, a többségben azonban elismerést váltanak ki: világszerte értelmezik, olykor félremagyarázzák őket. A pápa igényli az emberek társaságát, közelségét. Elődei is tudták, hogyan kell kapcsolatot teremteni hatalmas tömegekkel, kitárt karokkal integetni, megfogni néhányat a feléjük nyújtózó kezekből, megcsókolni egy-egy magasba emelt kisgyermeket. Ferenc pápa gesztusai azonban szokatlanabbak és erőteljesebbek, mint amit eddig pápától láthatott a világ, ugyanakkor pedig minden szónál hatásosabb üzenetet hordoznak.

Személyes életvitele szokatlanul új stílust teremtett a Vatikánban. Joggal vetődött fel azonban a kérdés: tud-e új stílust hozni a vatikáni kormányzóhivatalok életébe, amelyek reformja elkezdődött ugyan a II. Vatikáni zsinat után, a kor követelményeihez igazodó valódi átalakítás azonban még várat magára. Ferenc pápa olykor tesz ugyan kritikus megjegyzéseket a vatikáni apparátusra, de vajon sikerül-e valóban megtisztítani, megreformálni a kúriát?

Ennél is távolabbra nyit a másik kérdés: hoz-e majd mindez változást a világegyház életében? A zsinat számos biztató folyamatot elindított, jelentős eredményekhez is vezetett, mára azonban az is látszik, hogy sok minden még folytatásra vár, másutt pedig korrekciókra, szemléletváltásra lesz szükség. Az első jelek biztatóak. A következő évek mutatják majd meg, hogy mindebből mit sikerül valóra váltani.

HORVÁTH-SZABÓ
KATALIN

Változó világ — változó családok

Kihívások és megoldások

Klinikus szakpszichológus,
a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola professzor emeritusa.

A család az emberiség egyik legősibb intézménye, amely gyerekeknek fészket, felnőtteknek társat ad, kielégíti az ember legalapvetőbb szükségleteit, a valakihez való tartozás érzését, befogadottságot és biztonságot. A leghatékonyabb mentálhigiénés csoport, amely tagjait védi, támogatja és erőforrásokkal, valamint megküzdési stratégiákkal látja el.

A család legfontosabb egysége a házaspár. A házastársi kapcsolatot a család kapcsolati központja, amely kulcsfontosságú szerepet játszik a család egészének érzelmi klímájában és kapcsolati szerkezetében. Ez a család statikai bázisa és tengelye, amely köré a többi kapcsolat rendeződik.¹ A házasság a legnagyobb boldogságot és a legtöbb fájdalmat hozó emberi kapcsolat, sajátos kombinációja az erőnek és a törekenységnek, ezért mindig, de különösen változó világunkban védelmet, erősítést és gondoskodást igényel.

¹David H. Olson:
Marriage in perspective.
In Frank D. Fincham –
Thomas N. Bradbury
(szerk.): *The psychology of marriage*. Guilford Press,
London, 1990, 7–50.

I. Kihívások

Korunk egyik nagy kihívása a házasság stabilitásának gyengülése, amely a II. világháború után indult el és napjainkban drámai mértékűvé vált. A modernnek nevezett korszak a házasság stabilitásának külső pilléreit rombolta le (jogi előírások a válással kapcsolatban, választási alternatíva, a válás társadalmi megítélésének változása), míg a posztmodernitás a házasság stabilitásnak belső tartópilléreit gyengítette. Felforgatta a hagyományos értékrendet, háttérbe került a hűség, elköteleződés, felelősségvállalás, a házasság értéke, és előtérbe került az újdonságkeresés, sikeresség, szabadság, az önérték önmegvalósítása. Ennek következtében gyökeresen megváltozott a házasságról, kapcsolatokról, gyermekvállalásról, nemi szerepekről való gondolkodás. A szekularizáció elterjedése pedig gyengítette a házasság és a család egyik nagyon fontos tartóoszlopát, a vallásosságát.

Növeli a nehézséget az a posztmodern fejlemény is, hogy az a világ, amelyben ma élünk, növekvő mértékben változó és kiszámíthatatlan, így a mai családoknak több váratlan kihívással, nehézséggel kell szembenéznük, ugyanakkor egyre kevésbé támaszkodhatnak az eredeti családból hozott megoldásmódokra, mintákra. Ez a

tényező nemcsak a házasságban élőknek, házasságra készülőknek és a különböző családi struktúrában élőknek, hanem a házasságot és a családot továbbra is értéknek tartó egyháznak és számos szakembernek is új feladatot jelent.

Csökken a házasságkötések és a születések száma

²Pongrácz Tiborné:
*A demográfiai értékrend
változásában szerepet
játszó főbb tényezők.*
In uő. (szerk.): *A családi
értékek és a demográfiai
magatartás változásai.*
Népességtudományi
Intézet, Budapest,
2011, 17–35.

Napjainkban folyamatosan növekszik azon férfiak és nők aránya, akik elkerülik a házassággal és szülőséggel járó kötöttségeket, ezzel a házassággal és gyerekneveléssel együtt járó örömet és elégedettséget is. A szociológiai vizsgálatok szerint 1990 és 2011 között 47%-kal csökkent a házasságkötések és 23%-kal a születések száma.² Úgy tűnik, hogy a feminista mozgalom szirénhangjai sokszor csak átmenetileg, de elnyomják az anyaság és apaság utáni vágyakozást, és azt hirdetik, hogy az ember egyedülállásban is megtalálhatja élete értelmét és feladatait, társ és gyerek nélkül is kiteljesedhet az élete.

A házasságkötések és a gyerekvállalás csökkenésének számos ismert és feltáratlan oka van, de valószínűleg jelentős szerepe van annak, hogy még az elégedett párok is házasság és a gyereknevelés árát hangsúlyozzák, és elhallgatják a házasság jótéteményeit és a szülőség örömeit.

Növekszik a válások száma

³Pongrácz Tiborné: i. m.

A hazai statisztikák szerint ma Magyarországon, a nemzetközi tendenciákhoz hasonlóan, a házasságok 46%-a válással végződik.³ A válások növekedésében a házasság értékének csökkenése mellett jelentős tényezőnek mutatkozik a kapcsolati élésre való felkészülés gyengése és a szülői minta hiánya is. Az utóbbi időben azonban a válási okok között egyre erősebb hatásúnak bizonyul a szülők válása és a házasság előtti együttélés. A szülők válása igen erősen meghatározza a gyerekek házassághoz való viszonyát és ezen keresztül házasságuk stabilitását. Az elvált szülők gyermekeinek nehezebb stabil kapcsolatot kialakítani másokkal, alacsonyabb bennük az együttműködési hajlam és kompromisszum készség, alacsonyabb a másokban való bizalom mértéke, félnek a hosszú távú elköteleződéstől, házasságukban szülői minta hatására gyakoribb a negatív kommunikáció. Emellett többnyire hiányzik vagy gyenge a nehézségekkel való megküzdés hatékony stratégiája is.

Növekszik az együttélések száma a házasság előtt és a házasság helyett

⁴Pongrácz Tiborné: i. m.

Az együttélés társadalmi elfogadottsága nő, a magyar fiatalok 76,7%-a jónak és kíváncsúnak tartja a házasság előtti együttélést.⁴ Az együttélés motivációs alapja szerint három markánsan eltérő csoport határozható meg. Vannak olyan párok, akik a házasság helyett választják az együttélést, számukra a házasság fogalma kiüresedett, a házasságkötést értéktelen „papír”-nak tartják. Nem foglalkoznak a jövőre vonatkozó közös tervekkel, többnyire karrierépítők és jó anyagi körülmények között élnek. A legnehezebb helyzetben azok vannak, akik számára az együttélés a magány és a rossz anyagi helyzet alternatívája. Gyakori, hogy elvált többgyerekes anyák köl-

töznek össze magányos vagy elvált férfiakkal a magány elkerülése és az anyagi helyzet javítása érdekében. Ezek a kapcsolat törékenyek, a gyerekek és az anyák gyakran veszélyeztetettek a családí erőszak és a gyakori párváltás vonatkozásában.

Az együtt élők többsége ma már a fiatal korosztályból kerül ki, akik az együttélést próbaházasságnak, a házasság első lépcsőfokának tekintik. Házasságra készülnek és makacsul él bennük az a meggyőződés, hogy az együttélés segít a megfelelő pár választásában és a jobb, stabilabb házasság megalapozásában. Azonban a kiterjedt kutatások szerint nemcsak az együttélési kapcsolat törékeny, hanem az együttélést követő házasság is. Körükben több a válás, mint azokban a házasságokban, amelyet nem előzőtt meg együttélés. A házasság és az együttélés több tényezőben ugyan hasonló, de számos olyan lényeges házasságépítő összetevőben különböznek, amelyek jelentősek a házasság stabilitása és minősége szempontjából, valamint vízváltásként működnek a két kapcsolati forma között. A házasság elköteleződésre épül, az együttélésben ez hiányzik vagy gyengébb. A házasságban hosszú távra érvényes a viszonyosság normája és az egyenlőség percepciója, az együttélésben mindkettő rövidtávra szól. A házastársakban erős a jövőre irányultság, fontos a közös cél és életstílus kialakítása, egymás karrierjének segítése, míg az együttélésben ezek többnyire jelentéktelenek. Erős különbség mutatkozik az értékorientációban is: a házasságban a hűség, egymás iránti felelősség, kölcsönösség, tártámogatás kap magas értékeket, míg az együttélésben az eszközjellegű értékek (pénz, lakás, jövedelem) erősebbek.⁵ A házasságban élők vallásosabbak és boldogabbak, mint az együtt élők.⁶ A mértékadó kutatások eredményei arra utalnak, hogy a két kapcsolati forma különbsége legerősebben az elköteleződés mértékével van összefüggésben. Az együttélést követő házasság törékenységében pedig az „együttélési effektusban” összefogott tényezők játszanak szerepet, a komoly döntés helyett belesodródás, a gyerek születése általi kényszer, az együttélési kapcsolati minta továbbvitele, alacsonyabb elégedettség, kevesebb pozitív interakció, és továbbra is fennmarad az egyéni karrier előtérbe helyezése.⁷

⁵Ádám Szilvia – Rosta Andrea: *Nemi szerepek*. In Rosta Gergely – Tomka Miklós (szerk.): *Mit értékelnék a magyarok?* OCIFE Magyarország – Faludi Ferenc Akadémia, Budapest, 2010.

⁶Horváth-Szabó Katalin: *A házasság és a család belső világa*. SE Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd Alapítvány, Budapest, 2007.

⁷Scott M. Stanley – Galena K. Rhoades – Paul R. Amato – Howard J. Markman – Christine A. Johnson: *The timing of cohabitation and engagement: Impact on first and second marriages*. Journal of Marriage and Family, vol. 72, August 2010, 906–918.

A nők munkába állása és széleskörű társadalmi felelősségvállalása

Fontos kihívást jelentő tényező a nők, feleségek munkába állása, a munka–otthon közötti feszültségek kezelése. A munka és az otthon egyensúlyának megteremtése egyre nagyobb kihívás a kétkarrieres, a kétkeresős és az egyszülős gyereket nevelő családokban. Az összeegyeztetés okozta feszültség mértékében és különösen megoldási módjaiban azonban jelentősen különböznek az említett családok. A kétkarrieres családokban általában mindkét fél magas iskolázottságú, mindkét fél számára fontos és jutalomértékű a munka, továbbá a személyes kibontakozást segíti. Emiatt a férfiak feleségük karrierjét támogatva többet vállálnak a család fizikai és nevelési terheiből, körükben erőteljesen változik és gazdagodik a férfiszerep

tartalma, egyre fontosabbá válik a családi szerep, és többnyire képesek arra, hogy a két szerepet integrálják. Míg a kétkeresős családokban a feleség munkavállalása többször kényszer és nem szabad választás, bár többen közöttük a munkába állást a női függetlenség és a társas támogatási lehetőség egyik forrásának tartják. Körükben azonban a férfiak kevésbé vonódnak be a gyerekekre és a háztartási munkákba, a hagyományos férfi szerepek szerint élnek. Míg az egyszülős családokban az egyedül élő szülőre kétszeres teher nehezedik, és az összeegyeztetés csak mások, illetve intézményi segítségével oldható meg.

A munka–otthon közötti feszültség tárgyalásába gyakran bevonódik az egyenlőség–egyenlőtlenség kérdése is. A szociológiai vizsgálatokban az egyenlőség mércéje elsősorban a háztartási munka elosztásának módja. A házastársi egyenlőség pszichológiai megközelítésében az egyenlőség mértéke a kapcsolatba való bevonódásban és érzelmi befektetésben, a tártámogatás kölcsönösségében, az egyéni és közös problémák megoldásában való részvételben, az egyénre és kapcsolatra vonatkozó döntések megosztásában, a társak szakértői területeinek kialakításában, az egymás iránti respektus kimutatásában, valamint a hatalomelosztás egyeztetésében, az igazságosság észlelésében mutatkozik meg. A mai házasságokban a pszichológiai egyenlőség percepciója egyre jelentősebbé válik a házassággal való elégedettségben és a házasság stabilitásában.

A média növekvő hatása a házasságban és a család működésében

A média ma már integrált része a családi életnek, aminek egyaránt vannak negatív és pozitív hatásai. A házasság vonatkozásában az általa közvetített család/házasságképnek, a verbális és fizikai erőszaknak és a kapcsolati agresszióknak, valamint a házastársi elvárások tartalmában megmutatkozó médiahatásnak van szerepe. A média családképe ritkán valóságos és árnyalt, időnként erősen idealizált, többnyire azonban konfliktussal terhelt, negatívumokkal telített. A család- és házasságkép erős hatású az elvárások kialakítására. Az idealizált, romantikus álmok a házasság mindennapjaiban ritkán valósul meg, így csalódással jár, míg a negatív házasságképek a házasság értékét rombolják, ezáltal a házassági elköteleződést vagy a házasságkötésre való motivációt gyengítik. A médiában szereplő párok közötti fizikai erőszak és a megalázó, személyiséget sértő verbális erőszak mintává válhat. Az utóbbi időben, a szappanoperák elterjedésének következtében a kutatók a kapcsolati agresszió házasságra, elköteleződésre gyakorolt hatásait vizsgálják. A kapcsolati agresszió fogalmába azok a viselkedésmódok tartoznak, amelyekkel manipulálni lehet a társ vagy más emberek viselkedését, kisebb-nagyobb hazugságokkal, rágalomokkal, érzelmszínleléssel. Ezek a viselkedésmódok nemcsak gyakoriak a szappanoperákban, hanem többnyire igazságosnak, jogosnak és sikeresnek mutatkoznak. A gyerekek és felnőttek körében is bizonyítékok vannak arra, hogy a kapcsolati agresszió erős viselkedésalakító tényező, viselkedési norma-

⁸Jennifer R. Linder – Nicole E. Werner: *Relationally aggressive media exposure and children's normative belief: Does parental*

mediation matter?
Family Relations, vol. 61,
2012, 488–500.

Burnout a házasságban

⁹Scott S. Hall – Rebecca
Adams: *Newlyweds’
unexpected adjustments
to marriage*. Family and
Consumer Science
Research Journal, vol.
39, June 2011, 375–389.

ként rögzül és legitimmé teszi a kapcsolatokat mérgező viselkedést. Ez viszont jelentős szerepet játszik a kapcsolati bizalom és az elköteleződés gyengülésében.⁸

A nyugati típusú kultúrákban a fiatalok nagy része, de még a második házasságukra készülők vagy együttélési kapcsolat után is nagy és illuzórikus elvárásokkal lépnek a házasságba.⁹ A szenvedélyt előtérbe állító korábbi szerelem-fogalmak a szenvedélyt, az égést hangsúlyozták, a romantikus regények és a média idealizált házasságképe illuzórikus elvárások kialakítására motiválnak. Amikor a mindennapok nehézségei között elillan az öröknek gondolt szerelem, amikor az előzetes elvárások nem teljesülnek, az egyének csalódást élnek meg, és fokozatosan erodálódik a másik iránti szeretet. A házastársak között csökken a kommunikáció, ellenségesek egymással, csökken az érzelmi hőfok. Emellett a *burnout* kialakulásához vezethet a kifáradás, a túl sok feladat, a kimerülés, a törődés és a dicséret hiánya is. A jó házasságban élők többsége a házasságról és a házastársról való gondoskodás keretében *burnout*-ot megelőző stratégiákat alkalmaz, minőségi időt, együttléteket biztosít egymás számára, csökkenti a mindennapok terhelését, kiszabadul a mindennapi rutin taposómalmából.

A családi formák bővülése

Az utóbbi időszakban drámaian megnőtt az egyszülős és komplex kétszülős családok száma. Egyre több gyerek él egyszülős családban özvegyesség, válás vagy élettársi kapcsolat megszakadása következtében. Mind a szociológiai, mind a pszichológiai vizsgálatok azt mutatják, hogy az egyszülős családok élete a legnehezebb nemcsak anyagi, hanem pszichológiai szempontból is. Nagy kihívás az egyedülálló szülőnek, többségében az anyának a biológiai apa aktív, pozitív természetű segítségével nélkül gyermeket gondozni, nevelni és felnevelni. Különösen nehéznek mutatkozik a férfiak iránti pozitív attitűd kialakítása, a férfi szerepminták közvetítése, de ugyanúgy nehéz mintát adni a házastársi kapcsolat tártámogatási kommunikációjára, a közös problémamegoldásra, konfliktuskezelésre és a házasságról való gondoskodásra. Az egyszülőség legnagyobb kihívása azonban az apahiány hatásainak gyengítése, a biológiai apával való nevelési szövetség fenntartása és az apa-gyerek kapcsolat gyakoriságának, valamint a kapcsolat pozitív természetéhez való hozzájárulás biztosítása. Az utóbbi időben az apahiányt és az apával való kapcsolat jellegét vizsgáló kutatások demonstrálták azokat az előnytelen hatásokat, amelyeket a biológiai apjuktól külön élő gyerekek élnek meg. Meggyőző bizonyítékokat hoztak arról, hogy a szétesett egyszülőssé váló családokban, illetve kisebb mértékben az újr házasságban élő gyerekek körében jelentősen nagyobb számban fordul elő beilleszkedési és magatartászavar.¹⁰ Kövrükben az apai irányítás hiánya következtében gyengébb az önkontroll és önszabályozás. Több esetben zavart szenved a nemi identitás egészséges fejlődése a megfelelő férfiminta hiányában. Lányoknál

¹⁰Heather Juby – David P.
Farrington: *Disentangling
the link between disrupted
family and delinquency*.
British Journal of
Criminology, vol. 41,
Spring 2001, 22–44.

¹¹William J. Doherty – Shonda M. Craft: *Single mothers raising children with male positive attitude*. Family Process, vol. 50, March 2011, 63–76.

¹²Frank L. Pasquale: *An assessment of the role of early parental loss in the adoption of atheism or irreligion*. Archive for the Psychology of Religion, vol. 32, January 2010, 375–396.

**Komplex házasságok:
újraházasodás vagy
együttélés, amelyben
több apától származó
gyerekek élnek**

¹³Judy Dunn: *Annotation: Children's relationships with their non-resident fathers*. Journal of Child Psychology and Psychiatry, vol. 45, May 2004, 659–671.

pedig a férfiakkal szemben kialakuló negatív attitűd és bizalmatlanság az elköteleződés gyengésségével és az élettársi kapcsolat előtérbe helyezésével járhat.¹¹ Az utóbbi időben összefüggést találtak az apahiány és/vagy negatív apa–gyerek kapcsolat és a vallásvesztés, vallásos közöny és az ateizmus között is.¹²

A különélő apák gyermekeikkel való kapcsolata nagyon különböző, mivel erős összefüggésben van a válási vagy a kapcsolat megszakadási folyamat jellegével és a különélés utáni anya–apa kapcsolattal, valamint az anya „kapuzáró” viselkedésével. A szülők többsége a kapcsolat szétesése után is törekszik arra, hogy csökkentse a válás gyerekre tett negatív hatásait, ezért nevelési szövetségüket őrizve együttműködnek. Azonban az elvált szülők közel egyharmadánál a szakítás/válás utáni kapcsolat konfliktusokkal terhelt, haragosak, ellenségesek egymás iránt, bosszúálló harcaikban a gyereket eszközként használják. Az anya nehezíti a gyerek–apa kapcsolat folyamatosságát, az apák egy része elszakad, sokszor eltűnik a gyerek életéből. Ez utóbbi jelentősen gyakoribb az együttélési kapcsolatok megszakadása után. Hazai adatok hiányában a nemzetközi eredményekre támaszkodva mondhatjuk ki, hogy a nem házas szülők és az apa–gyerek közötti kapcsolat általában gyenge és az idők során gyakran megszűnik.¹³

A családi változások színterén jelentőssé vált a családok komplexitásából eredő hatások és kihívások szerepe. Az özvegyek, elváltak és korábban együtt élők egy része újból megházasodik, vagy pedig újabb élettársi kapcsolatot létesít. Az új partner jelenléte megváltoztatja a biológiai apával kialakult szülői-nevelési szövetséget, az új, mostanában „szociális apának” nevezett mostoha apa vagy az anya új partnerének megjelenése meglehetősen bonyolulttá teszi a család kapcsolati hálózatot. A szociális apa szerepe és aktivitása nagyon jelentős lehet, pozitív vagy negatív jelleggel megváltoztathatja a gyerekek és a biológiai apa kapcsolatát, rombolhatja a biológiai szülők szövetségét, hozzájárulhat a biológiai apa kilépéséhez és a gyerekek magatartászavarának, beilleszkedési nehézségeinek kialakulásához.

II. Megoldások: változás vagy az erősségek megőrzése

A válások nagy száma és a házasságkötések csökkenése ellenére a szoros, támogató jellegű, biztonságot és elégedettséget hozó tartós házassági kapcsolat világszerte és hazánkban is sok ember számára jelentős értéknek számít. Az emberek többsége a boldogságot a házasságban keresi, még a házasságban kedvezőtlen tapasztalatokat szerzett elvált férfiak és nők többsége is újra megházasodik.

A pszichológiai szakirodalom már tekintélyes bizonyítékokat hozott arra, hogy sok család rendelkezik a változásokkal és nehézségekkel való megbirkózáshoz szükséges eszközökkel, személyes, társas, környezeti és a házasság létéből eredő erőforrásokkal, amelyek képessé te-

szik a családot mint egységet és az egyes tagokat a változásokhoz való alkalmazkodásra és a nehézségekkel való megküzdésre.

A házasság stabilitását és minőségét vizsgáló pszichológiai kutatások, összhangban a boldog párok értékelésével az elköteleződést, a társtámogatást és a vallásosságot emelik ki. Az elköteleződés vízválasztónak mutatkozik a házasság és az együttélés között, a biztonságot és a stabilitást, a jövőre irányultságot és a házasság szövetségi jellegét erősíti. A társtámogatás elérhetősége és megvalósulása a nehézségekkel való szembenézést, valamint a megküzdést segíti, és nagymértékben járul hozzá a biztonsághoz és elégedettséghez. A vallásosságnak kiemelkedő szerepe van a házasság stabilitásában, minőségében és a házassággal való elégedettségben. A vallásosság nemcsak a stresszel való megküzdésben jelentős, hanem erősíti a házasság minőségét meghatározó tényezőket, a házasság értékét, az elköteleződést, a társtámogatást és a legfontosabb kapcsolati eredményeket, a megbocsátást, hűséget, hálát, empátiát. A vallásosság hatásait áttekintő kutatásában Annette Mahoney¹⁴ bizonyítékokat hozott arra, hogy a vallásosság a vallásgyakorlás révén közvetlenül hat a házassági kapcsolatra, míg a vallásosság hatásait közvetítő imádkozás, különösen a társért való imádkozás, vallásos megküzdés, megbocsátás szoros összefüggésben van a szorongás és a depresszió alacsonyabb voltával és a jó közérzettel.

A házastársak és a családok többsége tehát nem eszköztelenül néz szembe a kihívásokkal. A szülők pozitív példái, az egyéni kapcsolati tapasztalatok, a szerelem /szeretet kiváltotta nagylelkűség, a házasság fontosságának tudatosulása és értéke, s nem utolsósorban a mély hitből fakadó erőforrások hatékonyvá teszik a házasság stabilitásának és minőségének fenntartását.

Ma már azonban egyre nagyobb azon házasságra készülő vagy már házassági vagy együttélési kapcsolatban élő fiatalok száma, akik konfliktusokkal terhelt ép családban, egyszülős vagy újraházasodott családban nőttek fel, vagy akiknek szülei elváltak vagy élettársi kapcsolatban éltek. A felnövő családokban sokan közülük nem kaptak megfelelő kapcsolati mintát, átvették a váláshoz, kapcsolatszakadáshoz vezető viselkedésmintákat, és sokszor erőforráshiánnyal is küzdenek.

Változásokkal teli és kiszámíthatatlan világunkban különösen az utóbbiaknak, de a jól működő családokban felnövőknak is az élet minden szakaszában szüksége lenne olyan segítő intervenció működtetésére, amely a gyerekeket és fiatalokat felkészíti a házasságra, a házasságban élőknek pedig segítséget ad a párkapcsolati nehézségek megoldására, a házasság és a család stabilitásának megőrzésére, a családi életből fakadó traumák feldolgozására.

Ma már a világ több országában kiépült a házasság és a család erősítését, megóvását, segítségét szolgáló prevenciós és gyógyító háló, amely az életkorhoz, élethelyzethez, sajátos problémákhoz igazodva ad segítséget. Hazánkban még hiányos ez a segítő programokból álló hálózat, pedig ennek igénye erős.

¹⁴Annette Mahoney:
Religion in families,
1999–2009: *A relational*
spirituality framework.
Journal of Marriage and
Family, vol. 72, August
2010, 805–827.

Megoldást segítő lehetséges preventív, családteremtő és problémamegoldást segítő programok

Családi életre nevelés

A hazai működő programokat kisgyerekek és serdülők számára dolgozták ki. A házasság és a család értékét hordozó programok fókuszában a társas létet meghatározó kapcsolatépítő képességek és erények fejlesztése (empátia, kommunikáció, érzelm kifejezés, érzelmkontroll, nagylelkűség, önfeláldozás) és az életkorhoz illeszkedő kapcsolatok minőségének javítása áll. A serdülőkorban csoportokban előkerülő szexualitás téma nem pusztán biológiai megközelítésben, hanem pszicho-szexualitásként pszichológiai tartalommal is telíti, valamint etikai és kapcsolati keretbe helyezi.

„Kapcsolat és döntés”. Ifjak számára kidolgozott programok

Ma már sok fiatal ugyan kikerült a serdülőkorból, ám viselkedésében, személyiségének érettségében mégsem tekinthetők felnőttnek. Ebben a korban már fontos a másik nemmel való kapcsolat, udvarolgatnak, játszanak a szerelemmel, de még nem akarnak megházasodni, inkább együtt élnek és a házassági döntést vagy egy más nemű lény iránti elköteleződést elkerülik, elodázzák. Ezen fiatalok házasságra való felkészítésének fókuszában a kapcsolatépítési képességek, az elköteleződés és a párválasztási döntés meghozatalának kérdései állnak.

Jegyesoktatás és házasságra való felkészítés

A leghosszabb története és a legnagyobb elterjedtsége a jegyesoktatásnak és a házasságra való felkészítésnek van. A II. világháború után felerősödő változások a házasságról és a családról való gondolkodásban a családért, házasságért aggódó szakemberek, legtöbbször az USA-ban és Kanadában a házasság előkészítését szorgalmazták. Elsőként és gyorsan a keresztény egyházak léptek. A meglévő, sok helyen előírt jegyesoktatást pszichológiai tartalmakkal dúsították, és számos, különböző hosszúságú programot dolgoztak ki. A tartalmak kidolgozásánál a boldog és boldogtalan párok működésének különbségeiből, a boldog párok beszámolóiból, a családterapeuták tapasztalataiból és a család-kutatások eredményeiből indultak ki.

A jegyesoktatás fontosságára hívják fel a figyelmet azok a kutatási eredmények, amelyek szerint a házasság minősége a házasság előtti időszakban formálódik, és a korai kapcsolati minták előre jelzik a házasság sikerességét.¹⁵ A jegyesség tanulási időszak, a párok motiváltak a házasságról szóló ismeretek befogadására, a kapcsolati sémák változtatására és gyakorlására, nyitottak a házasság értékének tudatosítására. Fontos érv a jegyesoktatás előtérbe helyezése mellett a hatékonyság és a hatás-elérés könnyebbége, szemben a korrekciós és terápiás beavatkozásokkal. Az utóbbiakban nemcsak egy adott problémával kell foglalkozni, hanem a probléma eddigi hatásaival is. Ma már köztudott az is, hogy a válások többsége a házasság első 5 évében és kiemelten az első évben történik. A házasságra való felkészítésben és jegyesoktatásban résztvevő párok

¹⁵David H. Olson: i. m.

¹⁶Jason S. Carrol – William J. Doherty: *Evaluating the effectiveness of premarital prevention program: A meta-analytic review of outcome research.* Family

**Újházások számára
házasságerősítő
program**

A házasság első éve több, hosszútávra ható feladatot ad a házasság működésének kialakítására. A programok egyik célja a működést veszélyeztető, elégedetlenséget okozó tényezők megbeszélésének, megoldásának segítése. Fontos kérdések az egyenlőség, hatalomelosztás, pénzkezelés, egymás karrierjéhez való viszonyulás, a munka és az otthon közötti feszültség, valamint az eredeti családdal való kapcsolat tisztázása. Másik, nem kevésbé fontos cél pedig a szülőségre való felkészítés.

**Egyszülős
és újraraházasodott
családok működésének
segítése**

A válás és/vagy a megszakadt élettársi kapcsolatok után sokan maradnak egyedül, de tekintélyes mértékű az újraraházasodás is. Az egyedül maradó szülők nevelési szövetségének megőrzése, illetve kialakítása, míg az újraraházasodásban a komplexitás kezelése, valamint a biológiai és a szociális apa egymással és a gyerekekkel való kapcsolatának kialakítása igényel segítséget.

**Házasságot erősítő
és a házasság/család
működését segítő
programok**

A házasságerősítés célja a *burnout* kialakulásának megelőzése, a házasság értékeinek, jó hatásainak tudatosítása, a házasság vitalizálása. A család működését segítő programokban a házasság vagy a család működésében aktuálisan vagy tartósan problémát okozó tényezők megoldásának segítése áll. A család és a gyerekek szempontjából kiemelten fontosak és sok családot érintenek a jobb szülővé válást segítő programok és a válási szemináriumok. Az utóbbi jelentőségét a válások nagy száma és a válás utáni nevelési szövetség megőrzésének és a külön élő szülő, főként az apa–gyerek kapcsolat megőrzésének fontossága adja. Napjainkban nagy kihívás elvált apának lenni. A megoldás azonban nemcsak az apa kezében van, hanem az elvált szülők egymással való kapcsolata is meghatározza. Az anyák többsége ugyan gyermeke érdekében törekszik a gyerek apjával való kapcsolatának elősegítésére, de sokan vannak olyanok, akik ehhez segítséget igényelnének.

✱

A házasság és a család megerősítéséről gondolkodva felmerül a kérdés, vajon változásra vagy a hagyományok, az eddigi megoldási módok megőrzésére van-e szükség. Számba véve a megoldások jellegét, úgy tűnik, hogy mindkettőre. Egyes kihívások megoldása a változás, míg a másikonál a régóta működő viselkedésmódok, attitűdök és képességek megerősítése mutatkozik hatékonyak. A nők munkába állása és széleskörű társadalmi szerepvállalása, növekvő iskolázottsága a hagyományos női és férfi szerepek tartalmának kiszélesítését, jelentős változását igényli. Fontos és szükségesnek mutatózó változás indult el a házastársak egyenlőségéről való gondolkodásában is. Napjainkban már a házastársak tekintélyes része, különösen a fia-

talok és a magasabb iskolázottsággal rendelkezők, házasságukat egyenrangúak szövetségére építik. A szövetségben pedig a döntések és választások közös megegyezéssel és osztott felelősséggel történnek. Emellett a posztmodern kihívások egyik pozitív változtatásra motiváló hatása annak tudatosulása, hogy a házasság boldogsága és tartóssága, elégedettsége és minősége a házastársak közös gondoskodó erőfeszítéseiből formálódik ki. A párokban tudatosul és erőfeszítésre motivál az a felismerés, hogy a házastársak a házasság építésszei, ők hozzák létre az erős támpilléreket, ők feszítik ki a védőhálót, és ők védik meg házasságukat a negatív környezeti hatásoktól és a harsány szirénhangoktól.

A házasság belső tartópilléreinek meggyengülése viszont a házasság stabilitását biztosító elköteleződés, társtámogatás, intimitás, kölcsönösség erősítését és a nehézségekkel való megküzdés hatékonyságának növelését igényli.

A házasságra való felkészítés és a házasság erősítése talán soha nem volt olyan fontos, mint napjainkban, mivel a kihívások jelentősen megnőttek, a házasulandók és házasságban élők felkészültsége viszont gyengébb. Kihívás is és megoldás is a házasságra felkészítő, házasságot erősítő és gyógyító programok kidolgozása és működtetése. A szerteágazó feladatok közül a jegyesoktatás és a házasságra való felkészítés előtérbe helyezése mutatkozik a legfontosabb és legígéretesebb feladatnak. A házasságra készülő fiatalok többségének egyaránt szüksége van a házasság fontosságát, szentségjellegét erősítő és reményt adó teológiai megalapozású jegyesoktatásra és a társkapcsolati lét megélését segítő házasságra való felkészítésre. Ésszerűnek látszik a nemzetközi gyakorlathoz igazodva és abból tanulva a teológiai és a pszichológiai megközelítés és tartalmak integrálása. Érdemes figyelembe venni azt is, hogy a jegyesoktatás és a házasságra való felkészítés nehezebbnek mutatkozik, mint korábban gondolták. A házasság sikerességét nemcsak a társas viselkedéshez szükséges képességek határozzák meg, hanem számos mélyen ható tényező is befolyásolja (személyiségjellemzők, kapcsolati tapasztalatok, megélt stressz, az eredeti család öröksége), ezek feltárása, elfogadása és tudatosítása erre felkészült szakemberek bevonását igényli. Azaz a segítő programok mellett képzési programok kidolgozására is szükség van. A programok működtetése a nemzetközi tapasztalatok szerint nemcsak a házasságok sikerességéhez járulhat hozzá, hanem nagy lehetőség a családpsztoráció kiterjesztésére, megerősítésére, és ezáltal a jövő nemzedék életének jobbítására is.

A folyamatosan átalakuló család

SPÉDER ZSOLT

Az ezredforduló Magyarorszáján

1961-ben született. Szociológus és demográfus, a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet igazgatója, a PTE BTK Szociológia Tan-székének egyetemi tanára.

¹Reuben Hill – Roy H.

Rodgers: *The develop-
mental approach.*

In Harold T. Christensen
(szerk.): *Handbook of
Marriage and the Family.*

Rand McNally and
Company, Chicago,
1964, 171–211.;

Cseh-Szombathy László:
*Családszociológiai
problémák és módszerek.*
Gondolat, Budapest, 1979.

A család a társadalom folyamatosan változó alapintézménye. A családfejlődés elméletei már abban az időszakban is a család változásáról/fejlődéséről írtak, amikor a házasságkötés a családalapítás előfeltétele volt, amikor a családfelbomlás döntően a gyermekek elköltöztetésével („kirepülés a családi fészekből”) indult el, a házasságok megszűnését pedig szinte kizárólag a házastárs elhalálózása okozta. Hill és Rodgers úgy vélték, hogy minden család ugyanazt a fejlődési pályát futja be, a családfejlődés meghatározott szakaszain megy keresztül. A szakaszokat kijelölő események, illetve jellemző állapotok a házasság, az első gyerek születése, majd ezt követi a gyermekek kisgyermekkora, iskoláskora, felnőttkora, és végül az „üres fészek” és az egyedüllét.¹ A családfejlődés-elmélet tehát arra hívta fel a figyelmünket, hogy egy adott családról eltérő képet kapunk attól függően, hogy mikor „fényképezzük le”, és bármilyen időpontban készüljenek is ezek a pillanatfelvételek a magyar társadalom családjairól, mindig a családfejlődés egy adott időszakát éppen megélő családokról lesz képünk.

A válások elterjedése, majd a válásokat követő új párkapcsolat kialakítása, a házasság nélküli együttélés, az össze-, illetve szétköltözések viszont olyan események, amelyek „megbontják” a klasszikus családciklus ívét, új családfázisok életútba való „ékelődésével” és család-típusok kialakulásával járnak. Mivel az ilyen események nemhogy nem tekinthetőek ritkának, de elterjedtségük növekvő tendenciát mutat, következésképpen növekszik azon családszerkezeti típusoknak és fázisoknak a száma és gyakorisága, amelyeket a családok életük során befutnak. Ilyen új családszerkezeti fázis az „egyszülős családi lét”, a házasság nélküli együttélés révén „megformált” család, a „mozaik” vagy az „újjaalakult” család. Ugyanakkor félrevezető lenne, ha azt feltételeznénk, hogy ma már minden modern család ezen az új rögzös úton halad végig: a mai magyar népesség egyik fele továbbra is olyan családban éli le életét, amely a klasszikus családmodell ívét követi.

A fentiekben jelzett átalakulás az európai társadalmak mindegyikét jellemzi, bár nem teljesen azonos mértékben. Azonban Magyarországon és a volt kommunista országokban az elmúlt negyed évszázadban, a rendszerváltozást követően mélyreható demográfiai változások következtek be. Általánossá vált, hogy a felnőtté válás kulcseseményei, az első munkahely megszerzése, az elköltözés a szülői háztól, a családalapítás egyre későbbi időpontban következik be, elhalasztódik. Ez a demográfusok számára nem volt meglepő, hiszen ismertük, hogy a

Demográfiai változások

magyar társadalmat a „korai családalapítás” mintája jellemzi, és várható volt, hogy az átalakuló társadalmi körülmények között a magyar társadalom egy későbbi családalapítási mintára fog áttérni.

A következőkben azt taglaljuk, hogy az említett általános, átmenet- és országspecifikus folyamatok milyen családi változásokat generáltak, illetve milyen családi viszonyokat eredményeztek. A változások rendszerezése céljából a felnőtt életpályát három részre tagolva — a családformálódás időszaka, a gyermekükkel együtt élő középkorúak családi viszonyai, illetve az időskorúak — tekintjük át.

I. Családformálódás, fiatal családok: a halasztás és a család- képződés súrlódásai

²Francesco Billari: *Partnership, Childbearing and Parenting: Trends of the 1990s*. In Miroslav Macura – Alphonse L. MacDonald – Werner Haug (szerk.): *The New Demographic Regime. Population Challenges and Policy Responses*. UNECE, Geneva, 2005, 63–94.; Hans-Peter Blossfeld – Erik Klijzing – Melinda Mills – Karin Kurz (szerk.): *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*. Routledge, London – New York, 2005; Somlai Péter: *Család 2.0. Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Napvilág, Budapest, 2013.

³Pongrácz Tiborné: *Párkapcsolatok*. In Öri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2012*. KSH Népeségutató Kutatóintézet, Budapest, 2012, 11–19.

A politikai, gazdasági és társadalmi rendszerváltozás révén alapvetően átalakultak a családformálódás körülményei.² A számtalan folyamat közül a felnőtté válást átalakító makro változásokat érdemes kiemelni. A gazdasági rendszerváltozás átalakította a munkapiaci körülményeket: felértékelte a tudást, a humán tőkét, és kíméletlen versenyt teremtett a munkavállalók körében. A humán tőke felértékelődése komoly igényt teremtett az iskolai végzettség növelése iránt, amihez a kormányzat képzésbővítése a 90-es évek közepétől lehetőséget teremtett. Míg korábban a 20-as évek elején járó fiatalok alig több mint egy tizede vett részt felsőfokú képzésen, addig az ezredfordulótól több mint harmada. Mivel tudjuk, hogy a családalapítás az oktatásban való részvétellel alig egyeztethető össze, kézenfekvő, hogy az *oktatási expanzió* következtében a családalapítás időszaka későbbre halasztódott. A munkapiaci szorítások, a munkavállalók körében zajló kíméletlen verseny megnehezíti a munkapiacra való belépést, a munkapiaci helyzet stabilizálását; ez ellehetetlenítette a korábban kialakult és követett standard életpályamodell követését, ahol az iskola befejezését problémamentes munkába állás követi, ami pedig előfeltétele a házasságkötésnek és a családalapításnak. A fiatalok anyagi függetlenségének megszerzése tehát nem mindenkinek egy időben, nem mindenkinek ugyanannyira sikeresen következik be, így a családalapítás időzítése nagyban szóródik, bár abban azonosság látszik, hogy a családalapítás minden társadalmi csoportnál *később* következik be.

Mindeközben mélyreható változások zajlanak le a *párkapcsolat-formálódásban*, melynek gyökerei a rendszerváltozást megelőző időszakra nyúlnak vissza. A házassodási magatartásban bekövetkezett változásokat legszembetűnőbben a teljes első női házasságkötési arányszám változásának adatai mutatják.³ Ez az arányszám megmutatja, hogy egy adott évben a különböző korú hajadon nők házassodási gyakorisága szerint milyen az esélye egy hajadonnak, hogy élete során majd megházasodik. Míg az 1960-as években csaknem minden nő életében legalább egyszer házasságra lépett, és az 1990-es adatok szerint a nők háromnegyedének a házasságkötése várható volt, addig napjainkban a nőknek várhatóan csak 40%-a fog házasságot kötni (vö. 1. ábra), míg 60%-uk *de jure* hajadonként fogja leélni az életét. (Az első házasságkötések átlagos életkorának növekedése miatt ez a mutató kicsit torzít!)

⁴Bukodi Erzsébet:
*Ki, mikor, kivel (nem)
 házasodik? Párválasztás
 Magyarországon.*
 Andorka Rudolf
 Társadalomtudományi
 Társaság – Századvég,
 Budapest, 2003; Spéder
 Zsolt: *Az élettársi
 kapcsolatok térhódítása
 Magyarországon és
 néhány szempont a
 demográfiai átalakulás
 értelmezéséhez.*
 Demográfia, 2005/3–4.
 187–217.

A házasságkötések persze nem azért esnek vissza, mert a fiatalok nem szeretnék egymással együtt élni, hanem mert erőteljesen *terjed* a kevésbé intézményesedett, és így bizonyos szempontból kevésbé kötött *élettársi kapcsolat*.⁴ Az élettársi kapcsolatok pontos számáról a tízévente megtartott népszámlálásokból informálódhatunk. Az adatok azt mutatják, hogy 1990 és 2011 között az élettársi kapcsolatban élők száma minden korcsoportban többszörösére emelkedett (1. táblázat). Míg például a 25–29 éves tartós párkapcsolatban élő nők 95%-a házasságban élt 1990-ben, és csak 5%-uk élettársi kapcsolatban, addig 2011-re ez az arány 51–49-re módosult (vö. 1. táblázat). Az élettársi kapcsolatban élők arányának növekedése minden egyes korcsoportot egyaránt jellemez.

1. táblázat:

*A 15–44 éves nők megoszlása korcsoport és partnerkapcsolat szerint,
 1990, 2000, 2011 (%)*

Korcsoport	Nincs partner	Van partner élettárs	házas társ	Összesen
15–19				
1990	91,26	1,86	6,88	100,00
2001	94,81	3,68	1,51	100,00
2011	95,95	3,47	0,58	100,00
20–24				
1990	43,03	3,69	53,29	100,00
2001	66,13	13,66	20,21	100,00
2011	77,82	16,86	5,32	100,00
25–29				
1990	18,93	4,08	76,99	100,00
2001	32,99	14,62	52,39	100,00
2011	48,06	25,27	26,67	100,00
30–34				
1990	16,01	3,99	80,00	100,00
2001	20,19	10,45	69,37	100,00
2011	30,26	21,47	48,27	100,00
35–39				
1990	17,29	4,07	78,64	100,00
2001	18,64	8,59	72,77	100,00
2011	26,62	16,74	56,64	100,00
40–44				
1990	19,05	4,02	76,94	100,00
2001	20,72	7,63	71,65	100,00
2011	27,25	12,61	60,14	100,00

Forrás: Népszámlálások, saját számítás

Élettársi kapcsolatok

Közismert, hogy az élettársi kapcsolatban élők és különösen az első párkapcsolatot élettársinak választók gyakran össze is házasodtak, de azt nem állíthatjuk, hogy minden élettársi kapcsolatból házasság lesz. Táblázatunk adataiból jól látszik, hogy az idősebb korcsoportok felé haladva nő a házasságban élők aránya, de az is, hogy 2011-ben még a

Tanácsolt és elfogadott életformák

⁵S. Molnár Edit:

Párkapcsolat létesítését/megszüntetését érintő magatartási normák változásának megfigyelése.
Demográfia, 2010/2–3.
234–273.

⁶Andorka Rudolf:

Bevezetés a szociológiába (2. átdolgozott és kiegészített kiadás).
Osiris, Budapest, 2006.

⁷Linda J. Waite – Maggie Gallagher: *The Case for Marriage*. Broadway Books, New York, 2000.

⁸Kapitány Balázs:

A kései gyermekvállalás kockázatai. Korfa Népesedési Hírlevél, 2010/2.

⁹A teljes termékenységi arányszám azt mutatja, hogy egy nő hány gyermeket vállalna élete folyamán, ha gyermekvállalási magatartása az adott évben szülőképes korban lévő nők gyermekvállalási hajlandóságának felelne meg.

40–44 évesek között is 1:5 arányban találunk élettársi kapcsolatban, illetve házasságban élő nőket. És ne feledjük, hogy ezek az adatok némileg alulbecsülik az élettársi kapcsolat elterjedtségét, hiszen a fiatalok idősödésével várható, hogy az élettársi kapcsolatok részaránya tovább fog nőni. Érdeemes azt is megemlíteni, hogy míg negyed évszázaddal ezelőtt a nők és a férfiak többsége egy vagy több rosszul sikerült házasság után mintegy a házasság alternatívájaként választotta az élettársi kapcsolatot, addig ma a fiatalok körében szinte „kötelező” lett először élettársi kapcsolatban élni, és (esetleg) azt követően megházasodni.

E változások az emberek véleményében is tetten érhetők. A tanácsolt életforma tekintetében a társadalom házasságpárti volt és házasságpárti maradt, de az élettársi kapcsolatok elfogadottsága, az élettársi kapcsolatokkal szembeni tolerancia mindenkire jellemző.⁵

Nincsen hely annak részletes taglalására, hogy az élettársi kapcsolat és a házasság mennyiben azonos, és miben különbözik egymástól. Az élettársi kapcsolatban élők is felelősséget vállalnak egymásért, a házasság nélküli párkapcsolatot is a monogámia jellemzi, a két párkapcsolati formában élők egymással való elégedettsége is alig különbözik. Az a tény, hogy a ma megszülető gyerekek több mint négy tizede nem házasságban születik, egyértelműen azt bizonyítja, hogy jogos igény, hogy a gyerekek kiegészült élettársi kapcsolatot is családnak tekintsük.⁶ Ugyanakkor számtalan elemzés azt mutatja, hogy e két életforma között lényeges különbségek is vannak. Az élettársi kapcsolatok ugyanis kötetlenebbek, a résztvevőknek nagyobb egyéni szabadságot engednek meg, és bomlékonyabbak is.⁷ Ezt azonban nem szabad eltúlozni a magas válási arányszámok ismeretében.

Számtalan tényező hátráltatja tehát a szülővé válás egész életet átformáló, életpályát meghatározó eseményét. Az iskolai életpálya megnyúlása, a munkapiaci megkapaszkodás súrlódásai, az élettársi kapcsolatok mint első párkapcsolat „beékelődése” az életpályába, a házasságot megelőző vagy helyettesítő szerepe, a munka és a fogyasztás versengő életcéljai akarva akaratlanul a szülővé válás elodáz(ód)ásához vezetnek.⁸ Ma több mint 5 évvel később válunk szülővé, mint egy emberöltővel ezelőtt. (1988-ben 23 év, 2013-ban 28 év volt a szülővé válás átlagos életkora a nők életében.)

A halasztás következtében a magyar társadalom termékenysége (a gyerekszüléseknek) a halasztás időszakában szükségszerűen csökkenni kellett. A termékenység szintje — a teljes termékenységi arányszám⁹ — a rendszerváltozás előtt jellemző, a természetes reprodukcióhoz szükséges 2 körüli szintről az 1,3-as szint körüli átlagos gyermekszámra csökkent szinte minden volt szocialista országban, így Magyarországon is. Ezen értékeknek szükségszerűen emelkednie kell, amennyiben a termékenység csökkenés mögött csak és kizárólag a halasztó magatartás áll. Az a tény azonban, hogy Magyarországon a teljes termékenységi szint már 1999 óta az 1,3-as szint körül stagnál, miközben más volt kommunista országokban 2005 körül növekedésnek indult, a jövőbeli gyors emelkedés várakozásával szemben kétségeket

ébreszt. A kételyeket erősíti az is, hogy az első gyermeket szülő nők életkora az elmúlt néhány évben már nem növekszik, a teljes termékenységi arányszám ugyanakkor mégsem indult növekedésnek. E jelenségek arra utalnak, hogy a gyermekvállalási gyakorlat nem csak az időzítésben (halasztás) változott meg. Nem csupán arról van tehát szó, hogy a családalapítás kulcseseménye később következik be, hogy a „korai” családalapítás mintáját a „késői” családalapításra cseréltük, és a későbbi családalapítást követően minden a korábbi „rendnek” megfelelően megy végbe, hanem arról, hogy az új „minta” a gyermekszám szerinti összetételben is változásokat eredményez majd. Valószínűleg nőni fog a gyermektelenek és az egygyermekesek részaránya, és noha domináns lesz, de csökkenni fog a kétgyermekes családok aránya. Végül többé-kevésbé változatlanul várjuk a három és többgyermekesek részarányát.¹⁰ E megállapításunk egyelőre a tendenciákon alapuló várakozásainkat fogalmazza meg, hiszen még nem beszélhetünk az új minta teljes stabilitásáról. Ugyanakkor kevés jel utal arra, hogy a fentiekől lényegesen eltérő jövővel számoljunk.

¹⁰Vö. Kapitány Balázs – Spéder Zsolt: *Gyermekvállalás*. In Öri Péter – Spéder Zsolt: i. m. 31–43.

II. A középkorúak családja: család szerkezeti és szerepváltozások a válások és új párkapcsolatok nyomán

A válások magas és növekvő száma szükségessé teszi, hogy kitérjünk az egyes családokat érintő párkapcsolati válságokra, és különösen azok gyermekeket érintő következményeire, a család szerkezeti és szerepváltozásokra. Magyarországon sajátságos és sajnálatos módon nemzetközi összehasonlításban mindig is magas volt a válások számaránya. A reális helyzetértékeléshez itt is egy képzett mutatóra és nem a nyers adatokra kell hagyatkoznunk. Világos képet a *teljes válási arányszámok* változásának vizsgálatából nyerhetünk, amely azt jelzi, hogy hogyan alakul a házasságok felbontásának kockázata. E mutató szerint 1970-ben 100 megkötött házasságból valószínűsíthetően 27 végződött válással, 1990-ben ugyanez a mutató 31 válást jelzett előre, 2012-re pedig ez az arány 45-re emelkedett (1. ábra). Más szóval, ha a népesség válási magatartásában nem következik be változás, és tartósan megmarad a 21. század elejének válási gyakorlata, a megkötött házasságokból csaknem minden második a bíróság előtt válással fog végződni.

Itt nincsen módunk részletesen kitérni az élettársi kapcsolatok stabilitására, ezért csak jelezzük, hogy az élettársi kapcsolatok bomlékonysága a házasságoknál is magasabb, tehát az élettársi kapcsolatok kiterjedésével általában véve nőtt a párkapcsolatok bomlékonysága.

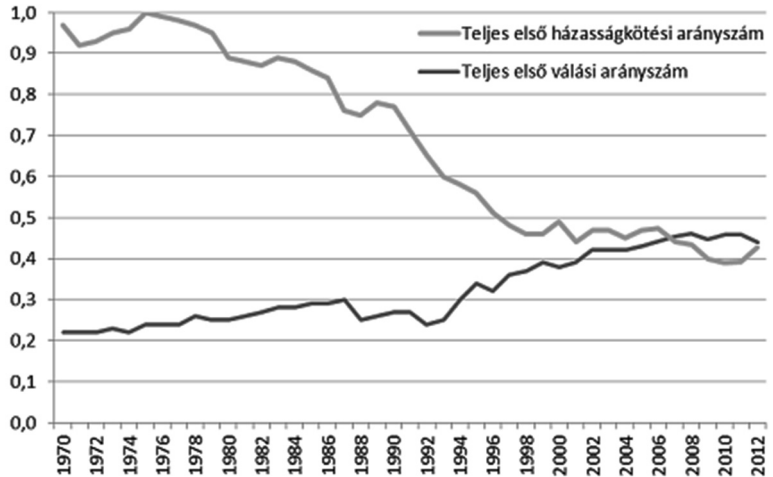
A folyamatosan növekvő válási arányszám szinte minden társadalmi csoportot egyformán érintett, a válások jellegzetességeiben mégis némi eltolódás is megfigyelhető. Az elmúlt két évtizedben folyamatosan emelkedett a férfiak és nők váláskori átlagos életkora, valamint a házasságok hossza, tartama is. A válási hajlandóságban bekövetkezett emelkedés leginkább a hosszan tartó házasságok válással történő felbomlásának növekedésével magyarázható. Míg korábban viszonylag ritka volt a 20 év vagy annál hosszabb ideje együtt élő párok körében a válás, ma minden negyedik pár dönt úgy ennyi év együttélés után, hogy egyedül vagy másik partnerrel folytatja az életét. Ez a

A válások jellegzetességei

változás döntően két forrásból táplálkozik: a 90-es évek közepe óta növekszik a várható élettartam, így ez megnyújtja a válási kockázatokat a hosszú ideje tartó házasságok esetében is. Másrészt, úgy tűnik, hogy — talán éppen a javuló életkilátások következtében — idősebb életkorban is vállalható opcióvá válik a házasság felbontása.

1. ábra:

A teljes női első házasságkötési és válási arányszám alakulása Magyarországon, 1970–2012

Forrás: Népmozgalmi statisztika KSH, saját számítás

¹¹Földházi Erzsébet:
Az első házasság felbomlása – eseménytörténeti elemzés. Demográfia, 2008/1. 79–111.

Az előzőekhez kapcsolódó tény, hogy 67%-ról 60%-ra csökkent a kiskorú gyermeket nevelő szülők válási gyakorisága. Ezen belül is igen erőteljesen csökkent a 6 év alatti gyerekek érintettsége. E mögött persze több tényező húzódik meg: az egyik legfontosabb, hogy megszűnt az az „erkölcsi kényszer”, hogy egy nem tervezett terhesség esetén a legitim gyermekvállaláshoz elengedhetetlen a házasságkötés. De talán az is szerepet játszik ebben, hogy általánossá vált a házasságkötés előtti együttélés, és azok, akiknek választásai sikertelennek bizonyulnak, a párkapcsolati karrier ezen „próbaházasságnak” tekintett fázisában is szét tudnak válni.¹¹

Multilokális szülő-gyermek kapcsolatok

¹²Gunnar Andersson:
Children's experience of family disruption and family formation. Demographic Research, 2002, Vol. 7. art. 7. www.demographic-research.org

A párkapcsolatok növekvő instabilitása nemcsak a párkapcsolatban érintett két személy életútját alakítja át, de mélyreható változásokat hoz a gyermekek életében is.¹² A gyermek, a szülő-gyermek diád (ezen belül az anya-gyermek és az apa-gyermek relációban) akaratlanul is részesévé válik annak, ha a szülők egymáshoz fűződő kapcsolatában változás következik be. A párkapcsolat felbomlása multilokálissá teszi a szülői-gyermeki kapcsolatokat: a szétköltözést/válást követően a szülői szerepeket eltérő helyen/külön időben élik meg a szülők és a gyermekek. Ehhez a helyzethez nem könnyű alkalmazkodni, hiszen a válást követően a gyermek egyszülős családban nevelkedik — és ez akkor is így van, ha a szülők a gyermekek feletti jogokat közösen gyakorol-

Egyszülős családokban nevelkedő gyermekek

¹³Sara McLanahan –
Gary Sandefur: *Growing
Up With a Single Parent.
What Hurts, What Helps.*
Harvard University Press,
Cambridge, MA, 1994.

A gyermekek családi viszonyai

ják, ha a gyermekek „ingáznak” a két szülői háztartás között, és akkor is, ha tartósan az egyik szülővel (leggyakrabban az anyával) élnek, és az apának meghatározott időbeosztásban van láthatása. Tovább bonyolódik a gyermek helyzete, ha valamelyik vagy mindkét szülő új tartós kapcsolatot alakít ki. Ez nem lehet ritka, hiszen a válások/szétköltözések többségében egy „harmadik” megjelenése is tetten érhető. Az új tartós kapcsolat, különösen, ha az összeköltözéssel jár, nyilvánvalóan új háztartási/családi kontextust hoz létre, ami a szerepek — gyermek, szülő, házastárs — újraértelmezését igényli. Végül, amennyiben az új tartós partner is egy korábbi kapcsolatból érkezik, ahol őneki is voltak gyermekei, akkor a gyermekeknek nemcsak az „új” felnőttekhez, de egymáshoz (az új testvérekhez) is alkalmazkodniuk kell.

Hogy e szerepváltozásoknak a gyermekek jövője szempontjából is maradandó hatásuk lesz, abban biztosak lehetünk. Számos szociológiai kutatás bizonyítja, hogy az egyszülős családokban nevelkedő gyermekek — és az egyszülős családok többsége válás révén jön létre — a kétszülős családokban nevelkedő gyermekekkel szemben hátrányos helyzetben vannak.¹³ Arra is számtalan kutatási eredmény mutat rá, hogy az egyszülős családokban növekedők hamarabb maradnak ki az iskolarendszerből, körükben gyakoribb a korai gyermekvállalás, és fiatal felnőtt korukban elterjedtebbek közöttük a deviáns viselkedésformák. E negatív jelenségek nem egyszerűen az egyszülős családszerkezetből („csonka család”) következnek, hanem azokból a traumatikus eseményekből, amelyek révén a csonka család kialakul, illetve abból a kényes anyagi helyzetből, diszharmonikus szülői szerepekből, amibe a válást követően a gyermekek belekerültek.

Szinte alig tudunk valamit arról, hogy hogyan élnek meg az érintett gyermekek a család „újraformálódását”, hogy a gyermekek jövőbeli életlehetőségeire milyen hatással van az, ha édesanyjuknak (vagy édesapjuknak) új partnere lesz. Keveset tudunk arról, hogy az új „jövevény” szülői szerepet játszik-e el — hiszen az édesszülővel való partneri viszony ebbe az irányba tereli —, vagy egy neutrálisabb, „háztartástag” szerepet vállal magára. E partneri konstellációk hatását a szociológia alig-alig elemezte.

Sajnos olyan adatgyűjtéssel nem rendelkezünk, amely a fenti kérdésekre választ tud adni, de arra lehetőségünk van, hogy egy nemrég felvett adatrendszer alapján eligazodjunk, hogy a fenti kérdések a gyermeki társadalom milyen részét érintheti. Azt tudjuk meghatározni, hogy a közelmúltban (2008-ban) a 18 év alatti gyermekek milyen családtípusban éltek, hogy a gyermekek hogyan oszlanak meg a különböző családszerkezeti jellemzők szerint. A családtípusok kialakítása során vizsgálódásunk elsősorban a gyermek–szülő viszonyokra terjedt ki. Sajnos sem a gyermek–szülő, sem a gyermek–gyermek kapcsolatok vizsgálata nem lesz teljes, hiszen a kérdés nem a gyermekekre vonatkozott, és így a rendelkezésre álló adatrendszer nem teszi lehetővé, hogy a gyermekek különféle szülővel való viszonyát részleteiben is megfigyeljük. A gyermek családi viszonyairól e korlátozó-

Családtípusok

sok ellenére is sikerült néhány új összefüggést feltárni. Három családtípust különböztettünk meg:

1. Klasszikus szülői viszonyok („édesszülők”, vagy „vér szerinti szülők”) jellemzik a gyermekek helyzetét, ha a gyermek, illetve a gyermekek két édes (vér szerinti) szülővel élnek együtt.

2. Vegyes szülői helyzet („mozaikszülők”) jellemzi azon gyermekeket, akik kétszülős családi kontextusban élnek, ám csak az egyik szülő vér szerinti, a másik pedig mostohaszülői szerepet formál (őket néha mozaikszülőknek nevezzük.) Mostohaszülőnek tekintjük az édesszülővel élő partnert, függetlenül attól, hogy házasságban vagy élettársi kapcsolatban él-e az édesszülővel. Nem szabad elfelejteni, hogy mind a gyermekek, mind pedig a „mostohaszülő” szempontjából ez igen sokféle szerepkapcsolatot jelenthet.

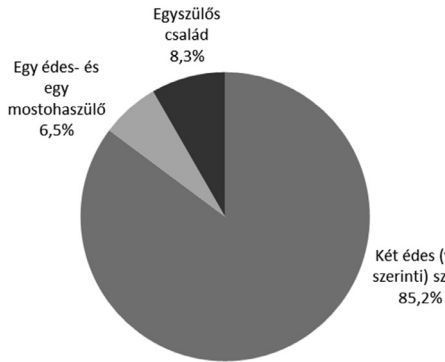
3. Egyszülős családnak tekintjük azon helyzeteket, amikor a gyermek egy édesszülővel él együtt. Ezen családok létrejöttének három fő útja van: legtöbbjük válás következtében jön létre, de olyanok is vannak, akik gyermeküket egyedül vállalják, és így élnek egyszülős családban, és végül, ha ritkán is, de megözvegyülés révén is kialakulhat az egyszülős család.¹⁴

A 18 évesek és fiatalabbak több mint kilenczede kétszülős családban élt, és 85 százalékuk két vér szerinti szülővel élt együtt 2008-ban (2. ábra). Ugyanabban az évben a gyermekek kevesebb mint egy tizede, pontosan 8,3 százaléka élt egyszülős családban.

A fenti arányok eltérnek attól, amit a magas válási arányszámok, házasságon kívüli születések fényében várunk: azok alapján ugyanis az egyszülős családok magasabb arányára, továbbá a vegyes szülői családok magasabb arányára lehet következtetni. Több tényező is magyarázza, hogy arányszámunk miért alacsonyabb a vártnál. Ez egyrészt a közelítésünkéből fakad: Elemzésünket a gyermekek mintáján végezzük, és az egyszülős családok átlagos gyermekszáma kisebb, mint a kétszülős családoké, ezért alacsonyabb arányt kell kapnunk, mint ha a családok alapján vizsgálnánk a népességet. Másrészt azért, mert a válások egy jelentős része még akkor következik be, amikor nincsen gyermek, vagy amikor a gyermekek már felnőttek. Emlékezzünk rá, hogy az elmúlt két évtizedben a hosszú, 20 év, vagy annál hosszabb együttélés után felbontott házasságok részaránya növekedett. Harmadrészt azért, és ez a fontosabb ok, mert az egyszülős családok nemcsak keletkeznek, de meg is szűnnek. (A szülők új partnerrel költöznek össze.) Valójában tehát sokkal többen tapasztalják meg az egyszülős családi életet, mint ahányan egy adott időpontban ilyen családszerkezetben élnek. A rendszerváltást követően, a 2000-es évek elején 15 éves korukig a gyermekek egy negyede élt hosszabb-rövidebb ideig egyszülős családban. A keresztmetszeti adataink a „mozaikszülőség”-et megtagasztaló gyermekek számát is alulbecslik, hiszen az újjáalakult családképződés a gyermekek későbbi életszakaszát érinti. Becsléseink szerint 15 éves korukig a gyermekek egy tizede tapasztalta meg a „mozaikcsaládosságot”, azaz a mostohaszülőséget.

¹⁴Vö. Földházi Erzsébet: *Új párkapcsolatok az első válás után – eseménytörténeti elemzés. Demográfia*, 2006/2–3. 173–196.

Az arányszámok magyarázata

2. ábra:

A gyermekek (18 éves és fiatalabbak) megoszlása szülői helyzetek szerint Magyarországon (2008)

Forrás: Életünk fordulópontjai, 3. hullám, NKI, saját számítás

A válás és mozaikcsaláddá átalakulások várható növekedése

A középkorú családok viszonyait tárgyalva a válással felbomlott, majd újraalakuló családokra koncentráltunk, noha a családok többségénél a klasszikus családfejlődés szerint, családszerkezeti törések nélkül alakul az élet, fejlődnek a gyermekek. Becsléseink szerint a gyermekek háromnegyedét 15 éves korukig nem érinti sem az egyszülős családi helyzet, sem pedig a mozaikcsaládi lét. Tudatában vagyunk, hogy a családok a gyermekek felnövekedése és felnőtté válása, iskolaváltások, költözések során is számtalan problémával szembesülnek, nem egyszer alakul ki feszültség gyermekek és szülők között. Úgy ítéljük meg azonban, hogy ezekről a problémákról többet tudunk, mint azokról, amelyek válás és mozaikcsalád képződés során kialakulnak, hogy a klasszikus nukleáris családban fellépő krízishelyzetekre többféle kezelési mód áll rendelkezésünkre, mint azokra a szülői, családi konfliktusokra, amelyek az előbbieken taglalt családszerkezeti változásokból adódnak. Noha e problémákat részletesen bemutatni nem tudjuk, de a demográfiai folyamatok áttekintésével fel tudjuk hívni a figyelmet arra, hogy a válás és mozaikcsaláddá átalakulás problémái velünk vannak, és elterjedésük növekedésére kell számítani.

III. Idős család: újratervezés az életpálya harmadik harmadában?

Noha a családi változások legintenzívebb időszakának a fiatal felnőttkort tekintjük (párválasztás, gyermekvállalás), mint láttuk, a középkorú családokban a gyermekek felnövekedésétől független váratlan események (válás, új párkapcsolat kialakítása) egyre gyakrabban módosítják a családszerkezetet, ám az idősebb korúak családi viszonyai sem maradnak érintetlenül. Az időskori családszerkezetet három fő társadalmi folyamat formája: a gyerekek elköltözése, az özvegyülés, a gyerekekkel való összeköltözés. Egy negyedik szerep — a nagyszülővé válás és a nagyszülőség — ma már általában a tágabb családi rendszer részeként értelmezhető. E szinte „menetrendszerű” változások mellett az életpálya megnyúlása, a várható élettartam növekedése új perspektívát kölcsönöz az időskorúaknak.

A gyerekek elköltözése a középkorúak körében indul el, és teljeseedik ki, de részben belenyúlik a fiatal időskorba. Míg a 45–49 évesek több mint fele — 55% — házasként él gyermekeivel, addig az 50–55 évesek körében már csak a harmada, a 70–74 évesek egytizede él gyermeké-

Az „üres fészek” időszak

¹⁵Jenny de Jong Gierveld
– Helga de Valk –
Marieke Blommesteijn:
*Living arrangements of
older persons and family
support in more
developed countries.*
In: *Living Arrangements
of Older Persons.*
Population Bulletin of the
United Nations, Special
Issue, Nos. 42/43,
2001, 193–218.

Özvegyülés

A különélő gyermekek és a szülők kapcsolata

vel. E változások következménye az „üres fészekként” is ismert férjfeleség alkotta háztartás. A 2008-ban felvett adatok szerint a 65–69 évesek több mint harmada (36,0%) és a 75–79 éveseknek is még alig kevesebb mint negyede (22,9%) él így együtt.

A nemzetközi kutatások arra utalnak, hogy ezen „üres fészek” időszak új és egyre inkább megnyúló fázisát jelenti az életpálya harmadik szakaszának. Ez közvetlen következhet a várható élettartam folyamatos emelkedéséből, még ha ennek ütemét a családalapítás elhúzódása fékezi is. Noha tudjuk azt, hogy a szülő–gyermek kapcsolat életünk végéig is tart, mégis a gyerekek családalapításával, végleges leválásával ennek egyértelműen új jelentése lesz. Noha különösen nálunk, az elköltözött gyerekek további segítségre szorulnak, a várható élettartam növekedése megkívánja, hogy ez az életszakasz új tartalommal telítődjön. A nemzetközi szakirodalom szerint ebben az életszakaszban újra intenzívvé válnak az informális segítő kapcsolatok, a fiatal idősök stabil anyagi helyzete pedig új fogyasztási magatartás elterjedését is lehetővé teszi. A várható élettartam megnyúlása, és a házastárssal, partnerrel szembeni magas igény azonban a párkapcsolat felbontását, új párkapcsolat kialakítását is eredményezheti. Azon válási adatok, amelyek szerint a hosszú, húsz év házasság együttélést követő válások emelkedtek a leginkább, legalábbis erre utalnak. Egyes nyugati szerzők azt állítják, hogy az individualizálódás, az egyéni boldogságkeresés nemcsak a fiatal és középkorú felnőtteket, de az idősebb korosztályt is egyre inkább jellemzi.¹⁵

Az özvegyülés családbontó szerepe a relatíve rossz magyar halandósági viszonyok következtében már a hatvanas éveiben járókat is érinti. A 65–69 évesek negyede (24,1%) özvegyként egyedül él; arányuk a 75–79 éves korcsoportban az idősök felét (45,0%) teszi ki. Bár a házasságokat húsz év után felbontók részaránya nő, az időskori egyedüllét döntő oka ma is az özvegyülés. A férfiak alacsonyabb várható élettartama következtében az özvegyülés következtében létrejövő egyfős háztartások körében jelentős a nőtöbbség, és úgyszintén a nőket jellemzi inkább (24,6%), hogy a késő idős korban (újra) a gyermekeikkel élnek együtt. Az idős férfiak körében viszont a két házastársból álló párkapcsolat a legelterjedtebb: a 70–74 évesek 57,5%-a él ilyen háztartásban.

Az idősebbek családi viszonyainak áttekintése során érdemes figyelmet fordítani a különélő gyermekekre, a különélő gyermek és a szülők kapcsolatára, hiszen a felnőtt gyermekek döntő többsége nem az idősökkel él együtt. Adatgyűjtéseink alapján a gyerekek és szülők kapcsolatát két igencsak „száraz”, de mégis fontos szempontból tudtuk mérni: a személyes találkozások gyakoriságával és a gyermekhez fűződő kapcsolattal való elégedettséggel. A gyerekekkel való kapcsolat a legfontosabb az idősök számára, hiszen a 60 év felettiek igen magasra értékelték e kapcsolat minőségét. Az átlagos elégedettség a maximum 10-es közelében 9,1 értéket mutat. Ez azt jelenti, hogy szinte mindenki a legfelső három érték (8–9–10) közül választva „nagyon elégedett” volt a gyermekével való kapcsolattal. Ami a különélő szülőkkel való

kapcsolat gyakoriságát illeti: a gyerekek egy harmada naponta, negyede pedig ha nem is naponta, de gyakran hetente találkozik szüleivel. A gyermekek egy tizede találkozik igen ritkán (ritkábban, mint havonta) a szüleivel. A különélő gyermekek több mint felének szinte napi személyes kapcsolata van szüleivel, és csak a szülők 15 százalékáról mondhatjuk, hogy igen ritkán (havonta, vagy annál is ritkábban) találkozik gyermekeikkel. A szülőkkel való személyes kapcsolattartást alapvetően a közelség határozza meg; a gyakori kapcsolatot segíti elő, hogy a gyermekek fele ugyanazon a településen él, ahol a szülei.

A 65 év felettiek alig több mint tizede érzi gyakran vagy állandóan magányosnak magát. Várakozásunknak megfelelően az életkor növekedésével nő a magányosok száma. A 80–82 évesek között közel kétszer annyian magányosak, mint a 60–64 évesek között. A családi viszonyok azonban az életkornál sokkal inkább magyarázzák az idősödő népesség magányosságát. Amíg az érintettek házasságban, párkapcsolatban élnek, a magányossággal küzdők aránya közöttük elenyésző. A társ elvesztését, az egyedüllétből fakadó magányosságot a gyerekek együttléte, gyakori látogatása csak valamelyest tudja betölteni.

Összefoglalás helyett

Tanulmányunkban az elmúlt évtizedekben a családszerkezetben végbement változások néhány meghatározó jellemzőjét kívántuk áttekinteni, és rávilágítani néhány olyan demográfiai folyamatra, amely e változások mozgatója és formálója. Noha a leglényegesebb folyamatokra koncentráltunk, néha lényegtelennek tűnő vagy keveseket érintő változásokat emeltük ki, ám ezeket jövőbeli következményeikre való tekintettel kiemelésre érdemes tartottuk. Áttekintésünk tehát semmiképpen nem lehet teljes, így nem tekinthetjük feladatunknak az összegzést. Tanulmányunk zárásaként vissza kívánunk térni a bevezetőben említett családfejlődés elméletehez. Minden kétséget kizáró, hogy a családfejlődés elmélete mint általános elmélet „megbukott”, hiszen az abban nem tárgyalt események — válás, válás utáni új párkapcsolat alapítása, egyszülős családi helyzet, mozaikcsalád-képződés — tömegesen jellemzik a modern világot, a hazai népességet. A családok lényeges hányada akarva-akaratlanul nem a családfejlődés klasszikus útját járja végig. Ugyanakkor ne becsüljük le, hogy szép számmal vannak olyan családok, akik a Hill–Rodgers szerzőpáros által tipizált fázisokat járják végig, és vannak olyan gyermekek, akik életük során nem tapasztalják meg a családszerkezet töréseit. Vagyis nem feltételezzük, hogy az említett „új” eseményeket mindenkinek meg kell tapasztalnia, és mindenkinek atipikus családi életpályát kell bejárnia. A szocializációs és életpályaközelítésekre alapozva hajlamosak vagyunk azt feltételezni, hogy a népesség a családi viszonyokat illetően két lényeges szektorra bomlik (majd). Az egyikben a családszerkezeti változások, átmenetek állandósulnak, a másikban a változások továbbra is a klasszikus családi életpálya, a családfejlődés ritmusának megfelelően alakulnak.

DÁVID BEÁTA —
HARGITAI JUDIT

Család és munka vagy munka és család?!

*Az anyai hivatások összeegyeztethetősége
a rendszerváltás tükrében*

*„A legfontosabb üzenet a családjunk köréből nem az,
amit szavakkal mondtak el,
hanem amit beszéd nélkül is megérezhettünk:
az, ahogyan az élethez viszonyulnak.”¹*

Dávid Beáta szociológus, egyetemi docens, a Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet igazgatója. Hargitai Judit a Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet munkatársa.

A hazai rendkívül kedvezőtlen demográfiai és népesedési mutatók önmagukban is indokolttá teszik, hogy elgondolkodjunk azon, vajon milyen tényezők befolyásolják a mai fiatalok, a jövő generációjának családalapítással, családterveivel, valamint a munkával és a karrierépítéssel kapcsolatos elképzeléseit. A legfrissebb, *Society at a Glance* című tanulmány² szerint a vizsgált OECD országok közül a teljes termékenységi arányszám (TFR) Koreával együtt Magyarországon a legalacsonyabb (1,24). A 15 évnél idősebbek családi állapot szerkezetét összehasonlítva a házasságban élők aránya Magyarországon alulról a negyedik legalacsonyabb, mindössze 44,5%.³ Ezzel összefüggésben érdemes még megemlíteni a fiatalok munkavállalására vonatkozó statisztikát is. Eszerint Magyarországon az úgynevezett NEET⁴ fiatalok aránya 15,1%, ők azok a 15–29 évesek, akik a munkaerőpiacról (már) kiszorultak, vagy azért, mert munkanélküliek, vagy mert inaktívak. Sajnos ezzel a számmal is az európai „élmezőnybe” tartozunk.⁵

A fenti számokat, az — egyre romló — demográfiai tendenciákat is figyelembe véve vetődik fel a kérdés, hogy ma mit is jelent a család és/vagy munka összeegyeztethetőségének kérdése. Jelen tanulmányunkban a mottónknak választott „Pálferi”-s gondolatot igyekszünk a számok nyelvére lefordítani, és elgondolkozni azon, hogy vajon a mai fiatalok milyen „útravalót” kapnak e téren. Célunk, hogy a közelmúltban befejezett saját kutatásunk⁶ idevonatkozó adatainak segítségével, gondolatébresztőként valamiféle közös gondolkodást indítsunk el.

Család és munka

„A magyar társadalom értékrendjében a nők reprodukciós, családanyai szerepe mindig sokkal fontosabb, hangsúlyosabb volt, mint a kereső tevékenység, a munkaerő-piaci részvétel. A 'kenyérkereső férj és a háztartásban tevékenykedő családanya' idealizált családképe évtizedek óta mint vágyott és kívánt életforma jelent meg a

¹Pál Ferenc: *A szorongástól az önbecsülésig*. Kulcslyuk Kiadó, Budapest, 2012, 182.

²*Society at a Glance 2014. OECD Social Indicators*; <http://www.oecd-ilibrary.org/>

³Uo. 89. és 93.

⁴Nem foglalkoztatott és sem oktatásban, sem képzésben nem részesülő fiatalok aránya (15–29 évesek).

⁵*Society at a Glance 2014. OECD Social Indicators*, 103.

⁶„A rendszerváltás megszületett és meg nem született gyermekei: a születés szocio-kulturális

körülményeinek hatása a demográfiai folyamatokra” címmel (2011–2013), OTKA K 83336 számú pályázat támogatásával.

⁷Pongrácz Tiborné:
Egyre fontosabb a nők számára a munkavállalás.
Korfa Népesedési Hírlevél, 2011/1. 1.

⁸Albert Fruzsina – Dávid Beáta: *Az interperszonális kapcsolathálózati struktúra átrendeződése Magyarországon.*
In Kovách Imre – Dupcsik Csaba – P. Tóth Tamás – Takács Judit (szerk.): *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon.* Argumentum, Budapest, 2012.

lakossági véleményekben a Népeségtudományi Kutatóintézet vizsgálatai alapján.”⁷

A hagyományos nemi szerepfelosztás és a tradicionális szemléletmód nemzetközi összehasonlításban is kimagasló. A 2000-ben végzett PPA (*Population Policy Acceptance*) kutatás szerint legmagasabb arányban Magyarországon értettek azzal egyet (71%), hogy a férj feladata a pénzkeresés, a feleségé a háztartás és a család ellátása, illetve hogy a nők számára állásban lenni is fontos lehet, de a legtöbb nőnek az az igazi vágya, hogy otthona és gyermeke legyen. (Ebben az esetben 79% volt az egyetértők aránya.)

Az utóbbi bő tíz évben viszont a társadalom vélemény- és értékrendszerében jelentős átrendeződéseknek és változásoknak vagyunk tanúi. A tradicionálisabb jellegű kapcsolathálózati struktúra modernizálódása mellett⁸ például változás mérhető olyan témákkal kapcsolatban, mint „család versus munka” vagy „gyermekvállalás versus karrier”. (1. táblázat)

A két (2000 és 2009) adatfelvételt összehasonlítva, a vélemények alakulásából egyértelműen kiolvasható, hogy mind a nők, mind a férfiak körében egyre elfogadottabb az a nézet, miszerint a nők számára a munka és a család jól összeegyeztethető, valamint hogy megerősödött a női szerepvállalás súlya a család anyagi biztonságának megteremtésében.

A vélemények ilyen irányú változása nem véletlen, a társadalom előbb-utóbb „fejben” is alkalmazkodik a körülményekhez. Ha a

1. táblázat:

*Nemi szerepekkel kapcsolatos vélemények változása a nők és a férfiak körében, 2000–2009
(az adott állítással egyetértők aránya, %)⁹*

Vélemények	NŐK			FÉRFIAK		
	2000	2009	vélemény-változás	2000	2009	vélemény-változás
1. A dolgozó nő is lehet jó anya	68,2	74,8	+6,6	62,9	71,7	+8,8
2. A 6 évesnél fiatalabb gyermek megsínyli, ha az anyja dolgozik	50,5	35,8	-14,7	52,7	36,8	-15,9
3. A család élete megsínyli, ha a feleség teljes munkaidőben dolgozik	55,9	37,6	-18,4	57,7	35,6	-22,1
4. A család sokkal fontosabb egy nőnek, mint a munka	74,4	59,8	-14,6	77,8	58	-19,8
5. Házaszonynak lenni is önmegvalósítás lehet egy nő számára	46,6	51,3	+4,7	49,3	48,4	-0,9
6. Két kereső kell egy családban	82,8	87,2	+4,4	77,4	83,5	+6
7. A férfi keresse a pénzt, a nő lássa el a családot	55,9	53,7	-2,1	66,3	54,9	-11,4

⁹Forrás: Pongrácz
Tiborné: i. m. 2.

¹⁰Harcza István – Sebők
Csilla: *A népesség
időfelhasználása
1986/1987-ben és
1999/2000-ben.* KSH,
Budapest, 2002.

¹¹Harcza István:
Családi kohézió. KSH,
Budapest, 2014, 25.

**Tervek és azok
megvalósíthatósága**

gazdasági (mindennapi megélhetés nem lehetséges egy keresetből) és a társadalmi környezet (médiумok, közvélekedés és a közpolitika által közvetített társadalmi elvárás) is a nem hagyományos női–férfi szerepmegosztást erősíti, akkor nem meglepő, hogy a megkérdezettek előbb-utóbb megtapasztalják, azonosulnak és egyetértenek ezekkel a kijelentésekkel.

A korábbi időmérleg vizsgálatok és szociológiai kutatások eleve arra hívták fel a figyelmet, hogy a magyar társadalom életmódja — nemzetközi összehasonlításban is — meglehetősen a munkára, pontosabban a túlmunkára orientált volt.¹⁰ Mind e mögött akkor a jóléti társadalom álmoképe húzódott meg, és mindez változást hozott az értékrenden belül is, amelyet a köznyelv leginkább a „kicsi vagy koci” dilemma formájában fogalmazott meg. *„A családi időbankon belül létrejött a források újraelosztása, amelynek eredményeként — a családi együttlét rovására — egyre több időhányadot fordítottak a megélhetésre, a jóléti álmok megvalósítására.”*¹¹

A társadalomkutató számára e változás dinamikájának és időbeliségének a megértése az igazán izgalmas. Mi az, ami már a rendszerváltozás előtt beindult, mi az, ami rögtön a rendszerváltozás után változott, és mi az, ami csak körülbelül 20–25 év (egy emberöltő) után kezd érezhetően megváltozni? További kérdés, hogy vajon ezen változások közül mi az, ami visszafordítható, és mi nem?

Nemzetközi összehasonlító vizsgálatok szerint a magyarok tervei, szándékai, illetve azok megvalósíthatósága között feltűnően nagy a diszkrépancia, az ellentmondás. Mi magyarok erősen tradicionális módon vélekedünk, legyen szó gyermekvállalásról, hűségről vagy épp a családról mint fontos értékről, ugyanakkor más európai országokhoz képest meglehetősen individuális módon cselekszünk. Tipikus és gyakran idézett példa a kívánt és valós (megszületett) gyermekszám közötti majdnem „egy gyermeknyi” különbség: az átlagos kívánt gyermekszám 2–2,1, míg a megszületett gyermekek száma 1,2–1,3. Vajon mi ennek az oka? Ki és mi tehet erről? Hol lehet, és hol tudunk beavatkozni azokba a folyamatokba, amelyekről egy esetleges pozitív elmozdulást remélhetünk?

Szülés–születés III. — „A rendszerváltás megszületett és meg nem született gyermekei: a születés szocio-kulturális körülményeinek hatása a demográfiai folyamatokra”

Az MTA Szociológia Kutatóintézete Losonczy Ágnes által vezetett munkacsoportja 1987-ben utánkövetéses panelvizsgálatot indított el az első gyermeküket váró szülők körében a budapesti agglomeráció déli övezetében, hét településen. A kutatás első hullámában 301, várandósága utolsó trimeszterében lévő kismamát kérdeztek meg sztenderdizált kérdőívvel. 1989–90 között, a gyermekek születését követően 194 ifjú édesanyát és 191 apát sikerült újra felkeresni. 2011-ben ennek a vizsgálatnak a folytatására kaptunk lehetőséget. A harmadik

¹²110 édesanyját, 67
elsőszülött gyermeket
és 81 édesapát.

Speciális történelmi pillanat

adattfelvétel előkészítésekor az eredeti 301-ből 211 címet tudtunk beazonosítani. Felkérő levelek és telefonos (internetes) megkeresések nyomán végül 115 családot értünk el,¹² az eredeti minta 38%-át. A 2013 szeptemberében lezárult adatgyűjtés feldolgozása most zajlik.

A kutatás különlegességét az a speciális történelmi pillanat adja, hogy az első két hullám adatait 1988 és '90 között, tehát éppen a rendszerváltás időszakában vették fel. Az első gyerekeket váró fiatal anyák és apák akkor még nem tudhatták, legfeljebb sejtették, hogy életük mennyire eltérő lesz attól a kiszámíthatónak tűnő életútól, amit addig jól ismertek, amiben szocializálódtak. A várandótság alatt (1988-ban) a várt változást számukra az újszülött megérkezése jelentette. Ehelyett a gyermek születése után a fiatal pároknak valami sokkal nagyobb és váratlanabb változással kellett szembesülniük. 2012–2013-ban, a harmadik hullámbeli adatgyűjtésre már egy generációnyi idő elteltével került sor, amikor a vizsgálat kezdetén születő gyerekek felnőttek, és hasonló korúak, mint szüleik voltak annak idején. A történelmi helyzetnek köszönhetően a szülők visszatekintése nyomán a rendszerváltozás óta eltelt évek társadalmi jelenségeire, változásaira egy speciális szemüvegen keresztül tekinthetünk rá, úgy, hogy a most megkérdezett emberek korábbi történetét, véleményét, terveit, váramozásait részben ismerjük; sok olyasmit is, amit ők maguk azóta elfelejtettek vagy teljesen átértékeltek. A mára felnőtt gyerekek pedig az új generáció, ahogy a kutatási tervben neveztük, a „rendszerváltás gyermekei”, akik az „új világgal” egy időben kezdték az életüket, melynek tapasztalatai tükröződnek viselkedésükben és véleményükben.

¹³Laki László: *Az ifjúság
a magyar társadalomban.*
In Kovách Imre (szerk.):
Társadalmi metszetek.
Napvilág Kiadó,
Budapest, 2006.

Változások a munkaerőpiacon

A rendszerváltás óta eltelt huszonöt év mind a társadalmi, mind a gazdasági viszonyokban jelentős változást hozott. A mai fiatalok helyzetének elemzésekor meg kell vizsgálnunk, hogy ezek a változások ma milyen lehetőségeket biztosítanak, milyen elvárásokat támasztanak számukra. A rendszerváltást követően az egész társadalomnak szembesülnie kellett olyan problémákkal, amelyek a korábbi időszak kiszámítható, közel egyenletes, nem túl magas, ám mindenki számára elérhető életszínvonalat nyújtó világában ismeretlenek voltak.¹³

Magyarországon a rendszerváltást követően közel másfélmillió munkahely szűnt meg, melyek helyett az ország bizonyos területein azóta sem lettek újak. A társadalom, különösen a fiatalok egyik legégetőbb problémájává az elhelyezkedés, a munkahely megtartása és a munkaerőpiacon való boldogulás vált. A munkahelyek megszerzéséért és megtartásáért a rendszerváltás óta komoly verseny folyik. A munkanélkülivé válás kockázatának, valamint a munkaerő-piaci siker vizsgálatokor kitűnik, hogy a családi háttér hatása jelentős, amit sok esetben sem a tanulás, sem a továbbképzés nem tud semlegesíteni. Az elhelyezkedésnél az egyik legnagyobb probléma, hogy a piacgazdaság olyan készségeket, kompetenciákat várt el, illetve vár el a munkavállalóktól, amelyek korábban nem voltak megszokottak, és ezeknek sokan ma sem tudnak megfelelni.¹⁴

¹⁴Makó Csaba – Simonyi
Ágnes: *A tudásfelhasz-
nálás rugalmasságának
felértékelődése.* In Makó
Csaba – Simonyi Ágnes
(szerk.): *A munka és a
párbeszéd új paradigmái.*
OFA, Budapest, 2003.

¹⁵Székely Levente:
Köszöntő. In uő. (szerk.):
Magyar Ifjúság, 2012.
Magyar Közlöny Lap- és
Könyvkiadó, Budapest,
2013, 7.

**Anyákkal készült
interjúk**

A rendszerváltás óta eltelt időszak talán legmeghatározóbb tényezője, ami a gazdaság mellett a társadalmi alrendszerek mind-egyikében tetten érhető: a *bizonytalanság*. Különösen védtelen és kiszolgáltatott ebből a szempontból a fiatalság, az új nemzedék, amely „legfontosabb életszakaszát egy olyan világban éli, ahol a társadalom alrendszereiben strukturálisan kódolt a bizonytalanság, ahol elhomályosult tradíciók helyett csupán ködös és távoli igazodási pontok léteznek”.¹⁵ A bizonytalanság manifesztációi a kapunyitási pánik, az elköteleződés igényének hiánya, a feladatok nem időben történő befejezése, a tanulmányok túlnyújtása, a párválasztás és a gyermekvállalás kitolása is.

Bizonytalanság és kiszámíthatatlanság — ezek a kutatásunkban szereplő anyák (családok), ha nem is mindig explicit, de nagyon is jellemző „üzenetei” gyermekeik számára. Az anyákkal készült interjúkban, mikor arra kérdeztünk rá, hogy miként látják a különbséget a között, ahogy ők indítják útjára gyermeküket, és a között, ahogy őket indították útjára szüleik, a bizonytalanság mellett tetten érhető valamilyenfajta felmentés is a gyermekkel szemben: beletörődés, hogy ma — miután annyival nehezebb minden — kvázi megbocsátható, hogy a gyermeknek egyhamar úgysem fog semmi sem sikerülni.

„A mi szüleinkhez képest [az interjúalany életével] nem olyan túl nagy változás. Amikor mi összekerültünk, akkor biztos volt a munkahely. Persze, fiatalon én is azt gondoltam, hogy na, én nem így nevelem majd a gyerekeimet, de aztán mégis. Igyekeztem ugyanazokat továbbadni, amiket én kaptam. Inkább már a fiatalabb korosztályoknál nagy a változás. A jövőtervezés, ez nekik szerintem sokkal-sokkal nehezebb, mint nekünk. Minden bizonytalan, így aztán családot tervezni sokkal nehezebb nekik, mint nekünk. Nekünk volt egy elképzelésünk, és azt nagyjából úgy végig is tudtuk vinni. Nem tudom, hogy náluk ez majd hogyan fog sikerülni, és hogy mennyire tudnak ők tervezni.” (16001 számú kérdezett)

„...az én gyerekkorom, hát meg a férjemé is, sokkal ember-barátabb, család-barátabb volt. Sokkal-sokkal. Az úttörőtábor, vagy az iskolai nyaralások. Tehát ami nincs. Amit ugye akkor mi megkaptuk, minden nyáron mindenki ment nyaralni, olyan család nem volt, ahol a gyerek nem jutott el táborba, vagy a szülő munkahelyének a nyaralójába, minden gyerek nyaralt. Vagy még, amit én nagyon hiányolok, az összefogás. Amikor én iskolás voltam, a gyerekeket összehozta a csapatszellem. Én szerintem sokkal jobb volt nekem gyerekeknek lenni.” (12016 számú kérdezett)

„A szüleinknek biztos könnyebb volt. A mindennapokat nézve nekik azért könnyebb volt elkezdeni az életet. Nekünk már jóval nehezebb, és látom, hogy a lányomnak még nehezebb lesz most. Mind anyagi szempontból, mind az életben való kiteljesedés terén. Ha csak a tanulmányokat nézem, már ott is lényegesen nehezebb megszerezni valamilyen végzettséget, mint mondjuk régebben, mint az anyámék idejében, vagy akár még ha az enyémet is nézem. A szüleim biztosabban meg tudták határozni a jövőjüket. Most lényegesen nagyobb a bizonytalanság. Szóval az, hogy az egyik napról a másikra megváltoznak a dolgok, az most természetes. Kiszámít-

hatóbb volt. Tudtak, mit tudom én, öt-hat, akár tíz évre előre is tervezni. Most szinte egy hétre sem lehet.” (16062 számú kérdezett)

Munka és család

A fiatalok 29%-a még tanul, 58%-a dolgozik és 13%-uk az úgynevezett NEET kategóriába sorolható. A szülők és a gyermekek számára is az élet, a megoldandó és fontos probléma szinte kizárólag a munkáról, az álláslehetőségek és a (tovább)tanulásról szól.

„A gyermek felett is ott lóg a pallos, szerződéssel van munkája”,

„Most örülnek, hogy van munka, ez volt a rövidtávú cél”,

„Minden nap [beszélünk], hangos gondolkodás, pályázatok, külföld vagy itthon”,

„Még tanulni kellene, irányt venni”,

„Skype-on beszélünk: tanulni akar, játékos menedzseri licencet akar szerezni, vannak céljai.”

Az anyák 64, a gyermekük jövőjével kapcsolatos konkrét kijelentéséből összesen 13 esetben volt szó családalapításról és párkapcsolatról. Az apáknál a családalapítás mint téma 24-ből egyetlen egy esetben fordult elő! Arról, hogy a családalapítás például gyermekszám vonatkozásában mit jelentene, egyszer sem esett szó!

Halasztó magatartás

A fenti adatokkal összhangban a fiatalok válaszaiból is a bizonytalanság és a halasztó magatartás (család, társsal való elköteleződés és gyermekvállalás) érhető tetten. Amellett, hogy a megkérdezett fiatalok többsége még szüleivel lakik, kétharmaduknak (64%) jelenleg is komoly partnerkapcsolata van. Egyáltalán nem volt még komoly kapcsolata a megkérdezett fiatalok 10%-ának. A lányok között magasabb azoknak az aránya (75% versus 53%), akiknek komoly párkapcsolata van. A gyermektervezéssel kapcsolatos kérdésekből az látszik, hogy egyetlen fiatal lányt leszámítva mindenki szeretne gyermeket. Az a három lány, akinek már van gyereke (!), többet már nem szeretne szülni.

A gyermeket tervezők két további alcsoportba oszthatók: aki szeretne, és aki még bizonytalan ebben. Ez utóbbi csoportba a megkérdezettek közel egyötöde (16%) tartozik. Az első gyermek időzítése, más kutatásokkal összhangban, a húszas évek végére tolódik. A lányok átlag 27, a fiúk 29,5 évesen terveznek szülővé válni. A gyermekvállalásban bizonytalan lányok az átlagosnál még 2 évvel későbbre tervezik a szülést (29,5 évesen). Az átlagosan tervezett gyermekszám pont kettő. A fiatalok nagy többsége (68%) két gyermeket, 18% egyet és 12% hármat tervez.

„Most nehezebb fiatalnak lenni. A munkavállalás, az igen, tehát őnekik ez sokkal nehezebben megy, hogy munkát találjanak maguknak, amikor már végleges munkára mennek. Nem azt mondom, hogy nem lehet találni, csak válogatóság, és nem biztos, hogy mindenfajta munkát elvállalnak. Az az igazság, hogy ezt mi is mondjuk nekik, hogy persze, el kell menni, de azért gondold végig, hogy ez, meg ez miért, tehát mérlegeljél, hogy érdemes-e azt

bevállalni vagy nem érdemes. A nagy gyerekeknek nincs párja. Nem is nagyon talál magának. Pláne, most már 25 éves, most már egyre nehezebben talál magának párt. Milliő-egy barátja van, de az, hogy úgy igazi pár, hogy na, akkor most valakivel együtt, így nincs. De természetesen tervez családot, persze, ő szeretne. Nem azért nincs, mert nem akar, hanem mert egyszerűen nem jön neki össze az, hogy most valakivel. Vagy valószínű azért, mert most már a munka is sok időt vesz el.” (11027 számú kérdezett)

„A gyermekem szeretne családot, szeretne gyereket, de nem ezzel a kapcsolattal. Ez a fiú egy felelősség nélküli, egy máról holnapra élünk laza csávó, aki, ha kell, akkor pumpolja a párját ahelyett, hogy fordítva lenne, és közben nagyokat hablatyol arról, hogy ő mekkora fazon. De hát a lányom látja ezt, úgyhogy vele nem tervez. Én arra számított, meg azt hiszem, hogy titkon ő is, hogy majd jön egy másik, aki felváltja. De irtózik az egyedüllettől, és azt hiszem, hogy ez a mostani párkapcsolata főleg ennek köszönhető.” (11031 számú kérdezett)

Interjúrészletek

„Én csak azt mondtam, hogy amit mi meg tudunk tenni, az, hogy szakmát adunk a kezükbe. A tanulás az ő dolguk, ugye azt nekik kell. Kettő: az, hogy amit csinálnak, azt tiszta szívből és szeretettel csinálják vagy olyat válasszanak, amit tényleg szeretnek csinálni, ne csak egy nyűg legyen. Én azt mondom, hogy ennél több nem kell. És hogy mit kívánunk nekik? Szép jövőt és sikerekben gazdag életet. Nem tudok nekik mit mondani. Innentől már az ő dolguk. A fiam átélte pont azt, pont akkor volt, nem is pályaválasztás, hanem már a sulis vége felé járt a főiskola felé, merthogy a gimiből egyből diplomás ápolóra ment. Az apja munkanélküli lett négy éve, akkor ugye az egy keserves időszak volt. Az én tragédiámat is átélte. Én nagyon közel voltam ahhoz, hogy az egész egészségügyet akkor ott hagyom, meg hát az, hogy az emberek kapzsisága, meg minden. Szóval ő átélte rajtunk keresztül azt, amibe ő nem szeretne belekerülni. Szóval látta a buktatóját is az életnek. A lányom meg még nem fogta föl ezt a részét szerintem. Ő akkor volt 16–17 éves. Ő még nem fogta föl. A maga kárán fog megtanulni mindent. A fiam tanul a mi hibáinkból, én úgy érzem. Én így látom. Bízom benne.” (12014 számú kérdezett)

„A lányomnak volt egy hétéves kapcsolata, ami még itt a gimiből adódott. Ennek tavalý lett vége. Mostanában elég sokat éjszakázik. Neki huszonéves korában, tizenéves kora végén kimaradt ez a bulizós korszak, mert ugye ketten voltak, mindenhova ketten mentek, és így kimaradt ez a haverokkal bulizás. És aztán szakítottak tavalý, na, és aztán egy éve pótol. Lassan kezd lecsengeni, de erre szükség van. Tehát abból tanulván, hogy például én ezt annak idején nem csináltam, és valószínűleg azért is, én is így voltam vele, csak én nem tettem ezt meg. Tehát én összeházasodtam a férjemmel, és utána éreztem azt, hogy nekem hiányzik valami. Na most ő ennél okosabb, ő előtte azt mondta, hogy szeretné ezeket így, és akkor. Hát ilyen tervek vannak, hogy 30 éves korára szeretne megállapodni, 35-re legkésőbb gyereket is szeretne, de hát hogy ez most hogy alakul, azt nem tudom. De azt mondta, hogy az első most a sulis, hogy ezt elvégezze.” (16054 számú kérdezett)

„Hát a drágámnak gyakorlatilag most már hatodik vagy hetedik éve van egy barátja, aki már most igazából nem is barát, hanem élettárs. Együtt laknak, ő is Bécsben van, és úgy tűnik, ők ezt úgy tervezik, hogy együtt marad-

A gyermekvállalást befolyásoló motivációk

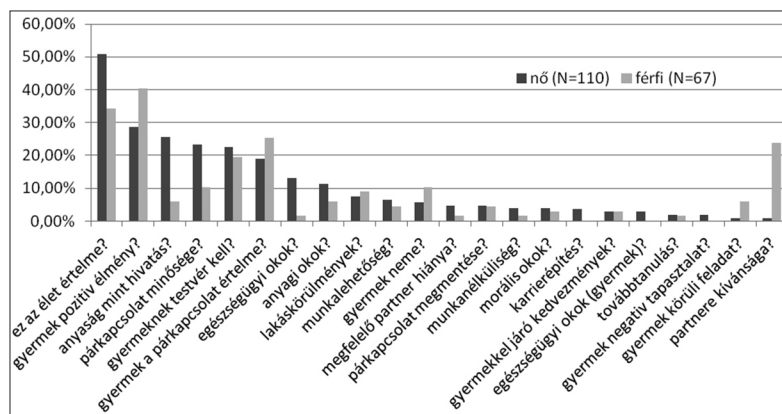
nak. Egyelőre nem beszélnek eljegyzésről. Nem tudom, hogy mikor akarnak hazajönni. A lányom elvállalt heti egy napot egy egyesületnél, ahol zenét tanítanak és gyakorlatilag heti egy délutánnal, fél öttől fél kilencig többet keres, mint az én kétharmad bérem. Na most még vannak magánműködésű emellett, meg hát még jár a Zeneakadémiára, jövőre fog végezni. A fiúnak is nagyon jó lehetőségei vannak, tehát én azt gondolom, hogy még egypár évig nem gondolkodnak abban, hogy hazajöjjenek, mert itt mit tudunk nekik ajánlani? Azért remélem, hogy sokáig nem húzzák, de hát most még 24 volt a lányom, úgyhogy még azért van idejük...” (16074 számú kérdezett)

„A fiam elég furán áll a párkapcsolattal, mert van barátnője általában, tehát nem is azt mondom, hogy sűrűn változtatja, mert ez sem igaz. Van barátnője, de a barátnők általában sokkal fiatalabbak, mint ő, tehát hál istennek, vagy sajnos, nem tudom, hogy melyiket mondjam, mert bizonyos értelemben hál istennek, tehát mivel nagyon fiatalok, nem kerül szóba ez a dolog. De még nem is szeretne. Ő most ezzel a — valahogy megvetné a lábát — dologgal van elfoglalva, inkább ez az, ami fontos, de ez meg nehezen megy most nagyon. Egyre nehezebben megy, és nem irigylem őket, megmondom őszintén, úgy ebből a szempontból sem.” (15007 számú kérdezett)

Az anyák interjúrészletei egyrészt jól rávilágítanak a munka fontosságára és a már említett felmentő attitűdre. Ugyanakkor körvonalazódik az aggódó anya képe is, aki ha szemben nem is mondja, de mégis „üzenni” gyermekének, hogy a jövő szempontjából mégiscsak a társ megtalálása és a gyermekvállalás lenne a legfontosabb.

Az eddig leírtak fényében különösen „beszédeselek” az 1. ábra adatai. A kérdőívben többféle kijelentést tettünk fel az anyáknak és az apáknak arra vonatkozólag, hogy mik voltak azok a motivációk, amelyek a szülők gyermekvállalási döntését befolyásolták. (1. ábra) A nők döntését elsősorban az befolyásolja, hogy szerintük a gyermek az élet értelme, míg a férfiak számára a gyermek mint pozitív élmény a legerősebben befolyásoló tényező.

1. ábra: A gyermekvállalásban döntését nagyban befolyásolta (%)

Felvethető, hogy amikor egy szülő, egy anya 25 év távlatában azt állítja, hogy számára a gyermek az élet értelme, akkor lehet, hogy hibát követ el akkor, amikor a lassan 25 éves gyermekét nem ebbe az irányba „tereli”, amikor verbálisan a halasztást és a döntés elnapolását támogatja, és ezzel csak a lényegét nem tudja átadni a gyermekének. És ebből feszültség lesz, ahogy Pál Ferenc már idézett szavai folytatódhatnak: „*gondolataink és az életre vonatkozó alapállásunk között hatalmas feszültségek adódhatnak. Mondhatjuk azt, hogy az élet hatalmas érték, miközben nincs kedvünk élni.*”

Zárógondolatok

A minta, amit a szülőktől kapunk, meghatározza jövőnket. A tradicionális elvárások, melyek generációról generációra gördülnek tovább, „megfertőződnek” a mindennapok gondjait viselő napi nonverbális kommunikáció által. A szülő szeretné gyermekét boldognak, elégedettnek látni, és mindemellett biztonságban tudni. De mi nyújt biztonságot? Míg közel egy fél évszázada erre még az válaszoltuk volna, hogy a biztos kapcsolat, a családalapítás — ma már nem ezt üzenjük gyermekeinknek. Még ha a szülők tanítása ezt a tradicionális vonalat követi is, a mindennapok reakciói, a cselekedetek mást sugallnak, és amikor a szülő szembeül gyermeke halogató, bizonytalanságot mutató magatartásával, megértésével legalizálja a tanítástól való eltérést.

Az idézett részletek mentén, vagy a kutatások eredményeit vizsgálva számos kérdés merülhet fel az olvasóban. Tanulmányunk célja, hogy elindítsunk egy közös gondolkodást a családok, a születendő gyermekek és a mindennapok kihívásainak összehangolt és sikeres működése érdekében. A család és a szülők felelőssége vitathatatlan. Felelősek vagyunk azért, hogy milyen példát mutatunk életünkkel és kapcsolatainkkal gyermekeinknek, mire tanítjuk, hogyan segítjük őket. Az első tisztázó kérdés magunkkal szemben így hangzik: *Hogyan foglalnátok össze a szüleitek életre vonatkozó üzenetét egyetlen mondatban?*

ÚJRA KAPHATÓ:

Elisabeth Kübler-Ross – David Kessler: Élet-leckék.....3.200,-
Teréz Anya: Jöjj, légy a világosságom!.....3.800,-

*Megvásárolható vagy megrendelhető
a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:
1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.*

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;
E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

A család az egyház szíve

LUKÁCS LÁSZLÓ

1936-ban született Budapesten. Piarista szerzetes, teológus. A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola alapító rektora, a Vigilia főszerkesztője.

A család átalakulása napjainkban

A család helyének meghatározásában ma két, ellentétes irányú folyamat játszódik le. Az európai társadalmakban a család egyre inkább leértékelődik, az egyház életében viszont egyre nagyobb szerepet kap.

A 20. századi európai kultúrában és társadalomban a család mélyreható változásokon ment keresztül. Az évszázadokon át működő családszerkezet átalakult, a család mint az élet természetes alapegysége meggyöngült, felváltotta a „pluralista családmodell”. A változások a múlt század második felében gyorsultak fel. A hatvanas évektől a válások száma rohamosan növekedett, a házasságkötések száma csökkent, egyre több lett az egyszülős család. — A nyolcvanas évektől fölerősödött és sok államban a törvényhozásig jutott el az a törekvés, hogy az egyneműek partnerkapcsolatát házasságként legitimálják, beleértve a gyermekneveléshez való jogot. Erre az időre esett az embriókkal történő kísérletezés, a mesterséges megtermékenyítés elterjedése, a biogenetika fejlődése is. — A századfordulótól kialakult a gender ideológia: eszerint a nemiség nem biológiai adottság, hanem kulturális minta, ami tetszés szerint változtatható, sőt ez a döntés hozzátartozik az emberi szabadságjogokhoz.

Mindezek következményeként a házasság és a család egyre bizonytalanabbá és veszélyeztetettebbé vált — pedig éppen a család kínál menedéket a meggyöngült emberi kapcsolatok foszladozó hálójában.

Az egyházban viszont a 20. században egyre jobban felértékelődött a házasság és a család jelentősége. A múltban a teológia évszázadokon át aláértékelt a házasságot. Szerepét elsősorban az utódnemzésben látta, most viszont a házastársak egymás iránti föltétlen odaadása került első helyre a család értékei között. Szemben a korábbi szemlélettel, amely a házasságot csupán egyfajta szerződésnek tekintette, előtérbe került az a felfogás, amely azt életre szóló szövetségnek tekinti, olyan szövetségnek, amelynek ősmintája Istennek az emberrel kötött szövetsége.

A döntő fordulatot a II. Vatikáni zsinat hozta el, amely a *Gaudium et spes* című lelkipásztori konstitúcióban tematikusan is foglalkozott a családdal mint az emberiség életének egyik legfontosabb területével. A zsinat szerint a házasság egy férfi és egy nő életre szóló szeretetközössége, olyan szent életszövetség, amelynek szerzője és

**A házasság és a család
jelentőségének
felértékelődése az
egyházban**

forrása maga Isten. A házastársak szerelmét Krisztus a szeretet és a kegyelem külön ajándékával nemesítette meg, szentséggé tette, s ezáltal magasabb létrendbe emelte. A házasság szentsége által Isten szeretete jelenik meg a házastársak szeretetében. Hűséges szerelmükkel Krisztus szeretetének misztériumának válnak részeseivé. A család így a gazdagabb emberség iskolája lesz.

A családok lelkipásztori gondozására VI. Pál pápa 1973-ban létrehozta a Családok Pápai Bizottságát, amelyet 1981-ben II. János Pál pápa a Család Pápai Tanácsává alakított át. A Tanács feladatai: a családok lelkipásztori kísérése a különböző élethelyzetekben, az élet védelme, a családok teológiájának és lelkiségének előmozdítása. 1994-ben az ENSZ családevéhez csatlakozva II. János Pál megszervezte a Családok Világtalálkozóját, amelyet azóta három évente rendeznek meg. Az ENSZ is felfigyelt ugyanis a családok veszélyeztetettségére és társadalmi fontosságára, és az 1994-es esztendőt a Család Évének nyilvánította. Mottója: „Felépíteni a legkisebb demokráciát a társadalom szívében”. Május 15-ét pedig a Család Nemzetközi Napjává tették. A Család Év 20. évfordulóját, 2014-et ismét a család évének jelölték, témája a család és a munka összehangolása.

Új korszak nyitánya: II. János Pál pápa a családról

II. János Pál pápa a zsinat szellemében gondolta tovább a család szerepét Isten teremtmény és üdvözítő művében. Amint első, programadó enciklikájában kijelentette: „Az ember az egyház útja”.¹ Szava így is folytatható: „a család az egyház útja”. Az 1980-as püspöki szinódus témájaként a keresztény család mai feladatait jelölte ki. A szinódus tapasztalatait összegezte 1981 őszén a *Familiaris consortio* című apostoli buzdítás, amely nemcsak felhívja a figyelmet a családokra az egyház és a társadalom életében, de továbbfejleszti a család teológiáját is.² Fő tételei:

¹II. János Pál első enciklikája és levelei. *Redemptor hominis*. Szent István Társulat, Budapest, 1980, 14.

²A dokumentum csak 2002-ben jelent meg magyarul *A családi közösség* címmel (Szent István Társulat, Budapest, 2002).

1. *Isten a szeretet*. Az embert saját képmására, tehát szeretetre teremtette, és meghívta saját isteni életébe, szeretetébe. Az ember élete a szeretetben bontakozik ki, amely Istenből források, és csak benne tud teljessé válni. Ez válik létté a házasságban és a családban. „A házastársi szerelem az élet misztériumából és magának Istennek szeretetéből való különleges részesedést jelent” (FC 29). A Szentlélek alkalmassá teszi a férfit és a nőt arra, hogy úgy szeressék egymást, ahogy Krisztus szeretett minket. „A házastársi szeretet különleges és sajátos módja annak a krisztusi szeretetnek, amellyel ő adja magát a kereszten” (FC 13). Részesei annak a felbonthatatlanságnak, „amellyel Isten szereti az embert, (...) s amely Krisztust köti egyházához, akit mindvégig szeretett” (FC 20).

2. *A család „az egyház misztériumának eleven képe és történeti megjelenése”* (FC 49), szolgálja az Isten országának terjedését, részese-dik életében és küldetésében. „Üdvözített közösség”, ugyanakkor

³Vö. Bertram Stubenrauch
– Erzpriester Andrej
Lorgus (szerk.):
*Handwörterbuch
Theologische
Anthropologie*. Herder,
Freiburg, 2013, 310.

A család feladata azonos az egyházzal

Életre szóló feladat

⁴A kanadai püspöki kar
Élet és Család
bizottságának
dokumentuma:
*The Family, the
Domestic Church*.
[www.ccc.ca/site/eng/
church-in-canada](http://www.ccc.ca/site/eng/church-in-canada)
(Letöltve: 2013.
november 25.)

⁵Az amerikai püspöki kar
körlevele: *Follow the Way
of Love*, Washington D. C.,
1994. Idézi Florence
Caffrey Bourg:
Domestic Church.
A Survey of the Literature.
www.intams.org/72bourg
(Letöltve: 2013.
november 30.)

„üdvözítő közösség” is, amely „részesé az egyház sajátos küldetésének, az üdvözítés művének”: „arra is meghívást kapnak, hogy továbbadják testvéreiknek Krisztus szeretetét”. E kapcsolat alapján a dokumentum különböző kifejezéseket használ a családra: „mini-atűr egyház, családi egyház” (FC 49), „kicsi egyház” (86). Az első keresztény közösségek ilyen házi egyházak, a „házban lévő közösségek” lehettek, ahogy a páli levelek köszöntései utalnak rá (Róm 16,4; 1Kor 19,19; Kol 4,15; Fil 2).³

3. *A család feladata azonos az egyházzal*: befogadja és továbbadja Isten szeretetét az önátadás létmódjában, s ezt közösségként teszi, családegyházként. „A keresztény család arra hivatott, hogy a maga sajátos és eredeti módján vegyen részt az egyház küldetésében, léteivel és tetteivel mint az élet és a szeretet közössége” (FC 50). Viszszacsengenek itt a zsinat gondolatai: „A keresztény család — éppen mert alapja a szentségi házasság: Krisztus és az egyház szeretet-szövetségének képmása és részese — tegye mindenki számára szinte kézzelfoghatóvá az Üdvözítő éltető jelenlétét a világban” (GS 48). „A házastársak tanúi a hitnek és Krisztus szeretetének” (LG 35). A keresztény családok tehát már a létükkel, szeretetközösségük által egyházi szolgálatot végeznek. Ez „természete szerint egyházi szolgálat, beépül az egyház egyetemes testébe, amely evangelizált és evangelizáló közösség” (FC 53). Sőt: „Az evangelizáció jövője legnagyobb részét a családoktól függ” (FC 52).

4. *Ennek az ideálnak elérése életre szóló feladat*. A pápa ezért is szólítja fel a családokat: „Család, légy azzá, ami vagy!”, utalva ezzel méltóságukra, de egyben feladatukra is. Ahogy az egyház, úgy a család is az idő zarándokútján jár: meghívást kapott az életszentségre, ez azonban folytonos küzdelmet is jelent saját gyöngeségeivel, sőt bűneivel. (A kettő között azonban lényeges különbség, hogy házasságok esetében előfordulhat, és sajnos nem ritkán ténylegesen be is következik, hogy véglegesen zátonyra fut egy párkapcsolat, és széttörik a család; az egyház viszont alapítója, Krisztus ígérete nyomán véglegesen soha nem térhet le az igazság útjáról.) A családok is rászorulnak tehát támogatásra, védelemre, amelyet részben maguk tudnak megadni egymásnak, részben azonban szükségük van az intézményes lelkipásztori segítségre. A családi élet nehézségeivel küzdő családoknak bátorítást adhat a kanadai püspöki kar körlevele: „A családnak vannak olyan ajándékai, amelyek benső lényegéhez tartoznak. Minden család kap is, ad is segítséget. Az ‘erősnek’ tartott családoknak is vannak lelkipásztori szükségleteik, és az ‘összetörtnek’ bizonyuló családok is gyakran válnak az evangelizáció forrásává.”⁴ Hasonlóan bíztat az amerikai püspöki kar is: „Egyetlen család-egyház sem valósítja meg mindezt tökéletesen. De hasonló a helyzet az egyházközségek és az egyházmegyék esetében is. Az egyház minden tagja naponta harcol azért, hogy Krisztusnak egyre hűségesebb tanítványává váljék.”⁵

A családteológia kibontakozása a Familiaris consortio után

A Szentháromság „fölfedezése”

A teológia egyrészt a szentháromságtan és az egyháztan elmélyítésével, másrészt a teológiai antropológiának, benne a test teológiájának kutatásával járult hozzá a családteológia kialakulásához.

1. A Szentháromság „fölfedezése”. Jézus Krisztus irántunk való szeretete a Szentháromságban gyökerezik. Krisztusban vált számunkra felismerhetővé, hogy a végső, abszolút valóság nem személytelen szuperhatalom, tökéletes idea, hanem a három isteni személy szeretetközössége. Ő pedig meghívott bennünket a maga szeretetközösségébe, testvéreivé, az Atya gyermekeivé fogadott bennünket, és nekünk adta szeretetének Szentlelkét. „Azt hirdetjük nektek, amit láttunk és hallottunk, hogy ti is közösségben legyetek velünk. A mi közösségünk ugyanis közösség az Atyával és a Fiúval, Jézus Krisztussal” (1Jn 1,3).

E misztérium mélyebb kutatása a II. Vatikáni zsinat után kapott lendületet. A zsinat „újdonsága”, hogy az egész üdvösségtörténetet a Szentháromság műveként mutatja be, amely Krisztusban ért csúcspontjára. Az üdvösségtörténet forrása és végcélja a Szentháromság isteni szeretetközössége, communiója, amely a földi történelem során az egyházban mint az „üdvösség szentségében” jelenik meg. „Az egész egyház ‘mint az Atya, a Fiú és a Szentlélek egységéből egybegyűlt nép’ áll előttünk” (LG 4). Isten akaratának szent titka, hogy az embert „meghívja és befogadja a saját közösségébe” (DV 2). A zsinat ennek fényében mutatja be az egyházat, és határozza meg küldetését a világhoz. Isten minden egyes embert az üdvösségre hívott meg, s az egyháznak ennek tudatában kell az emberiséget szolgálnia. „Az a tudat, hogy Isten közös atyánk, Jézus Krisztusban pedig minden ember testvérünk, (...) és a Szentlélek életető tevékenysége van bennünk, arra készít minket, hogy a világot új szemszögből nézzük és értelmezzük.”⁶

⁶II. János Pál:
Sollicitudo rei socialis.
Szent István Társulat,
Budapest, 1988, 40.

Az egyház: communio

2. Az egyház: *communio*. A zsinat az egyházat az üdvösség egyetemes szentségeként, Isten népeként határozta meg. A zsinat befejezésének húsz éves jubileumán, 1985-ben tartott rendkívüli szinódus konkretizálta ezt a képet, communionak nevezve Isten népét, az egyházat. „A ‘communio’-ekkléziológia a zsinati dokumentumok központi és alapvető eszméje. (...) A fogalom alapvetően a Jézus Krisztus által a Szentlélekben fennálló közösséget jelenti Istennel.”⁷ Ez a kifejezés különösen alkalmas volt az egyház és a Szentháromság kapcsolatának részletesebb kifejtésére.

⁷Walter Kasper:
*Zukunft aus der Kraft
des Konzils*. Herder,
Freiburg, 1985, 33.

Az egyház ősforrása a szentháromságos *communio*, amely Krisztusban egységre lépett az emberrel, hogy mindenkit meghívjon ebbe az eget és a földet átfogó szeretetközösségbe. A lét teljessége a szeretet, Isten szentháromságos communiója, az Atya, a Fiú és a Szentlélek egymásnak adottságában. „Kereszténynek lenni ennyi: communionvá válni, és ezáltal belépni a Szentlélek lényegébe, aki a kommunikáció ereje, azt közvetíti és teszi lehetővé, s mint ilyen

⁸Joseph Cardinal Ratzinger: *Der Heilige Geist als Communio*. In uő: *Weggemeinschaft des Glaubens, Kirche als Communio*. Sankt Ulrich Verlag, Augsburg, 2002, 36skk.

⁹Az amerikai püspöki kar körlevele, 1994. i. m.

A család szentháromságos communiója

¹⁰II. János Pál pápa *Levele a Családokhoz 1994-ben, a Család Évében* (a továbbiakban: *Levél*). Szent István Társulat, Budapest, 1994, 8.

A családegyház az egyház legkisebb élő sejtje

¹¹A *Katolikus Egyház Katekizmusa*. Szent István Társulat, Budapest, 1994, 1655–1666.

maga is személy.”⁸ Az egyház a szentháromságos szeretetközösség szentségi jele, olyan emberek közössége, akik hitükben befogadják Isten szeretetét, és azt életre váltják Isten és embertársaik iránti szeretetben. Mindez tehát nem csupán szép metafora, hanem valóságos részesedés Isten életében. „Isten a történelemben mutatta meg önzetlen szeretetét irántunk. Krisztus áldozatos, életét adó szeretettel jegyezte el magát az egyházzal, és így mutatta meg az Atya szeretetét a Szentlélek erejében. Feltárta előttünk a Szentháromság benső életét, az Atya, a Fiú és a Szentlélek személyének közösségét. Maga az egyház is személyek közössége, amely osztozik Isten szentháromságos életében és szeretetében.”⁹

3. *A család szentháromságos communiója*. Az egyház tehát lényege szerint a Szentháromság szeretetéből táplálkozó testvérközösség, amint ezt az első keresztény közösségek példája is jól mutatja. Értethető persze, hogy az egyház növekedésével ez a szoros kapcsolati háló lazulni kezdett, illetve a történelem folyamán egyre inkább csupán szimbolikus formákat öltött. Eleveenségét talán leginkább az Eucharisztia ünneplésére összegyűlő helyi közösségekben őrizhette meg egy darabig, később azonban ez is egyre lazult, és inkább csak formális kapcsolatokban, illetve egy-egy speciális tevékenységben maradt meg elevenen, mint például a karitatív szolgálatok.

„A család, amely a férfi és a nő szeretetéből veszi kezdetét, őseredetében Isten misztériumából fakad.”¹⁰ Az egyház „egysége és termékeny szeretete” is a legkonkrétabb formában a családban ölt testet, joggal beszélhetünk ezért az egyházatyák kifejezésével „család-egyházról” (LG 11). A kifejezés, amint láttuk, többször felbukkan a zsinat dokumentumaiban (AA 11, GS 48). A családról mint az egyház „házi szentélyéről” már VI. Pál pápa részletesebben szólt az *Evangelii nuntiandi* című enciklikájában: „Minden keresztény családban az egyház tükröződik vissza” (EN 71). A *Katolikus Egyház Katekizmusa* pedig külön fejezetet szentel a család-egyháznak. „A keresztény családot joggal nevezik családegyháznak, mert az a kegyelem és imádság közössége, az emberi erények és a keresztény szeretet iskolája.”¹¹

4. *A családegyház* tehát az egyház legkisebb élő sejtje, az a „helyi egyház”, amelyben — az egyetemes egyház részeként — megvalósul Krisztus királyi, papi és prófétai funkciója. Mindkettő Isten szeretetének szakramentális jele. Sőt, egy lépéssel tovább menve, a családegyház válhat az isteni szeretet legvalódibb megtestesülésének helyévé. Itt Isten és az ember szeretete valóban egybeér, mégpedig a minden napok valóságában, egy életen át való hűségben. Itt nemcsak hittel befogadják Istennek Krisztusban megnyilvánult megváltó szeretetét, megvallják azt kultuszban és az igehirdetésben, esetleg a szeretet-szolgálat különböző formáiban, hanem valóban megélik azt a konkrét hétköznapi életben. Az istenszeretet valódi megtestesülésévé válhat így a család, hiszen a házastársak nemcsak a mézeshetek szerelmes rájongásában adják oda magukat egymásnak, hanem egy életre szóló hűségben kitartásban, életadó és életet nevelő termékenységekben.

A házasság szentsége új dimenzióba helyezi a megkeresztelték életét: általa Isten szeretetében részesülnek. Isten szeretete egymás és gyermekeik iránti szeretetükben válik jelenvalóvá. Karl Rahner szerint: „A házastársak szeretete hozzájárul az egyház egységéhez, hiszen az egyház egyesítő szeretetének egyik megvalósulása. A családegyház nem csupán jámbor kép. A kettő egységet alkot, hiszen azonos gyökérből táplálkoznak. Az egyház nem mitikus nagyság, hanem konkrét emberek, akik Istent szeretik és Istenben szeretnek, és benső egységüket az egyház egyesítő közösségében megvalósítják.” „A házasság bepillantást enged Isten titkába.” „A házasságban az egyház válik jelenvalóvá: ez a megváltottak és megszentelt legkisebb, de valóságos közössége, a legkisebb, de valóságos részegyház.” Mindkettőben Istennek önmagát közlő szeretete jelenik meg az emberek közti szeretetben a kegyelem által. Itt tudja az ember a legteljesebben megélni az önátadás krisztusi létformáját.¹² „A család személyek együttese, melynek sajátossága a közös lét és élet, a személyek közössége. (...) E közösség az isteni 'mi' képmása. A házasságban az egész élet ajándékozás.”¹³

¹²Karl Rahner:
Die Ehe als Sakrament.
In uő: *Schriften zur*
Theologie, Bd. VIII.
Benziger, Einsiedeln,
1967, 540skk.

¹³Levél 12.

Családias egyház

5. *Családias egyház.* A családoknak tehát sajátos *küldetésük van az egyházban*, éppen egyház-létüknél fogva: tegyék azt a családok családjává, családiasabbá. A családok aktív részesei az egyház életének, így pasztorációs munkájának is, elsősorban a saját létükkel: elsősorban a katekézisben, az egyház életébe való bevezetésben, a gyermekek nevelésében, a hit továbbadásában, az imádságban, az Eucharishtiában, a közösségépítésben, az emberek, különösen a rászorulóknak szolgálatában. Mindezek által pedig fenntartják a közösséghez nélkülözhetetlen önátadás és ajándékozás lelkületét. Persze, mint a pasztoráció minden résztvevője, ők is rászorulnak a segítségre (akárcsak a papok, főállású világi munkatársak!). A tagok egymást segítik, ez nem alá vagy fölé rendeltség.

A családoknak küldetésük van az emberiséghez is

6. *A családoknak küldetésük van az emberiséghez is*, a szeretet civilizációjának előmozdításában. A modern antropológia egyre nyomatékosabban hangsúlyozza, hogy az ember nem csupán individuum, önmagában álló, magányos monád, hanem kapcsolatból születő és kapcsolatokban élő személy, aki akkor válik igazán önmagává, Énné, ha rátalál egy Te-re, valaki másra, akinek szeretetből odaajándékozza magát. Az ember csak az önátadás és ön-ajándékozás által tud kiteljesedni. Ez persze akkor válik igazán termékennyé, boldoggá és boldogítóvá, ha kölcsönös. Legteljesebb megvalósulási formájává a házasság lehet, amelyben a házastársak kölcsönösen egymás ajándékaivá válnak. „A család — minden más emberi dolognál inkább — olyan környezet, amelyben az ember önmagáért létezhet, azáltal, hogy őszintén odaajándékozza magát.”¹⁴ „A személyek közössége a kölcsönös 'egymásért' való létezést jelenti, a kölcsönös ajándékozás kapcsolatát” (FN 66): a személy léte az ajándék-létben, a szeretet létformájában válik teljessé. Önmaga odaajándékozása nélkül az ember nem találhat teljesen magára. Személy

¹⁴Levél 11, GS 24.

voltának ez a benső lényege a Teremtő és Megváltó Isten ajándékozó szeretetében, a Szentlélek kegyelmében gyökerezik.

A keresztyén ember tudja, hogy a szeretetnek ezt a vágyát a teremteskor Isten oltotta belénk, saját képmására teremtve minket. Önmagának ezt az odaadását a legteljesebben a megtestesült Istenfia valósította meg, mintegy az emberi létre lefordítva a Szentháromság kölcsönös odaadásban élő szeretetét: értünk „kiüresítette önmagát” és mindenben hozzánk hasonlóvá lett; teljesen az embereknek és az emberekért élt, a végsőig, a kereszthalálig odaadva magát a halálnál erősebb szeretetében, a szeretet aktusává változtatva még a halálát is.

A szentháromságos szeretet létformája

Életével és halálával Jézus példát adott arra, hogy az isteni szeretet hogyan valósítható meg a véges emberlét körülményei között. Ha azonban a család is, az egyház is a Szentháromság szentségi jele, akkor rajtuk keresztül bepillantunk a Szentháromság szeretetközösségébe. Tőlük tanulhatjuk el a szeretet létformáját, megküzdve saját önösségünkkel, bűneinkkel, minden töredékességünk, gyöngeségünk ellenére törekedve a szeretetben való növekedésre. Ennek főbb jegyei:¹⁵ Az Isten képére és hasonlatosságára teremtett ember: férfi és nő, tehát két teljes, testi-lelki kapcsolatban álló személy, akik egymásnak vannak alkotva és egymásban tudnak kiteljesedni és élettermővé válni. Ahogy a Szentháromság egy Istenben a három személy tökéletes kapcsolatban egyesül egymással, úgy az ember is csak személyes kapcsolatokban bontakoztathatja ki emberségét.

Minden igazi közösségben, különösen a házasságban a személyek egyenlők egymással. Nem önmagukat állítják azonban előtérbe, hanem a másikat, „önfeledten”, magukról lemondva, a másik javát keresve. Önmaguk kölcsönös odaajándékozása és elfogadása megjeleníti a Szentháromság szeretetének dinamikáját, a szeretet ingyenességét. Isten „ingyen”, csupán szeretetétől indítva teremtette az embert, majd a bűnbeesés után is „ingyen” részesíti a megváltás kegyelméből. Aki felismeri Isten ajándékát, az meghívást kap arra, hogy ezt a szeretetet elfogadja és viszonzza, másrészt hogy továbbadja embertársainak. Az ingyenesség és az ajándékozás így válik a szeretetben élő ember létformájává.

A kölcsönös és teljes ajándékozásban a szeretet egységgé válik — a szeretet közösségében. A teológia perichorézisnek nevezi azt, hogy a Szentháromságban az isteni személyek tökéletesen egymásban vannak, átjárják egymást. A házasságban „egy testté válnak”, testi-lelki egyesülésben. Mivel pedig az ember élete az időben bontakozik ki, a házasság életre szóló elköteleződést kíván egymás iránt — ebben tükröződhet a Szentháromság öröklétű szeretete, Isten örök hűsége az emberhez.

¹⁵Denis Toohey:

Practical Implications of

Trinitarian Life for us.

<http://compassreview.org/>

winter11/6.pdf (Letöltve:

2013. november 26.)

**Kölcsönös
odaajándékozás
és elfogadás**

Az életadó termékenység a Szentháromság egyik legfőbb jellemzője — ez ad választ a teológia ősi kérdésére, hogy miért teremtette Isten a világot. A házastársak esetében ez nem csupán a biológiai termékenységet jelenti, hanem azt a folyamatot, amelyben kölcsönös szeretetükkel egyre teljesebbé teszik egymás és gyermekeik, hozzátartozóik életét. A házastársi szövetség egy olyan átalakulási folyamat kezdete, amelyben segítik egymás életének kiteljesedését, és ezáltal a világ átforgalmazását a szeretet civilizációjává.

XVI. Benedek: az emberi fejlődés útja: a szeretet

Ilyen előzmények után nem meglepő, hogy XVI. Benedek pápa nemcsak megerősítette mindazt, amit elődje a családról tanított, hanem kiterjesztette a globális világra. Pápaságának rögtön a kezdetén így foglalta össze a házasság isteni hivatását: „Az ember Isten képmására van teremtve, és Isten maga a szeretet. A szeretetre szóló meghívás tehát az, ami az emberi személyt Isten hiteles képmásává teszi: a férfi és a nő olyan mértékben válik Istenhez hasonlóvá, amilyen mértékben szerető emberré válnak. (...) A testnek, mind a férfi, mind a női testnek teológiai karaktere van: nem csupán test, hanem az emberségünk kifejezése és beteljesítése. (...) A férfi és a nő személyes és kölcsönös 'Igenje' teremti meg mindkettőjük számára a hiteles emberség terét. (...) Isten a szeretet történetét és a férfinak és a nőnek a házasság szövetségében létrejövő egységét az üdvösségtörténet szimbólumává tette.”¹⁶

¹⁶Address of his Holiness
Benedict XVI to the Participants in the Ecclesial
Diocesan Convention of
Rome, Monday,
6 June 2005.
www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/20050606
(Letöltve: 2104.
március 10.)

A házasság szeretetközösségének alapja

A pápa a házasság szeretetközösségét kettős távlatból vizsgálja: föltekint a szeretet ősforrására, a Szentháromságra, és ennek fényében rajzolja meg az ember boldogulásának lehetőségét, akit Isten szeretetből és szeretetre teremtett. Első enciklikája, a *Deus caritas est*, „Isten a szeretet”, már a címével kifejezi legfontosabb üzenetét. Ez a tény alkotja a világmindenség létalapját, amely a nyilvánkoztatásban vált láthatóvá és elérhetővé. Aki a világot érteni akarja és az emberi fejlődés útját kutatja, annak ebből az alaptényből kell kiindulnia. A kereszténység nem lerombolja az Eroszt, hanem megtisztítja azt. Az ember a test és a lélek egységében válik személlyé: „nem a lélek vagy a test szeret — az ember, a személy szeret”, írja a pápa, majd így folytatja: „Az Erosz az isteni valóságba akar bennünket ragadni, ki akar emelni önmagunkból” (DC 5). A szeretet fölemelkedéséhez és belső tisztulásához hozzátartozik, hogy véglegességet akar. „A kizárólagos és végleges szereteten nyugvó házasság képe lesz annak a kapcsolatnak, amely Istent a népéhez fűzi, és fordítva: a mód, ahogyan Isten szeret, az emberi szeretet mércéje lesz” (DC 11).

Istennek a házastársakra vonatkozó terve Jézus Krisztusban válik teljessé, aki a házasságot szentség rangjára emelte. A Családok 7. Világtalálkozóján a pápa ezt mondta: „Kedves házastársak, a Szentlélek különleges ajándéka folytán Krisztus az ő jegyesi szeretetében

¹⁷XVI. Benedek homíliája a Családok 7. Világtalálkozóján, Milánóban mondott szentmisén, 2012. június 3. www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/travels/20120603 (Letöltve: 2014. március 10.)

**Az emberi élet
kibontakozása
és továbbadása**

¹⁸www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/20121221 (Letöltve: 2014. március 10.)

**„A család a szeretet
civilizációjának
központja és szíve”**

¹⁹Levél 13.

²⁰http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/homilies/20120603 (Letöltve: 2014. március 15.)

²¹Ferenc pápa: *A hit világossága* kezdetű enciklikája. Szent István Társulat, Budapest, 2013.

részesít titeket, és az egyház iránti hűséges, mindent átölelő szeretetének jelévé tesz. Ha el tudjátok fogadni ezt az ajándékot, a hit által naponta megújítva ‘igeneteket’, avval az erővel, amely e szentség kegyelméből származik, akkor családokat Isten szeretetében fog növekedni a názáreti Szent Család példájára.” Majd hozzátette: „Hivatásokat nem könnyű megélni, különösen manapság, de a szeretetre szóló hivatás csodálatos ajándék, az egyetlen erő, amely valóban képes átalakítani a kozmoszt, a világot.”¹⁷

A családban válhat teljessé az ajándékozásnak és ingyenességnek az a létformája, amelyben az ember élete a legteljesebben kibontakozhat. Ugyanez év karácsonyán a pápa ezt így fejtette ki: „A család az a hiteles környezet, amelyben az emberi egzisztencia terve továbbadódik. Ezt csak másokkal együtt élve és szenvedve tudjuk megtanulni. Világossá vált tehát, hogy a család kérdése nem pusztán egy sajátos társadalmi képződmény, hanem magáról az emberről szól — arról, hogy micsoda és hogy mit jelent a hiteles emberiség.” „Csak önmaga odaajándékozásában találja meg magát az ember. Csak úgy fedezi fel emberségének egész tágasságát, hogy megnyitja magát a másoknak, másoknak, a gyermekeinek, a családjának, és hagyja, hogy a szenvedésekben is formálódjék.” „Az emberi lét kulcsfigurái — tette hozzá — az apa, az anya és a gyermek: ők az emberlét megtapasztalásának legfontosabb elemei.”¹⁸

A hit nem merülhet ki a hitigazságok tudomásul vételében. Isten szeretetének befogadásában és életre keltésében válik igazán hatékonyá, személyes kapcsolatban, életközösségben Krisztussal. Ennek megfelelően az evangelizáció, a misszió sem merülhet ki a hit pusztá „hirdetésében”. „Az evangelizáció új neve: a szeretet civilizációjának terjesztése, ez pedig elsősorban tettekkel, az élet tanúságtételével, tevékeny szeretettel, tehát közösségben és közösség által történhet.” Ahogy II. János Pál írta: „A család a szeretet civilizációjának központja és szíve.”¹⁹ „A házasság szentsége (...) a keresztény házastársakat és szülőket Krisztus tanúivá teszi ‘a föld végső határáig’, s a szeretet és az élet igazi és hiteles ‘misszionáriusává’ avatja” (FC 54). Milánóban Benedek idézte elődjét: „Bátran kövessétek a hivatásokat, és legyetek biztosak abban, hogy ha Isten kegyelmének segítségével élitek meg a szereteteket egymás és mindenki iránt, akkor élő evangéliummá váltok, valódi családegyházzá.”²⁰ A keresztény közösségnek az Atya szeretetéről kell tanúságot tennie, aki Fiában az emberiséget egyetlen családdá akarja formálni. A pápa itt sajátosan megfordítja a „családegyház” eddigi értelmét: nemcsak a család „kis egyház”, de „az egyház is Isten családja a világban”, amelynek legfőbb feladata a szeretetszolgálat.

A szeretetről és a reményről szóló enciklikák után a trilógiát logikusan lezáró enciklika a hitről már Ferenc pápa neve alatt jelent meg 2013 nyarán, *Lumen fidei*, A hit világossága²¹ címmel. Az enciklika mintegy összefoglalja az eddig mondottakat. A Szentháromság mint a személyek közössége az ősmintája az egyház egy és egyete-

mes közösségének, Isten új családjának. A hit „a közös szolgálatában” áll, s ebben elsődleges szerep jut a családoknak. Az „Isten városának” első szigete a család: a férfi és a nő szilárd egysége a házasságban. „Ez az egység szeretetükből fakad, amely Isten szeretetének jele és jelenléte” (LF 52). A közelmúltban többször lehettünk tanúi annak, hogy Krisztus szeretetének irányítása kitágítja az élet horizontját, s erre a szeretetre bátran ráhagyatkozhat mindenki, mert alapja „Isten minden törekényiségünknel erősebb hűsége” (LF 53).

A család az egyház és az emberiség leginkább veszélyeztetett értéke

Nyomon követtük a szentségi házasságra épülő család teológiájának kibontakozását. Nem feledkezhettünk meg azonban arról, hogy ennek sötét hátterében ott zajlanak azok a kulturális és antropológiai folyamatok, a társadalmi és gazdasági élet azon változásai, amelyek alapjaiban bomlasztják szét a családot. A család az egyház és az emberiség egyik legdrágább kincse, ugyanakkor talán leginkább veszélyeztetett értéke is. „Az életnek és szeretetnek ez a közössége, amelyet a házasság intézményének nevezünk, ez a család-egyház olyan elfeledett és feltáratlan szentségi forrás, amelynek táplálnia kellene a házas és családi lelkiséget, és választ kellene kínálnia arra az erkölcsi és antropológiai pusztulásra, amelyet ma döbbenet tapasztalunk.”²²

Ez a felismerés indíthatta Ferenc pápát arra, hogy erre az évre rendkívüli színódust hívjon össze a családdal kapcsolatos lelkipásztori feladatokról, jövőre pedig a rendes püspöki színódust is a család témájának kívánja szentelni. Szent Család vasárnapján a színódusra utalva így imádkozott az Úrangyala előtt: „Jézus, Mária és József, bennetek látjuk az igazi szeretet ragyogását, ezért bizalommal fordulunk hozzátok. Adjátok meg, hogy a mi családjaink is a közösség és az imádság helyei, az Evangélium hiteles iskolái és kis családegyházak legyenek. Adjátok meg, hogy családjaink soha többé ne szenvedjenek erőszaktól, elutasítástól és megoszlástól; hogy akiket megsebeztek vagy megbotrányoztattak, azok vigasztalást és gyógyulást találjanak. Adjátok meg, hogy a közelgő színódus emlékeztessen mindnyájunkat arra, hogy a család szent és sérthetetlen.”²³

²²USCCBC: *Marriage:*

Love and Life in the

Divine Plan, 2009.

www.usccb.org (Letöltve:

2013. november 30.)

²³www.vatican.va/holy_

father/francesco/angelus/

20131229 (Letöltve:

2014. március 10.)

VASADI PÉTER

Két impromptu

Nem

Üveges csöndben
ülök, s azon töröm
fejem, milyen is az.
nem belefagyva, nem
megolvadt, átlátszó
kocsonyában, nem
mint kőrisbogár
a borostyánban,
nem; egyedül, meg-
fogva, tehetetlen
az üveg hidegében,
s forrón lüktetve,
mivel élek.

✱

mellettem, a falon
túl mélyen alszik,
aki, akivel, akinek.
őt figyelem. számon
kérem. nem adom olcsón.
eltorzít, bont le
a betegség. nyomában
ügetek, mielőtt
végleg összesimulnak.
alattomos, törvénytelen
szerető az.
legalább kérje,
ha vinni akarja.
vonakodva ugyan,
de látom, gyanútlan
menne vele.
nem mász!, kiabálok.
fokról fokra csavarna
ki kezemből. sodortatva
nő lassan a tudása,

mosolya tompa, ajka
elkeskenyedett. szava
becsaphat, szeme nem.
lenni tanultál tőlem,
mondom. most menekülsz?
tőlem tanultál, hé!,
mosolyogni... jó vagy,
mondja... tiltakozom...
és erős... húzza
magához nyakamat. kis
fakerezt tenyeremben:
érted? kicsiket bólint:
mit akarsz? téged. mi
ez? vergődés. kiszemelt
minket, most bemutat.

jönnek a látogatók.
mily ostoba szó ez.
híg fecsegésükben
úszni kényszerítenek.
én meg kirángatom őt
a valóság partjaira.
ott az a sátor, fölűtve
vár, Naptól melegítve,
jó benne egyedül, gyere,
az a mi békénk.
nem tűröm fölmorzsolni
időnket. valahonnan nagy
zene szól. hallod? bólint.

(üresen és hidegben
oly igen mélyre estem.
itt vagyok uram, mégis,
hol ő van — közelebben.)

Igen

a Nagy Bummban
a Teremtésnek
nem volt kiterjedése,
írja Stephen Hawking.
csak elgondolhatatlan
hője. több százmilliószor
több százmillió fok.
a Bumm utáni első
másodperc alatt lehült
néhány millió, száz
másodperc múlva
néhány százezer fokra.
kezdetben a Teremtés
egy matematikai pontnak
tekinthető, írja Hawking.
a Robbanás percek alatt
már-már véghetetlen
távolságokra szórta szét
e Pontot, amely
tágul azóta is.

✱

itt már tévedni sem
lehet (mondhatnám
falfelhéren: érdemes).
mert mi az, hogy tévedés?
nem így volt? ha más-
képp is, de ez. külön-
bözéssel. akkor inkább
hogyan, s hogyan,
ami a történeti gomolygást
maig illeti. kezdjük
előlről? igen. belül és
reggelenként. ahogy a Nap.
pedig az, stb. jó. néhány-
százmillió éve pontos.

✱

törvény? igen. föl kell
hát jönnie. kell? szívesen
fanyalognék. nem baj.
kell... honnan tudod?
onnan, hogy kell. törvénye
van... de én... törvény az

is, hogy te. meg ő. mi mind.
(ezen már hahotázik). igen.
bocsánat, én látom azt
a Pontot. nem érzem,
érezhetem hevét, de hő-e
az? nem más? vajon...
nem és nem fogok
semmit, senkit sehová,
senkivel helyettesíteni.
az Univerzum sem teszi.
holott tehetné. nem teszi.
forog. törvénye lesz
az is, hogy égjen. tovább már
ne forogjon. s ha elsötétült,
egyszerre fölragyoghat.

...viszont ahogy az ős-
pillanatok háttérzaja
ma is mélyen morajlik,
hallom Istent énekelni.
hasonlíthatatlanul.
nem dallam ez, de ének.
valami abszolút zene.
örömeiben sír a Teremtés.
nem kórusének, inkább
kristályhangok hullámozó
torlódásai. így robognak
pusztán a patások.
óriás fürtökben, ki tudja,
hány milliárd atom
lebeg, s mikor az ember
elfelejt örülni vágynak,
eszének, szónak, létezésnek,
ők folyton újrakezdek,
önmagukat szemenként
vizsgálva, fölfedezve:

Úgy van a Van,
hogy
abbahagyhatatlan.

Világatya!, Világatya!,
hangzik, a poklokat
szét fogod énekelni.

*ha majd... és fölmerülsz
az áldás mámorából.
és újra le, mélyen bele,
búcsúzva számtalan
bimbótól, almafától.*

*(Kezdet óta készült, most hangol
Nyitányra a Nagyzenekar
a megcsillapodott hőség
tükörsima bazaltpadán.)*

LACKFI JÁNOS

Hálaének

*Azért adott nekem Isten,
hogy mindent megnehezítsen?
Mert a könnyű száll a széllel,
pora jön-megy a szeszéllyel?*

*Azért adott nekem Isten,
veled mindent megkönnyítsen?
Mert a nehéz mélybe süllyed,
mocsár nyelné be testünket?*

*Azért adott nekem Isten,
hogy mindent megkeserítsen?
Mert az édesség elhízlal,
gyorsan olvad, könnyen illan?*

*Azért adott nekem Isten,
hogy mindent megédesítsen?
Kenyerünket könnyel nyeljem,
mégis mézbe érjen nyelvem?*

*Azért adott nekem Isten,
hogy engem megszegyenítsen?
Magam hozzád mérve lássam,
bennem mennyi árulás van?*

*Azért adott nekem Isten,
hogy minket megdicsőítsen?
Testünk-lelkiünk kettős létra,
egymáson mászunk az égbe?*

Vízi szerelem

(mordvin dallam)

*A tó vizén, a fák alatt,
A fák alatt, a tó vizén
Ülünk ladikban csendeskén,
Ladikban te meg én.*

*Ladik alattunk billegő,
Alatta tó meg sziklakő,
A kő alatt kövér idő,
Percek gyűrűje nő.*

*Évek gyűrűje nődögél,
A ladikon már nincs kötél,
Hétszámra már vizet sem ér,
Csak az idő kövér.*

*A ladik fája korhadó,
Fogaim közül tíz ha jó,
De ma is billeg még a tó,
Kacsáknak altató.*

*A tó vizén, a fák alatt,
A fák alatt, a tó vizén
Nem én ülök ladik ölén,
Más csónakáz, nem én.*

*Téged bizony elvitt a víz,
Van ép fogam, de jó, ha tíz,
Az étkem szotyka tejbegríz,
Abban kevés az íz.*

*Az ízed számból elveszett,
A tó veled nem billeget,
Kezem remeg, a víz remeg,
A macska rúgja meg!*

Old country

3.

Részlet a szerző készülő új regényéből.

Vasárnap délelőtti csendesség honolt a ranchon. Már Megjöttek Santa Paulából, a miséről, de csak ketten voltak otthon, Steve és az anyja. Az apja átment kocsival Alisio-kanyonba hulladék-sárgarépáért. Brockékhoz, akik zöldségtermesztéssel is foglalkoztak, és nekik adták el az emberi fogyasztásra alkalmatlannak ítélt törött vagy más-képpen sérült gyökereket. Nem volt rendjén, hogy ma szállít, az Úr napján, és meg is szólhatják érte a szomszédok, de a szükség törvényt bontott. Ha nem hozza el ma, ha nem kerül időben hűvös helyre, megfonnyad és úgy már csökkent értékű takarmány. A kis Georgiet is magával vitte, aki élt-halt a kocsikázásért. A kocsiderékba ültette. A bakra szeretett volna ülni, melléje, de onnan könnyen leeshetett volna, nincs mibe kapaszkodnia, és a lába se ér le a kocsifenékre. El is sírta magát, hogy nem teljesült a kívánsága, de ahogy elindult a kocsi, gyorsan megvigasztalódott.

Steve a nappaliban ült, és a *Ventura Freepress Start* olvasta. Egy sort sem talált benne a válságról, mi több a szerkesztőségi cikk egyenesen azzal zárult, hogy a mostani év gazdasági szempontból ugyanolyan jó lesz, mint az előző volt. Ugyanolyan jó, így szó szerint, két évvel a nagy tűzsdei összeomlás után. És mintegy annak alátámasztásul, hogy az embereknek nincs okuk bánkódásra, egy másik helyen arról adtak hírt, hogy a megyeszékhelyen az idén is megtartják a népszerű, vidám Arany Nyugat Napjai parádét.

Megcsóválta a fejét, és bosszankodva dobta le a lapot. Sóhajtott, és a nyitott ablak felé tekintett. Nem látott ki rajta jól, mert szűnyogháló fedte a nyílást, azt viszont észlelte, hogy bíborcsillagfűrt illata árad be rajta, és olyan erős, hogy az ínycsiklandó ételszag sem képes elnyomni, amely a készülő ebéd előhírnökeként a konyha felől terjeng.

Az órájára pillantott. Ebédig, helyesebben az apja megérkezéséig, amikor segít majd neki lepakolni a répát, volt még idő bőven. Ajánlkozott, hogy vele megy felrakodni is, de az elhárította.

Felállt, és a hátsó ajtón át kiment a házból.

Járni akart egyet a szabadban. És benézni a csűrbe, a csűr istállórézébe is. Ezúttal nem csupán rutinból, pusztá megszokásból. Vemhes volt az egyik fejőstehenük és igen előrehaladott állapotban. Bármikor megellhetett, figyelni kellett. Már nem is hajtották ki, hanem bent tartották. Leborjazott volna magában is, a legelőn is, de az anyja nem engedte. A kedvenc tehene volt, még nevet is adott neki, magyart, Jámbornak hívta, és ragaszkodott hozzá, hogy mellette legyenek a nehéz órán.

A csűr hűvöse kellemesen érintette, de még inkább az istállószag, amelyet az apjához hasonlóan ő is szeretett.

A tehén hasa már óriási volt, majd szétvetette a magzat, de nyugodtan feküdt az almon, farral a placc felé. Jöttére hátra fordította a fejét, és felállt. Lassan, nehezen a nagy teher miatt. Piszkolt. Steve lapátot, seprőt hozott, és eltakarította, nehogy belefeküdjön, ha majd megint lefekszik.

Nem ment egyenesen arra, amerre sétálni akart. A kocsiszínnél befordult a hozzá toldott garázsba, ahogy ő nevezte, a műhelyébe, ahol az autóját és a szerszámaid, kannáit tartotta. Az apja csinálta neki. Megnyújtotta azon a helyen a kocsiszíntetőt, és az így nyert szárazalját körbedeszálta. Állványt, polcokat készített a végében, középre pedig aknákat, hogy szükség esetén a jármű alá tudjon állni, szerelni vagy olajat leeresztetni. Jó volt, hasznos volt, csak, ablaka nem lévén, nappal is sötét benne, amin ő úgy segített, hogy nyitva hagyta az ajtót, hogy fény jöjjön be. Steklámpával is világíthatott volna, de nem akarta az akkumulátort gyengíteni, mert arra kellett volna kapcsolni, az ő ranchukon még mindig nem volt villany.

Nemrég járt itt a műhelyben, mikor a miséről megjövet betette a kocsit, de most mégis ismét bekukkantott.

Kitárta az ajtót, és megállt a fekete Plymouth előtt. Szemben az elejével. Mert mindig az eleje volt a kijárat felé. Így szokott beállni, farral, hogy tűz esetén egyből kijöhessen, tolatási manőverezés nélkül. És látni is jobb volt így, jobban érvényesült, az alakja, a formája, a karosszéria vonalvezetése, mutatósabb volt előlről.

Beállítás után mindig lemosta a szélvédőt, és egy puha ronggyal letörölgette a karosszériáról a port. Ma is ezt tette. Mégis mintha a jobb oldali sárvédő vége tompábban fénylett volna. Odalépett, és végighúzta rajta az ujját. Igen, csóválta meg a fejét, maradt ott por. Hátra ment, előkerítette a rongyát, és gyorsan letörölte.

Máris ment volna, de az ajtóból visszajött. Előszedett egy másik rongyot, egy olajosat, a motorház fölé hajolt, és felnyitotta fedelét. Ha már itt van, megnézi az olajsíntet is, gondolta. Már beálláskor eszébe jutott, de akkor még korai lett volna, még nem folyt vissza az olaj a karterbe.

Kihúzta a nívópálcát, megtörölte a ronggyal, és visszadugta, ismét kihúzta, és akkor megnézte a végét. Az olajsíntet rendben volt, és még csere sem látszott esedékesnek, még eléggé világos volt a kenőanyag. A motor még nem húlt le teljesen, érezte a pálcán, hogy kisé az is meleg lett.

Az ékszíjat is összenyomta a kezével, majd elengedte. Megfelelőnek találta a feszességét. Már csukta volna le a motorháztetőt, mikor eszébe jutott az akkumulátor. Annak ellenőrzése, a saruk megtapintása, szükség esetén megtisztítása, a csavarok meghúzása is a rutinteendők közé tartozott. Mintha az egyik csavar lazább lett volna. Hozott egy villáskulcsot és meghúzta. Ha hosszabb ideig nem használta a kocsit, ki szokta kötni az akkumulátort, nehogy az állástól lemerüljön. Mert ha lemerült, akkor csak Hickséknél lehetett feltölteni, akik már bevezették a villanyt. Így is utána kellett néha tölteni.

Lehajtotta a fedelet, és becsukta maga mögött a műhelyajtót.

Megkerülte a karámot, helyesebben a régi karám helyét, mert újat csináltak, beljebb, a hegyhez közelebb, terelővel, rámpával, mindennel. Végig gyalogolt az érésben lévő zab mellett, amelyet az apjával együtt vetettek, és kiért a dűlőútra. Ez az út tulajdonképpen Kirkpatrickék magánútja volt, azok birtokán az annak részét képező oldalkanyonba vitt, de Árvaiék is használhatták, ami főként abból állt, hogy azon forogtak az ekével, vetőgéppel, és arról fürkésztek a hegyüket, a hegyük oldalát, ha a marháikat keresték, mert jól a fák, bokrok közé lehetett látni róla.

Áprilisvolt. Eső már egy hónapja nem esett. A laposokon, az erdei tisztásokon, a bozótosok szélében, a patakmederben még zöldellt a minden, de a fátlan, bokortalan lejtőkön már megkezdődött a fű elsovadása, elszáradása. Eltűntek a vándorfelhők is, kiürült az ég, beállt végleges nyári kékje. Jelentősen csökkent a páratartalom, és elszaporodtak az apró legyek, amelyek nem csíptek ugyan, de minduntalan az ember arcára szálltak, vagy zavaró módon közvetlenül az orra előtt röpködtek, és állandóan hajtani kellett őket.

A legyektől eltekintve Steve élvezte ezt az időt. A meleg nem zavarta, megszokta. A levegőben lepkék, méhek, kolibrik is tartózkodtak, magasan pedig vörös farkú héják keringtek, vagyis tele volt élettel. Itt-ott még fecskék is cikáztak, ritka látványt nyújtva a Wheelerben, mert különben nem itt laktak, csak ide látogattak olykor valahonnan napközben. De a szülei így is örültek nekik, mint mondták, az óhazára emlékeztették őket. Azonkívül illata is volt a légnak, itt már nemcsak csillagfürt, hanem zsályacserje is, és a kettő keveredve túlsütött, enyhén égett süteményre emlékeztetett, és jó volt beszívni.

Megállt, és irigykedve nézett el Kirkpatrickék földjei felé, amelyek hosszan nyúltak el a laposon a patakpart és a hegylábak között. Több földjük volt, mint nekik, már maga ez a rész is nagyobb, mint az ő összes szántójuk együttvéve. Hej, de jó volna megvenni, vagy legalább venni belőle, sóhajtott, mert úgy gondolta, hogy főként növénytermesztéssel kellene foglalkozniuk, marhával nem. Jó föld, barna, sötétbarna, jobb, mint az övék, kő is alig benne, és nem szalad le róla a víz, mikor esik. Igaz, az alsó szélét olyankor mossa, fogyasztja a patak, mert ott kanyarodik a meder, de ezen megfelelő védművel lehetne segíteni, azt az öbölszerű füves lapát pedig, ami feljebb van, és nem hasznosul, feltölteni, szintbe hozni az egésszel.

Távolabb most búza, árpa sárgállott rajta, de közvetlenül az út mellett bab volt, limabab, amelyet nem régen ekekapázhattak, mert a sorok közt csupaszon virított a föld. A kapa néhol beleszakított a babba, elkéstek a talajlazítással, már folyása volt.

Lehajolt, és belemarkolt a földbe.

Száraz, de porhanyós volt. Talán jobb lett volna, ha már nem is ekekapázzák, úgy jobban tartaná mélyebben a maradék nedvességet.

A szájához vitte, és megízlelte. Kíváncsiságból, ahogy az apjától látta.

Először gyerekkorában figyelte meg, még bent a városban, mikor megvették a Walnut Street-i házat. Így ellenőrizte a talaj minőségét. Aztán később sokszor. Bárhova vitte magával, ha megtetszett neki egy hely, egy parcella, birtok, mindig megálltak, és nem mulasztotta el, hogy meg ne kóstolja a földjét. Ő mindig elszörnyülködött ezen. Hogyan vehet a szájába olyasvalamit, mint a föld, ami piszkos, tele mindenféle kórokozóval, baktériummal. De az apja azt mondta, hogy piszkos föld nincsen, csak föld van, azok a baktériumok pedig nem ártalmasak az emberre. Hogy így volt-e, nem tudta, de tény, hogy az apjának soha nem lett tőle baja, még kiütése se az ajkán. A vizsgálat befejeztével soha nem szólt semmit. Csak hümmögött, vagy ha mégis mondott valamit, legfeljebb csak annyit, hogy savanyú, ha történetesen savanyú volt. De hogy milyennek kellene lenni, mi a kívánatos, az ideális íz, azt nem árulta el. Ha tetszett neki, ha megfelelt, akkor elégedetten bólintott, amiből ő arra következtetett, hogy nem savanyú, tehát az a jó föld, amelyik nem savanyú.

Stevenek ez volt az első földkóstolása.

Enyhe viszolygást érzett.

Kirkpatrickék földje savanyú volt. De hogy mennyire savanyú, hogy nagyon, közepesen, kevésbé, vagy alig, nem dönthette el, hiszen nem ismerte a képzeletbeli savanyúsági skálát. Sejtelte nem volt, ez hol helyezkedik el rajta. Talán rossz föld, talán jobb, mint az övék, vagy pont olyan, hiszen csak az út választja el az övéktől.

Kiköpte és visszament az út másik oldalára, a zabföldjükhöz. Leguggolt és egy kődarabbal megkaparta a szélében a talajt, ahol ritkábban álltak a szárazak. A hüvelyk- és mutatóujjával felcsippentett belőle egy keveset, és a nyelve hegyére helyezte.

Mintha savanyúbb lett volna, de az is lehet, hogy csak képzelte, mert Kirkpatrickék földjét jobbnak akarta tudni.

Kiköpte. Aztán még egyszer köpött, mert még mindig érezte a savanyú ízt. A második köpés után is barnaszínű maradt a nyála.

Az igazi, a szakszerű az lett volna, ha a két kóstolás közt kiöblíti a száját, hogy ne legyen keveredés, hogy az egyik savanyúság ne befolyásolja a másikat, hogy ne adódjon össze a kettő. Na, legközelebb majd lesz nála víz, határozta el, bár nyilvánvaló volt, hogy ha esetleg eladó lenne Kirkpatrickék földje, a végső szót úgyis az apja mondaná ki, hiszen ő az, aki ért hozzá.

Felegyenesedett, még egy pillantást vetett a szomszédék földjére, és ment volna tovább, de hirtelen ráeszmélt, hogy napok óta nem látta a tanya túloldalán lévő többi földjüket. Egész héten nem járt arra, annyi el voltak foglalva a marhákkal, a billogozással és az eladásra érett példányok kiválasztásával.

Ejtette a sétát, és oda indult.

Már majdnem átvágott a tanyaudvaron, mikor eszébe jutott a puska.

Bement a házba, és kihozta.

A kapásnövényekhez mindig azzal mentek, mármint ő meg az apja. A rágcásalók, nyulak és mókusok végett, amelyek nagy kár tudtak ten-

ni azokban a növényekben. Alapvetően úgy védekeztek ellenük, hogy mindenütt ültettek egy külön sort a parcella szélére, hogy azt rágják le. Mégis a puska volt a lehatásosabb ellenszer, az, hogy ha megláttak egyet közeledni, vagy a közelben ólálkodni, lepuffantották. Mert sokszor megesett, hogy az állat nem állt meg a szélső sornál, nem tetszett neki, amit ott talált, beljebb ment a másodikba, vagy még beljebb, néha be egészen a közepére, és ott pusztított.

Óvatosan, meg-megállva közelítette meg a területet, aztán körbejárta, nem falatozik-e betolakodó valamelyik védősorban, vagy nem lapul-e benne.

Nem látott se nyulat, se mókust. Megkönnyebbült, hogy nem kellett ölnie. A vállára akasztotta fegyvert, és még egyszer sorra vette a parcellákat.

A konyhakert nem érdekelte különösebben. Az az anyja fennhatósága alá tartozott. Ő tartotta karban, ő ápolta, ami benne volt, a hagymát, petrezselymet, sárgarépat, uborkát és a többi. Az öntözést is maga végezte, kannából, velük csak a vizet hozatta ki, a lajtoskocsival, amely most is ott áll a végében.

A krumpli szára kissé vézna volt, csökkent, levele sápadtzöld, de a virága rendes. Most kötött, vagy kellett volna kötnie, ha a gyökereivel össze tudja gyűjteni a kellő nedvességet, ami nélkül nincs gumóképződés. Nemrégén ekekapázták és bakhátázták, töltötték fel a bokrok oldalát földdel. Az apja szerint az óhazában kézzel végezték a töltést, minden egyes bokornál külön, kúpba húzva a földet. Állítja, hogy úgy jobb, de itt áttértek a gyorsabb és kevésbé fárasztó gépi töltésre.

A marharépa se volt elég zöld, de megjárta. Időben egyelték, és nem nyomta el egyike a másikat. Már régebben ekekapázták, esedékes lett volna újra meghúzatni, a fű végett, amely megint felütötte a fejét, főként a sorában, ahol már nagyobb volt, mint maga a répa, ami nem csoda, hisz annak idején ott maradt.

A kukorica látszott a legelfogadhatóbbnak, a legszélén, a határmezsgyéjénél. Csöve még nem volt, nem is lehetett, hiszen még csak virágozott. Szára elég magas, levele élénkzöld. Még nem szenvedte meg igazán az eső hiányát, még nem ártott meg neki nagyon a nap sem. Igaz, erősen védekezett a sugarai ellen. Felkunkorította a levelei szélén, hogy minél kisebb felületen érjék, minél kevesebb nedvet szípjantsanak ki. Meg jó fajta is volt, szárazságtűrő, és két csövet hozott egyszerre, egyet lejjebb, egyet feljebb, a felsőt olyan magasan, hogy tréfásan azt mondták, hogy létra kell hozzá tördeléskor.

A tördelés messze volt, de a címerezés már időszerű. A virágok csokorszerűen széthajoltak a virágpor súlya alatt. Az apja biztosan tud róla, de azért szól majd neki, nehogy elkéssenek vele. És azt is jelenti majd, hogy ennek is megint füves a földje. Kétszer is ekekapázták és mégis. Harmadszorra már nem fogják. Lehetetlenség közé menni lóval. Talán már kézi kapával is. Már nincs benne elég hely, és forgolódással csak összetörnék a leveleit.

Tetszett neki a kukorica.

Hátrább ment, hogy többet fogjon be belőle a tekintetével.
Nézte.

Olyan volt, mint egy erdő, titokzatos vadon, vagy valami hatalmas zöld állat, amelynek belelátni a testébe, a szervei, az izmai, a rostjai közé. Élt, lélegzett, működött. És beszélt közben. Nem fújt a szél, mégis mozogtak a levelek, és suttogtak valamit, amit nem értett. Még nem találkozott olyan kukoricatáblával, amelynek a levelei ne suttogtak volna. Sokszor hallotta már ezt a beszédet, de csak most tudatosult benne, hogy megnyugtatja.

Tovább hátrált, és észrevette, hogy egy kirí a több közül, nagyobb. A szélén állt, a rágszálóknak ültetett sorban.

Visszament, oda, ahhoz a kukoricához.

Nemcsak hogy magasabb volt, de sértetlen is, és fejlettebb, teltebb. Olyan öt-hat láb lehetett, szára vastag kiugró ízületgyűrűkkel, levelei hosszúk és szinte sötétzöldek, virága dúsabb, szétcsüngőbb. Lent a tövénél kilátszottak a felső gyökerei, amelyek az eldőléstől óvták. Csöve ennek sem volt, de az egyik levélhónaljából már csőkezdemény kandikált elő.

— De gyönyörű! — szaladt ki önkéntelenül a száján. — Mintha külön öntözte volna valaki.

Legeltette rajta a szemét.

Eddig nem tudta, hogy egy növény, egy közönséges kukorica is lehet ilyen, ilyen szép, lenyűgöző. Hogy egy magból, egy szögletes, vacak kis magból ilyen nőlhet, ilyen nagy, erős, egészséges. És újabb magot, magokat hoz majd, amelyekből megint kukorica lesz, talán éppen megint ilyen. És táplálék az állatnak, ha nem kerül vissza földbe, vagy étel az embernek, aki elülteti, ápolja, gondoskodik a folyamatosságról, a körforgásról. Náluk jobbára a disznó eszi és a baromfi, öröltén. De ő maguk is szeretik, főként főzve, zsenge korában, bár belőle készül Georgie kedvenc reggelije, a kukoricatejbegríz is és a kukoricaganca, ez az óhazai finomság, amelyet Amerikában nem ismernek. A gancának nem volt angol megfelelője, ezért a szó magyarul jelent meg a tudatában.

Közelebb lépett hozzá, és megérintette az ujjával az egyik levél szőrös felületét. Nyúlt már kukoricához, a levele éle sokszor meg is vágta a kezét, de ennek puhább, szinte bársonyos volt a tapintása.

Meg akarta fogni a szárát, de abban a pillanatban keréknyikorgás ütötte meg a fülét, majd hógatás hallatszott a tanya felől. Megjött az apja, és ő, mint akit valami illetlenségen kaptak, hirtelen elröstellte magát, sarkon fordult, és visszasietett a tanyába.

Otthagyta a kukoricát, de az vele jött. Járt, motoszkált a fejében, még ebéd közben is foglalkozatta. Később pedig az jutott eszébe, hogy a kukorica amerikai eredetű, a legamerikaibb növény, és olvasta valahol, hogy az arizóniai pueblo-indiánok vallási szertartásainak is kelléke, mert szentnek tekintik, csak arra nem emlékezett, miért. Elhatározta, hogy ennek alkalomadtán utánanéző.

BODNÁR DÁNIEL

Bíró László püspökkel

Bíró László (1950) a győri Czuczor Gergely Bencés Gimnáziumban érettségizett, majd a Győri Hittudományi Főiskolán folytatott filozófiai és teológiai tanulmányokat. 1974-ben szentelték pappá, Szekszárdon. Húsz éven át a Pécsi Egyházmegye szolgálatában állt. 1974–1977-ig segédlelkész Mágocscon, 1977-ben káplán Szigetváron. 1977–1978-ban káplán a Pécsi Székesegyházban. 1980-tól 1989-ig püspöki szertartó és titkár. 1994-ben szentelték püspökké, azóta a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Családügyi Bizottságának elnöke. 1996–2009 között a budapesti Központi Papnevelő Intézet rektora. 2009-től tábori püspök.

Püspök atya két évtizede a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia (MKPK) családreferense. Mennyit változott a házasság és a család intézménye, illetve megítélése az eltelt húsz esztendő alatt?

Alapvetően megváltozott. Az 1960-as évektől kezdődően három szexuális forradalomról szokás beszélni. Az első arra törekedett, hogy leválassza a szexualitásról a házasságot, a szeretetet és az életet. A második a megtermékenyítés körüli manipulációk világa. Napjainkban az élet előállítása ipari terméké vált. A lombikbébi-program mögött még nincsenek kiforrott etikai elvek, például művelői nem csinálnak gondot abból, hogy ki a gyermek anyja és apja. Az egyik ismerősöm kislánya néhány éve Amerikában nyaralt, és amikor felhívta a szüleit, elmesélte, hogy egy különös család elvitte őt kirándulni. Két nő, a „közös” gyermekükkel. Egyikükből levették a petesejtet, lombikban idegen spermával megtermékenyítették, majd beültették a másikba, aki megszülte „közös” gyermeküket. A lombikbébi-programmal nem csupán az a baj, hogy a fölöslegessé vált megtermékenyített petesejtet lefagyasztyják, majd később megsemmisítik, az egyház azért küzd, hogy az élet továbbra is egy férfi és egy nő személyes, természetes öleléséből fakadjon. Valamikor az élet kezdete és vége a szeretet ölelésében zajlott. A harmadik szexuális forradalom pedig a gender-ideológia, amelynek kezdete a 90-es évekre tehető. Ez az ideológia már belenyúl az ember személyébe, megtagadva annak antropológiai lényegét. Az egyház határozottan tanítja, hogy nemiségünk az emberi személyhez tartozik, amely a magatartásformák megváltoztatásával nem cserélhető le. A gender-ideológia lényegében egy egzakt emberképet hirdet, amely igazából tagadja a testet. Követői mindent elkövetnek, hogy ideológiájukat a jog eszközeivel is megerősítsék, világszerte követelik a homoszexuálisok törvényes házasságát, azt, hogy gyermeket fogadhassanak örökbe, s törekvéseiket több helyen siker koronázza. A helyzet hasonlít egy ostromhoz, a hagyományos házasság és család falakkal körülvett várát folyamatos invázió fenyegeti, sok épület már leomlott, mások megroggyantak, de vannak még falak, melyek állnak. Kétségtelen, hogy a személy és a szentségi házasság-család lerom-

bolásának vagyunk tanúi. A mai európai társadalom olyan, mintha egy ház összedőlne, találnánk benne elemeket, melyeknek felismerjük még a hajdani funkcióit, de a lényeg, az egész, súlyosan sérült. Az azonos neműek vagy az élettársi, párkapcsolatban élők esetében felismerhető a házasság néhány eleme, de ezek csak torz képződmények a házasság teljességéhez képest. Egyre kevesebben kötnek házasságot, egyre több az élettársi viszony, sőt, gyakran össze sem költöznek a párok. Ám az is tény, hogy sokan vágyódnak a házasság után, de egyszerűen nem mernek belevágni, annyi rossz házasságot látnak maguk körül.

Mivel magyarázza, hogy a hagyományos házassággal, családdal szemben megjelenő alternatívák mára sokak szemében szinte teljesen egyenrangú intézménnyé váltak?

II. János Pál mondta egyszer: nem a házasság van válságban, hanem az ember. XVI. Benedek pápa pedig 2012 decemberében a genderről úgy fogalmazott, hogy az a testnek a tagadása. A gender egy olyan embert hirdet, aki nem létezik. Alapjában az emberkép válságáról van szó, annak tagadásáról, hogy az ember férfi és nő. A gender hirdetői ezt tagadják, és ebből fakad minden más. Miközben elfelejtkeznek arról, hogy mindegyikünk léte ajándék. Senki nem jelentkezett azért, hogy élni szeretne. Az életet kaptuk, Isten férfinak és nőnek teremtett bennünket, ez biológiai adottság. Az ajándékként kapott lét pedig egymás kölcsönös megajándékozásában tud kiteljesedni.

Egyesek azzal érvelnek, hogy az emberi jogok gyakorlásához hozzátartozik az is, hogy az azonos neműek is köthessenek házasságot, fogadhasanak örökbe gyermeket.

A történelem során mindig voltak a saját nemükhöz vonzódó emberek. Mi nem őket bántjuk, szeretjük az embert, tiszteljük méltóságát, legyen bármilyen szexuális beállítottságú is. Az, hogy elnezzük az azonos neműek házasságának törvényesítését, nem diszkrimináció, hanem ragaszkodás az Istentől eredő antropológiához. Nem tudjuk sem házasságként, sem családként elfogadni. Ne keverjük össze, ne mossuk össze a klasszikus fogalmakat. A rózsá legyen rózsá, a szegfű pedig szegfű.

Egy közelmúltban közzölt statisztika szerint 1990–2001 között 66 ezerről 35 ezerre csökkent a házasságok száma, s a megkötött frigyek majdnem fele válással végződik. Miért látja ennek okát?

A jelenség mögött egy téves gazdaságfilozófia is meghúzódik. Egyre többen teszik fel a kérdést, mi lesz a jelenlegi gazdasági világválság kimenetele? Ha egyszer megsemmisül, lesz-e megfelelő alternatívája? Ebben a gazdasági rendszerben alapvető a teljesítmény, a profit fokozása. Létrehozói és működtetői szerint, ha fokozzák a termelést, növekszik a boldogság, a szegénység lassan eltűnik, nekik is több lesz. Valójában két dolgot kevertek össze: a hasznat és a boldogságot. A haszonnál az ember úgy viselkedik, mint egy termelési eszköz, ami létrehoz egy produktumot. A tárgy egy tárgyat. A boldogságban viszont a személy áll szemben a személlyel. A boldogság igazi alapja mindig a kapcsolat, és ennek a kapcsolatnak a mintája a középkori szerzetesség, ami létrehozta Európát. Minden kolostor gazdasági egység volt. A legelső, amire mindig figyeltek, az a kapcsolat volt. Vertikálisan és horizontálisan, Isten felé és egymás felé is. Jelszavuk volt, hogy Isten tisztelete elé semmit ne tegyenek. A ko-

lostorok szerzetesei alapvetően fontosnak tartották a közjó megteremtését. Ha elhatározták, hogy ispotályt vagy iskolát építenek, akkor minden energiájukat, pénzüket arra fordították. Közben a szerzetes, az egyes személy, megkapta mindazt, ami szükséges volt a létezéséhez, élelmet, ruházatot, ha beteg volt, gondozták. A jelenlegi gazdasági világrendszert működtető téves gazdaságfilozófia teljesen elhanyagolja a személyes kapcsolatot, nem vesz róla tudomást. Pedig a társadalom mindig a családi kapcsolatokból él. A család szocializálja az embert, hordozza a jövőt. Ha a kapcsolatokra nem vigyázunk, akkor a jövőt áldozzuk fel. Egy társadalom annyira életképes, ahány egészséges házasság, család van benne. Hadd idézzem fel a gyermekkoromat: a Rákosi-rendszerben voltam kisgyermek, a padláslesöprés időszakában. Megboldogult apám megtermelte a gabonát, bőséggel elég lett volna a családnak, de elvették, és akkor meg kellett vásárolnunk a szükségleteinkre. Nagy nyomorúságban éltünk, mégis, a szüleimet és a rokonságomat is boldog emberként idézem vissza, valahol kimondatlanul is ott volt, hogy amíg nekem lesz, neked is lesz. Sehol nem volt ez leírva, mégis mindegyikünk tudta, hogy számíthat a másikra. Az emberek közötti kapcsolat erőssége volt az, ami gyógyította a gazdasági nehézségeket, melyeket akkor is mesterségesen hoztak létre. A jövő az mindig a kapcsolatot jelenti. Ha szilárdak a kapcsolataink, házastársi, szülő-gyermek, testvér-testvér közötti kapcsolat, ápoljuk a rokoni kapcsolatainkat, akkor lelkiileg biztonságban érezhetjük magunkat. Mivel azonban az elmúlt évtizedekben ezek a kapcsolatok súlyosan sérültek, személytelenekké váltak, a házasság alapja veszett el. Pedig a társadalom alapvetően a házasságból, a családból épül fel, ezek biztosítják egy rendszer humán tőkéjét.

Az, hogy a pár-, illetve élettársi kapcsolatok ilyen mértékben megnövekedtek, lehet annak is a következménye, hogy hiányzik az igazi, mély elköteleződés egymás iránt a fiatalok többségéből?

Igen, emellett pedig az elhatalmasodó individualizmus is gond, ami átcsap egoizmusba és nárcisztikumba. Sokan úgy gondolkoznak, nem köteleződnek el, mert önmagukban akarnak boldogok lenni, kiteljesedni. És abban a tévhitben élnek, hogy a valaki melletti elköteleződés nem engedi a kiteljesedést. Pedig éppen hogy a másik melletti elköteleződés által valósul meg az ember kiteljesedése. Önmagában az ember nem lehet boldog, nem teljesezhet ki. Társas lények vagyunk, és ha erről lemondunk, magányos, megkeseredett emberekké válunk. Az is igaz azonban, hogy a fiatalok rengeteg rossz házasságot látnak maguk körül, és emiatt el sem merik hinni, hogy az övék esetleg szép lehetne, ezért inkább meg sem házasodnak.

Mindez azonban súlyos hatással van a demográfiai folyamatokra is.

Ez magától értetődő, a házasságokban sem születik meg a reprodukcióhoz szükséges gyermek, az élettársi kapcsolatokban csak a fele jön világra, az alkalmi kapcsolatokból pedig alig lesz utód. Másrészt negatív hatással van a felnövekvő generációra, hogy a szüleik instabil kapcsolata miatt rengeteg alapukájuk és álnyukájuk volt, de egyikhez sem tudtak igazán kötődni. Ez is egyik oka,

hogy a házasságkötések száma oly nagymértékben lecsökkent. Az a felnőtt, aki gyermekként ingatag vagy érzelmileg sivár kapcsolatokban élt, nem nagyon tudja átélni, hogy mit jelent elköteleződni valaki mellett egy életre.

Ön vallja, hogy a családegyház az Evangélium szíve.

Igen. A családegyház elnevezés Aranyszájú Szent János nevéhez kötődik. A hagyomány szerint ő mondta először a keresztényeknek, hogy legyenek családegyházzá, s a hívek olyan örömben törtek ki, hogy alig tudta folytatni a prédikációját. A II. Vatikáni zsinat tanítása nyomán II. János Pál pápa ismételten hangsúlyozta, hogy a szentségi házasságon alapuló családnak egyházas természete van. Aktívan részt vesz az egyház küldetésében, együtt az egész család, a szülők, a gyermekek. Az elsődleges közösség a házasság, az egyházban és a társadalomban is. Az ugyanis, hogy egy család mennyire egészséges, mindig a házastársak egymás közötti viszonyától függ. Ha a szentségi házasság jól működik a hétköznapiakban, akkor ezzel evangelizál, II. János Pál úgy fogalmaz, hogy hozzájárul Isten országának az építéséhez. Ugyancsak ő mondta, hogy az imádság által formálódunk lelki emberré, de ha nem válunk lelki emberré, nem leszünk képesek a házasságra sem. Az együtt imádkozó család együtt marad. Jó lenne, ha legalább a keresztény családok megértenék és megtapasztalnák ennek a kijelentésnek az igazságát. Az evangéliumi szeretet a házastársi és családi szeretetben valósul meg. Ha egy házasságban nincs meg a nyitottság az egymás iránti szeretetre, akkor a házastársak nem tudják továbbadni a hitet, mert Istentől zárkóznak el, aki a szeretet. A mai világban a keresztény házasságoknak kreatív kisebbségnek kell lenniük, meg kell teremteniük a pozitív deviancia szigeteit. Mindez egyházi közösségben valósulhat meg igazán, egymásba kell kapaszkodnunk, különben elveszünk.

Ön megkülönbözteti az én-, illetve a te-központú szeretetet.

Korunkban a szeretet egyre inkább én-központúvá válik, a lényeg, hogy engem szeressenek, tegyenek boldoggá, a többi nem számít. A keresztény embernél viszont a szeretet te-központú. Jézus Urunk fogalmazta meg: nagyobb szeretete senkinek nincs annál, mint aki életét adja barátaiért. A te-központú szeretetfogalom a keresztény házasság legerősebb kötőanyaga. Benedek pápa világított rá, hogy a szeretet és az igazságosság szorosan összefüggnek. A szeretet felülmúlja az igazságosságot, mert a felek olyasmit adnak a másiknak, ami nem jár automatikusan, önmagukat, teljes egészében, felteétel nélkül. A valódi szeretet időtálló és teherbíró. Az is nagyon lényeges, hogy a házastársak legyenek ajándék egymás számára. Napjaink társadalmából kiveszőben van az ajándékozás kultúrája. Régebben, ha egy bádogos készített egy csatornát, a sarkát cizellálta, és azt nem számolta fel. A mester minden munkájához hozzátartozott az ajándékozás. Ma ez már eltűnt. Egyetlen helyen maradt meg az ajándékozás kultúrája, a családban, az édesanyák

hordozzák azt, a gyerekeiknek átadott szeretet révén. Alapvetően fontos feladatuk a családoknak, hogy tovább hagyományozzák az ajándékozás kultúráját. Fontos, hogy a gyerekevelésben is vigyázzunk arra, hogy az ajándékozás kultúráját tovább plántáljuk. Fontos, hogy a gyermeknek legyen zsebpénze, és megtanuljon bánni a pénzzel, de zsebpénze ne abból keletkezzék, hogy valamit megtett, mert így kiöljük belőle az ingyenes örömszerzés képességét. Ha a családon belül is eltűnne az ajándékozás, dermesztően hideggé válna a társadalom. Az ember élete ugyanis az ajándékozásban teljesedik ki. Az, hogy valaki házasként, papként vagy szerzetesként éli le az életét, elhivatottság kérdése, ki mit ismer fel hivatásának. Az viszont biztos, hogy mindhárom hivatásban az a boldog ember, aki elég bátor ahhoz, hogy maradéktalanul elajándékozza magát másoknak. Az élet arra való, hogy szétajándékozzuk. Az igazi boldogság mindig a te-központú szeretetből fakad, abból az örömből, ami a másik arcán visszatükröződik.

A korszellem mennyire befolyásolja az egyházak a házasságról és a családról vallott nézeteit?

Az egyház gondolkodását alapvetően meghatározza, hogy mit tanít a Szentírás és Jézus Krisztus a családról. Ezek alapvető axiómák, melyeket nem befolyásolhat a korszellem. Az, hogy a házasság kizárólag egy férfi és egy nő kapcsolata, szent és felbonthatatlan, olyan alap, amelyen az egyház nem tud változtatni.

Melyek azok a kezdeményezések a magyar egyházban, amelyek előremutatóak és a jövőt hordozzák?

Sok ilyen van. Szervezünk konferenciákat, melyek a családokat érintik. Tartottunk rendezvényt a Pázmány Péter Katolikus Egyetemmel közösen a *Családjogi Chartáról*, a *Boldogabb családokért* megjelenésének jubileuma alkalmából, vagy amikor megjelent a családkról szóló lexikon. Ezek előremutatók események, és nem szabad lemondanunk arról, hogy tudományosan is foglalkozzunk a családdal. A másik lényeges pont, hogy igyekszünk kitörni a hagyományos jegyesoktatás köréből. Figyelnünk kell arra, amit még Benedek pápánk fogalmazott meg, hogy nem az esküvőre, hanem a házasságra, még inkább a házasság szentségére kell felkészítenünk a fiatalokat. Sokfelé van ma már igényes jegyeskurzus, s ezeken egyre többen vesznek részt, orvosok, lelkipásztorok, pszichológusok, hiteles házasságban élők. Ám az egyház akkor találkozik itt a fiatal párokkal, amikor már eljegyezték egymást, és kitűzték az esküvő időpontját is. Szilárd véleményük is van a dolgokról, így aztán papolhat nekik az egyház, nem veszik figyelembe. Amin változtatnunk kéne, hogy a jegyesoktatás ne az esküvőre készítsen fel, hanem a házasságra és a házasság szentségére. Utóbbival kapcsolatban rendkívül fontos lenne, hogy a katekumenális rendszer legyen az irányadó, vagyis az ősegyháznak a bevált módszere. Az őskeresztények diaszpóra helyzetben voltak, és mi is abban vagyunk. Amire tehát szükség van: egy nagyon szilárd tanítás, párosulva tanúságtétellel, mögötte pedig közösségépítés. Nagyon lényeges lenne az is, hogy legalább az eljegyzést ünnepeljük meg rituálisan.

A rituális, liturgikus nevelés fontos eleme lenne a jegyesoktatást megelőző időszaknak, egyben felkészítés a jövőre, hiszen később, az esküvő után a liturgián keresztül találkozhat a fiatal házaspár az egyházzal és a közösséggel. Ez a két elem a sokszor egyébként rendkívül színvonalas jegyesoktatási kurzusokból kimarad. Ezért a jegyeskurzust katekumenális kurzussá kellene átalakítani.

Püspök atya több mint tíz éve tart fiatal szerelmeseknek hittant. Milyen tapasztalatai vannak?

A szerelem időszakában a fiatalok nagyon magukra hagytak. Tapasztalataim szerint az egyházban sokan úgy gondolkoznak: a gyereket megkeresztelték, később megbérmálkozott, előbb-utóbb szerelmes lesz, aztán majd jön az esküvőre. S ami eközben zajlik a kamasz, a fiatal lelkében, a szerelmespárok között, az az Isten háta mögé való. Pedig világos tanítás van erről a teológiában, hogy ami a jegyesek között történik, az nem Isten háta mögé való, hanem két megkeresztelkedett ember istentiszteleti cselekedete. Az ember akkor kezd el először aggódni valakiért, amikor szerelmes lesz, addig csak őerte aggódtak. Most viszont másvalakiért aggódik, és ez istenapaszthalathoz is vezethet. Ekkor készül a házasság szentségének a humusza, épül a házasság szentsége. Ennek megfelelően kellene nevelni a közösséget is. Egy görögkatolikus paptestvérem mesélte el, hogy gimnazista korától kezdve udvarolt a későbbi feleségének, és iskolásként vették végre a bátorságot, hogy hazafelé menet megfogták egymás kezét. Egyszer csak felbukkant a fiú anyukája, velük szemben biciklizett. Szegény fiú legszívesebben elbújt volna szégyenében a föld alá. Alig mert hazamenni. A mama már otthon várta, s azt mondta neki: édes fiam, olyan szépek voltatok, úgy örültem nektek. Sajnos az egyház nem mondja ki a párok, a jegyesek felé ezt a fontos mondatot, és a szülők sem nagyon. A szülőknél a félelem él, vigyázatok, nehogy elhibázzatok. Először jelenik meg a mutatóujj, az öröm viszont vagy megjelenik, vagy nem, inkább nem. Pedig a szülő valahol örül annak, hogy gyermeke a felnőtté válás olyan fokára jutott már, hogy szeret valakit, aggódik valakiért. Sajnos nem viselkedünk természetes módon, keresztényként ebben a helyzetben, és nagyfokú tudatformálásra van szükség e tekintetben.

Ön szerint a fiatalokat meg kell tanítani arra, hogy egyformán fontosnak tartásák a szellemi, lelki és testi síkot.

Szegény fiatalok azért sodródnak bele a testi síkba, mert senki nem magyarázza el nekik, hogy rengeteg dolgot meg kellene beszélniük egymással, míg eljutnak a házasságig. Pedig egy randevún mindent meg kellene beszélni, ennek alapelveinek kellene lennie. Mi történt velük a múlt héten, mi lesz a jövő héten? A hozzám fordulóknak mindig azt sulykolom: a párodat nem az érdekli, amit mindenki lát belőled, hanem az, amit senki sem. Tanuljanak meg tehát az érzések szintjén kommunikálni, lelki értékeket megosztani. Ebben segítem őket a szerelmi hittanokon. A válással végződött házasságok már eleve halva születtek, kilencvenkilenc százalékukban kihagyják ezt a szakaszt, nem tanulnak meg kommunikálni, konfliktust kezelni, nem rendezik az anyagi kérdéseket. Nagyon rossz minták vannak az

anyagiakat illetően a fiatalok előtt. Kiemelkedő itt a felnőttek szerepe, ha odafigyelnének erre, rengeteget tudnának segíteni.

Püspök atya fontosnak tartja a házasságkísérést is. Mit jelent ez?

Ebben is vannak nagyon szép kezdeményezések. Talán mi papok sem tudatosítjuk magunkban eléggé, hogy miért kísérjük ki az ifjú házaspárt a templomajtóig. Ez egyáltalán nem nyárspolgári szokás, fontos jelképe, értelme van: a házasság szentsége veletek tart. Utána mégis szélnek eresztjük az ifjú párokat, nem törődünk velük. A házasságkísérés nagy felelőssége az egyháznak, a szentségi mivolt gyönyörű gesztusa. Ennek a gondolatnak folytatása lehetne a családcsoporthoz való tartozás, annak figyelembevételével, hogy a korosztályok vonzódnak egymáshoz. Nem elég, ha csak egy családcsoporthoz tartozunk, benne különböző korosztályokkal, mert az egymástól eltérő generációk nem értik meg egymást. Korosztályoknak megfelelő csoportokat kellene létrehozni. Kis településen nehéz ezt megoldani, de ott meg az újdonsült házaspárokat kellene összehozni, lelkinapra. Ha három házaspárt, akkor hármat. Csak ne hagyjuk magukra a házaspárokat, ne engedjük szélnek a fiataljainkat. Ismertessük meg velük a különféle lelkiismereti mozgalmakat, melyek kifejezetten a családokat akarják segíteni. A házasságkísérésnek megvan a plébániai szintje, de nagyon hiányzik az esperesi keret, egy régió összefogása, ez már a házasságra való fölkeszülésnél is gond. Roppant fontos lenne, hogy az adott régió fölkarolja a fiatalokat. Szép példa erre a Tápió környéki összefogás. Itt a fiatalok folyamatosan összegyűlnek, élvezik az egyház segítségét. Fontos szerepe van a plébániának a nagyszülők szerepének tudatosításában is. A nagyszülő rendkívül sokrétű segítséget nyújthat a fiatalnak, még ha különböző településen laknak is. Ennek egyik legszebb példája, amikor a nagyszülő átvállalja az unokát, csak azért, hogy a házaspár együtt maradjon. Már II. János Pál világtalálkozót kezdeményezett a három generáció együttlétére, a 2000-iki, jubileumi római családtalálkozón is meghirdette, hogy három generáció zárandokoljon Rómába. Most pedig Ferenc pápa jelentette ki, hogy a család a nemzedékek együttélésének színtere, ígéret és emlékezet, egyszerre nevezi jövőnek nemcsak a gyermeket és a fiatal, hanem az öreget is, aki az emlékezetet őrzi. Nagyon fontos mondat ez! A nagyszülők generációjának egyrészt az emlékezet, a családi és egyházi emlékezet felszínen tartása a feladata, másrészt pedig a tényleges segítség, hogy a szülők kettesben lehessenek. Ennek a kultúráját meg kell teremteni. Vannak fiatalok, akik csak úgy tudnak elmenni a házascsoportba, ha közben képesek megoldani a gyermekmegőrzés kérdését. Van olyan fiatal, aki tudja ezt finanszírozni, de többségben vannak azok, akik képtelenek erre. Ezen a téren óriási összefogásra van szükség. Létezik ugyan a Noé kezdeményezés, egyébként azonban rengeteg a tennivaló.

Egyre több helyen vannak családreferatúrák.

Nem szeretnék senkit kiemelni, van, ahol szép és működő struktúra alakult ki, tehát hatékonyan működő családsegítő központok

jöttek létre, van, ahol formálisan, másutt valóságosan szervezik a tanácsadást, a jegyesoktatást. Máshol a családokért felelős paptestvér elindul, s érdeklődik a lelkész kollégáktól, mondjanak kontakt házaspárokat az egyházmegyében. Nagyon szép kezdeményezések ezek, hogy a keresztény élethez affinitást érző fiatal házások segítségét kapjanak. A legtöbb egyházmegyében működik az évi tábor, a lelkinapok, akár a házasságra készülők, akár a már házasságban élők számára, és nagyon szép a családok zarándoklata is.

Az életvédelem területén milyen kezdeményezések vannak az egyházban?

Ez is nagyon fontos terület. Gyakran előfordul, még hívó házaspároknál is, hogy amikor megtudják: gyermeket várnak, megijednek, s bizony nekik is jólesik a bátorítás. Az sem ritka, hogy megpróbálják lebeszélni a várandós anyukát a gyermekvállalásról, azzal az indokkal, hogy nem megfelelő az időpont. A Jézus Szíve Társaságnak van egy gyönyörű kezdeményezése: akár személyes tanácsadás formájában, akár a tahitófalusi lelkigyakorlatos házban, azok az édesanyák, akiket életellenes erők vesznek körül, visszavonulhatnak, és lelkükben elmélyedve végiggondolhatják, hogy mi legyen a magzatukkal. Megkapják a lehetőséget arra, hogy távol a világtól, senkitől sem befolyásolva meghozhassák a felelős döntést. Ez nagyon komoly, bátorító segítség az élet vállalásához. Ugyancsak nagy segítség sokak számára az „Én sem ítélek el” lelkigyakorlatos forma, amely a posztabortusz-szindrómától szenvedő házaspárokat, édesanyákat hívja lelkigyakorlatra, és tapintatos, türelmes módszerekkel — az elítélés szándéka nélkül — próbálja elérni, hogy az élet ellen vétők lerakhassák végre magukról súlyos terhüket, s megtalált belső lelki békéjükkel újra elindulhassanak az élet szolgálatára.

Sok helyen működnek baba-mamaklubok is.

Igen, és ez is nagyon fontos, de hadd tegyek szóvá valamit. Több helyen is működnek a nyugdíjasklubok, melyeket a lekipásztor púpként visel a hátán, melyekkel nem tud mit kezdeni. Ez hatalmas felelősség. Nem lenne szabad lemondanunk az idősek tudatformálásáról, nem lenne szabad program nélküli embereknek tekintenünk őket. Sőt, tudatosan kellene segítenünk őket a nagyszülői szerep felvállalásában. Sajnos ennek még nagyon kevés helyen van csak nyoma. Nem szabad az idős korosztályt lenézni, hiszen ők még nagyon sokáig húzóerők lesznek az egyházmegyében, és időtálló erkölcsi értékeket is fel tudnak mutatni. Ha igénylik, felnőtt hitbeli tanításban is részesíteni kell őket, hiszen ez a korosztály az, amely a tomboló szocializmus idején nevelődött, kimosták belőle a hitet. Most azonban meglepődve látják, hogy a gyermekeik vallásos nevelésben akarnak élni, de mivel nekik semmiféle hitbeli alapjuk nincsen, nem tudnak segíteni a gyermekeiknek. Az unokáik érdekében azonban hajlandók lennének hitbeli ismereteket tanulni. Nagyon szép dolog az is, hogy kialakult az egyházközségben a jubiláns házaspárok megáldása is. Ugyanilyen fontos lenne azonban a

háromgenerációs családok összehívása és megáldása. Az ilyen események alkalmával mindig megható látni, hogy mekkora élmény a nagyszülőknek, a fiatalnak is: együtt van a három generáció, sőt, az is előfordul, hogy a dédszülők is jelen vannak, tehát négy korosztály áll az áldó pap előtt. A Rákosi- és Kádár-rendszerben nevelkedett ateista nagyszülők meghatottan állnak, látva, hogy a gyermekeik és utódjaik más úton mennek tovább, és ez sokkal gazdagabb világ, mint az övék volt, annak idején, a tudatos félrevezetés következtében. Nagy felelőssége van a magyar egyháznak a nagyszülők látszólag mereven elzárkózó generációja iránt, akikben megvan az akarat, csak nem tudják, hogyan közeledjenek az egyházhoz. Segítenünk kell őket abban, hogy legyőzve előítéleteiket, szegénységüket, lépjenek az egyház, a hit felé. S ez felkészítés is egyúttal a nagyszülői feladatra.

Működik az egyházban az irgalmasság evangelizációja is a családokkal kapcsolatban...

Benedek pápa sugallatára Antonelli bíboros, a Családok Tanácsának korábbi elnöke kezdte el hangoztatni ezt. Amennyire lehetséges, azok, akik nem tudják teljesen visszatükrözni Istennek a szeretetét a házasságban, mert zátonyra futott a kapcsolatuk, elváltak, és második házasságban élnek, nem járulhatnak szentséghez, ezek az emberek se érezzék magukat másodrendű tagnak az egyházban. Ők továbbra is megkeresztelkedett emberek, akik iránt nagy szeretettel vagyunk. Magyarországon is vannak kezdeményezések, plébániák, ahol rendszeresen, havonta mutatnak be szentmisét az elváltaknak. Vannak foglalkozások a gyermekeiket egyedül nevelő szülőknek. Gyakran ötletszerűek, nem nagy sikertörténetek ezek a kezdeményezések, de akik ebbe bekapcsolódnak, azok mégis ajándékot kapnak, és az egyház tagjaként élhetik meg önmagukat. Az irgalmasság másik vonulata pedig az, amikor valaki nem tud mintakeresztényként élni, de attól ő még Krisztushoz, az egyházhoz tartozik. Hiszen tudjuk, hogy Krisztus nem az egészségesekért, hanem a bűnösökért jött.

Mit szeretne még elérni a családpassztorációban?

Elsősorban azt, hogy az egészséges házasságok minél nagyobb számban találkozzanak össze, vigyázzák és erősítsék a többi házasságot. Bízom abban, hogy egyre inkább jelentkezik ennek belső igénye. Annyi jövőnk van, amennyi az egészséges házasság és család. Csak ennyi marad meg a társadalomból. A családnak nincs alternatívája. Nem győzöm hangsúlyozni: „Vigyázni a családot, minde nekifölött vigyázni!”

A szenvedés mint keresztény misztérium

VLADIMIR GHICA

Vladimir Ghika (1873–1954), a Bukarestben 2013. augusztus 31-én boldoggá avatott mártír, Moldávia uralkodócsaládjának leszármazottja volt. Az ortodox hitben nevelkedett ifjú herceg Toulouse-ban, Párizsban és Rómában végezte tanulmányait, teológiai doktorátust szerzett és 1902-ben katolizált, „hogy még ortodoxabb legyen”, majd 1923-ban pappá szentelték. Műveltsége, mély hite által korának vezető teológiai gondolkodói közé számított, katolikus értelmiségiek tömegei hallgatták beszédeit. Világot járó apostol volt: az Eucharisztikus Kongresszusok szervezője (így járt 1938-ban Budapesten is). Elsődleges hivatását ő mégis a szegények szolgálatában látta, a leginkább elesettek, rászorulóknak iránti szeretet megélésében. A kolerásokat, a földrengés sújtotta sérülteket, a két világháború alatt a frontsebesülteket gondozta Romániában, Olaszországban, Franciaországban. Ezért nevezik a huszadik századi Páli Szent Vincének. Az Irgalmas rendi nővéreket ő telepítette le Ro-

Szenvedünk, ha magunkban átérezzük, hogy meg vagyunk fosztva valamitől, vagy korlátozva vagyunk. Nélkülözzük azt, akit/amit szeretünk, vagy pedig korlátok emelkednek közénk és szeretetünk tárgya közé. A szeretetünk mértéke szerint szenvedünk. Szenvedésünk ereje egyenlő szeretetünk erejével. Hiszen a szenvedés valamiképpen a szeretet égető és borzalmas árnyéka — a szeretet méretéhez szabott árnyék. Minden vágyakozásunkat követi. Árulkodó árnyék, amely leleplez minket. A szenvedésben a szeretet dinamikája sérül.

A szenvedés realitás, ami olyan erős, mint mi magunk: ellenséges valóság, amely bennünk és ellenünk van. Részlegesen kiiktatja, vagy teljesen leállítja belső hajtóerőnket, egyet az egész világot mozgásban tartó erőből. Ez megfosztottság és hiány, mégis minde nélkülött egészen valóságosan létezik. A rend és jóság univerzumának általános harmóniájában, amelyben minden létező természete szerint teljes kiteljesedésre törekszik, a szenvedés gyűlölködő idegennek tűnik.

A fájdalom problémáját értelmünk sem foghatja fel máshogy, csak úgy, mint elveszett egyensúly helyreállítását, vagy mint várokozást a megtalálendő egyensúlyra. Az első esetben a rossz büntetése, amely ezzel állítja helyre a megszakadt erkölcsi rendet; a második esetben hitelezés, amely egy másik életben majd jutalmat nyer: ez a halhatatlan lelkek végső, örökké tartó állapota, a rövid megpróbáltatás után.

Tehát már az első megközelítésben természetes intelligenciánk rámutat a szenvedés értelmére, amely a másik életben, erkölcsi síkon mutatkozik meg. Ellentmondást nem tűrve követeli meg ezt az erkölcsi rend, Isten Bölcsességében és Jóságában. Mégis átérezzük, hogy a válasz *kitér* előlünk. Mit tehet az okoskodás a szeretet sérülésével szemben? Tudjuk, nem téved az értelem, de tisztában vagyunk azzal, hogy azért könnyeinknek is igazuk van: *az* a mi saját igazságunk.

A gondolataink szárnyalásán túl oldódik meg a probléma. Az egyetlen, aki ezt világossá és kedvezővé teheti számunkra, a mi Istenünk, Ő, aki Szent János szavaival szólva, nagyobb, mint a szívünk.

A szenvedés a keresztény számára sem szűnik meg sem elméletben, sem gyakorlatban. Ellenkezőleg, számára jobban létezik, mint bárki másnak. Jobban érzi, érzékeli mindenki másnál; ha lelke tisztább, és emiatt kevésbé szétszórta. A sokféle tárgy kevésbé tereli

mániában. Később saját rendet alapított: a szegények befogadásával evangéliumi életet élő Szent János közösséget. Lejegyzett beszédei is erről a lelki-ségről vallanak: *A szükség teológiája; A felebarát liturgiája; A szegények látogatása* stb. Most azonban az Isten jelenlétében élő pap-tól idézünk, az egyik olyan elmélkedéséből, amely arról tanúskodik, hogyan méríthetett erőtt Isten kegyelméből arra, hogy életét áldozza hitéért a kommunista Romániában. (A szemelvényes fordítás forrása: *Entretiens spirituels*. Beauchesne, Paris, 1961)

el figyelmét, nem választják el ezek sem őt a fájdalomtól. A szó legteljesebb értelmében ismeri és érti a szenvedést. De még a hit minden segítségével sem lehet most a jelenben teljesen megmagyarázni így ezt a mély titkot, a rossz misztériumát. Majd abban a világban érthetjük meg csak teljesen, ahol többé nem lesz könny a szemekben, melyek színről színre látják az Istent. Azonban még akkor is meg fog maradni a titka, hiszen állandósul egy különös nyoma. Igaz, az is csak az Istenben. Hiszen ez a nyom: a mi Urunk őt maradó sebe. Az utolsó öröksége és az egyetlen emléke a végtelen fájdalomban végtelen szeretettel lemosott bűnnek.

De ha a földön mindig meg is marad a keresztény számára a szenvedés misztériuma, ez azokhoz a hitbéli misztériumokhoz tartozik, amelyek növelik hitét, reményét, szeretetét és érdemeit. Egy a minket tanító csodálatos és termékeny misztériumok közül. Valahol a természet titkai (amelyek számosságuk és komplexitásuk miatt felülmúlnak minket, de amelyeket minőségileg képesek vagyunk felfogni) és a minket teljesen meghaladó hittitkok között helyezkedik el. Ez a misztérium a természetén kívül áll, és a természetfeletti világra készít fel. A fájdalom hordoz valamit a szentségek misztikus lényegéből. Olyan, mint a *semmi szentsége*, „a valóságos hiányok” szentsége, egyféle fordított szentség. *A semmi által hordozott Isten*.

A szenvedés általunk, a bűnnel lépett a világba. Isten nem teremtette a fájdalmat. Noha a Tökéletes Lét alkotott mindent, mégis van, ami a tökéletlenség felé irányul. Ennek pedig nem Ő a szerzője. „Semmit se tettél, és semmit sem alkottál a gyűlölet gondolatával, Te, aki maga a Szeretet vagy.” Az isteni jószág csodája folytán csak egyetlen egy dolog irányul a semmibe, mégpedig a megbocsátott bűn.

A szenvedés tőlünk jön. Az „emberi üzem” termékének, a mi siralmas manufaktúránk hozadékának is nevezhetnénk, amelyet megjelöl ez a szegénység és csúfság, ami a mi gyárunk márkájának lenne mondható, ha a jellege nem pontosan a veszteség, a hanyatlás volna. Mert ez inkább hiány, mint alkotás. Mindenekelőtt üresség. A legmagasabb rendű törvények elleni lázadás tönkretette a világ harmóniáját. Mert ezek a törvények nem tűrik a sérelmeket. Ami az igazságságot illeti, az egyensúly, összhang már részben helyreállt. Hiszen a kirótt büntetés miatt csökkent az ereje és a létben való részesedése ennek a rosszal megfertőzött és a rosszra képes bukott létezőnek, akik mi vagyunk.

Mivel azonban a szuverén isteni szeretet nem tudott elgondolni orvosolhatatlan rosszat, sem olyan orvosságot, amely ne lenne csodálatos bensőséges kapcsolatban a büntetéssel, de még üdvösséget sem a szeretet örültsége nélkül, ezért a gonoszság orvoslását ennek büntetésébe helyezte, és *személyesen* saját magát állította a fájdalom középpontjába. Aki leginkább képes az Isten szívébe merülni fájdalom minden mélységét felfedni számunkra, az az Örökkévalótól származó Örökkévaló *Személy*; a Teremtő Ige és Isten méhének Feláldozott Gyümölcse. Őbenne valósult meg Isten és a fájdalom bor-

zalmas személyes összekapcsolódása. Mihelyt Hozzá közeledünk, nála megtaláljuk a szenvedés és a rossz gyökeres és végleges leromlását. Nem végzetszerű ez minden ember számára, mert Isten csak szabadságot akar az Örökkévalóság játszmájában. Ám találkozhat itt minden emberrel, aki Isten kegyelméből őszintén akar „a Fájdalmak Férfijává” lett Istenfiának testvére lenni.

A szenvedés — bár tőlünk jön — egészen máshonnan származik: egyfajta magasabb rendű igazság és harmónia elsődleges okaként jön létre. Főként pedig másfelé törekszik, hiszen sohasem egyedül érkezik. Isten vezeti, Ő lakik benne. Beléburkolózik az isteni szeretet, és ajtónknál kopogtat. Nem elégszik meg azzal, hogy visszaállítson egy összekuszált rendet. Kapcsolatba akar lépni velünk. A reménytelen sorsúakat szólítja, mert Atya, testvér, és a lelkek szerelmese ő.

A fájdalom tehát mindenekelőtt Isten látogatása a keresztyén számára: egy biztos látogatás. A keresztyén tudja, hogy a fájdalom e világ nélkülözése, és nem tartalmaz semmit sem ebből a világból, hanem csak Istent képes adni.

Kevés kifejezést használ a Szentírás oly sokszor és titokzatosan, mint a *‘látogatás’* és az *‘isteni látogatás’*. Az örömmel és a fájdalommal látogatja Isten az embert: egyikkel is, másikkal is megpróbálja őt. A szenvedés egyfajta megdöbbenő szentség, amelyben az Örök Létező jön hozzánk. A semmi, a hiány, a nélkülözés hordozza Őt: az, ahol már nem egy dolog megléte, hanem egy óhajtott és szeretett dolog hiánya, egy hozzánk tartozó lét hiánya jelzi az Istent, aki képes ez által kegyelmet osztani. Igazi látogatás ez, de titokzatos és misztikus: a Legfenségesebb Lény és a Legnagyobb Szeretet látogatása, de lényünk fogyatkozásában és szeretetünk sérülésében. Az áldás szentsége ez! De jelekben, csak a jelek által fejeződik ki, mint minden szentség. Ezek a jelek a problémát szorongással tetézik. Sötét jelei egy nyelvnek, ami nem földi nyelv, és önmagában még nem is az ég nyelve.

A szenvedés a *fordított szentség*: a „valóságos hiányok” szentsége. Általa megkérdőjeleződik örök sorsunk, s válaszra vár. Még csendünk is elítél minket. Mint a szfinx a mesében, a fájdalom halottá gyötri azokat, akik nem oldják meg az Istenben a feladott problémát. Ez a semmi fátyla, a részleges halál, ha nem tudjuk szentségként, Isten látogatásaként befogadni, ha nem keressük a homályban mögötte azt a titkos és pontos szándékot, amit az Úr helyezett bele.

Benne jelet kapunk (s mily szörnyű jelet!), anélkül, hogy hasznot húznánk tartalmából. S mivel itt a jel szent, hiszen a tartalom Isten, ezért félreismerve egyfajta szentségtöréssel toldjuk meg értetlenségünket.

✱

A fájdalom mindenekelőtt rejtély és próbatétel: ez a megjelenési *formája*. „Rejtély és *próbatétel szentsége*.” A két fogalom szoros kapcsolatban marad. Nemcsak természete miatt tesz próbára minket,

hanem azért is, mert rejtélyes. Egyetlen próbatételt sem élhetünk át anélkül, hogy ne haladnánk mindinkább az üdvösségünk vagy a kárhozatunk felé.

A fájdalom kérdésével nem csapódunk be. Némely jel, sorsunk némely szentségi formája nem mutatja ki tartalmának ünnepélyességét, sem fontosságát. De általa Isten jön, akinek szíve a mi szívünkön kopogtat.

„Mit akar az Úr, aki az éjben érkezik?” (mert a fájdalomban minden éjszaka). Minden szenvedés ezt kérdezi. Szegény, megrendült létünk sűrű homályt lát, Isten előtt szembesül lelkiismeretével. Találkozik a saját istenszeretetével és Isten iránta megmutatkozó szeretetével. A sötétségben ütközik e két szeretet. Ennek a fájdalmas találkozásnak lázadó keserűségében szív a szívhez ütközik talán, de vérző szív érint sebzett szívet: sebesre horzsolják egymást.

Két szív, akik szeretve megsebzik egymást, íme így ragaszkodnak magyarázathoz, megértéshez:

— „Mit akar tőlem az Úr, ki az éjszakában jön, és ver engem?”

— „Azt akarja, hogy megértsd: szeret téged, sokkal jobban, mint mindazok, akik szeretnek, sokkal jobban, mint ahogy tenmagadat képes lennél szeretni. Azt akarja, hogy te is akard, amit ő akar, mert az ő akarata a te örök, teljes, tökéletes boldogságod. Azt akarja, hogy szeretete segítségével elfogadd a téged sújtó rosszat, ha el kell azt viselned. Vagy pedig hárítsd azt el szeretetének erejével, ha segít az ima és a kegyelem végtelen hatalma: kerüld ki azt! Azt akarja, hogy bármi is legyen a rossz, szeretetében egyesítsd azt a Megváltás kincseivel és az univerzumot üdvözítő erőkkkel; hogy menj el egészen odáig, hogy szeretetért keresed is ezt abban az esetben, ha így képes a világnak jót, Istenednek dicsőséget szerezni. Ha vétkes vagy, s azt érzed, hogy én, Istened Szíve szenvedéssel verlek: tisztulj meg a bűnöd okozta gyötrelemtől a fájdalom által, az isteni vérben. Ha tökéletlen vagy, újulj meg! Ha jó vagy, légy jobb! Ha a fájdalom vértanúságig visz el, menj be egyenesen Atyád örömébe!”

— „Ó Istennem, létünk mélységeiben látogatsz minket, amikor látogatásra érkezel. Ó te, aki a létezést alkotod, a fájdalomban magát a lét gyökereit érinted: s mi kiáltunk megnyomorított létünk mélységeiből. De attól az órától, amikor felismerjük, ki vagy te Atya, te tudod, hogy még kiáltásunk is a te neved. Ha az öröm megnevez, akkor a fájdalom szólít, hív téged... A keresztény számára Neved mindenütt ott van, s vele együtt a Menny.”

Isten mindent a teremtmények javára teremtett. Ezért a célért szabad lelkiünk együttműködik Isten tervével. A fájdalomban és minden más körülmény között keressük Istennek e csodálatos tervét. Hogyan közelít minket a fájdalom Istenhez és a tökéletes boldogsághoz? Ez a legfőbb lecke annak a léleknek, akit megrázott a szenvedés. Ahogy „a szolgáló szeme tekint úrnője kezére, a mi szemeink is Istenünk kezére”. Ezek a kezek csak adni és áldani tudnak. Akkor is, ha úgy tűnik, ver minket velük.

Bár a fájdalomnak egyetlen végső iránya van, a végcélhoz mégis több út vezet, s többféleképpen haladhatunk az úton. Néha vezeklésünket keresi Isten, máskor tisztulás, fejlődés, megszentelés vagy hősies csoda van a fájdalomban. Ezek az utak a gyakorlati életben eléggé sötétek és összekuszálódottak, azonban az elmélet szintjén elég könnyű szétválasztani, megnevezni. A tapasztalat képessé tesz arra, hogy minden egyes konkrét esetben felismerjük, mi is lehet a Gondviselő terve.

Más alkalommal Isten csak azért engedi meg szenvedésünket, hogy azt majdan győzelmesen taszítsuk el magunktól, s csodálatos kitarással és szent bizalommal értékesebbé tegyük az Általa támogatott akaratunkat. Nem passzívan értjük meg mindig Isten akaratát. Mert az nem csak azon eseményekből áll, melyeket el kell túrnunk. A „Fiat voluntas tua” sokszor azt jelenti, hogy „én megtegyem a te akaratodat, bármilyen nehéz legyen is, de megvalósítom a verejtékezés, a könnyeim, a vérem árán is, küzdök az ellenség ellen”. Megengedett, sőt néha kötelező harcolni a sorssal szemben, egészen erőnk legvégső határáig. Isten sokszor csak azért ad nekünk egy sokáig beteljesületlen, de jogos vágyat, hogy lássa, hogyan érjük azt el mindenek ellenére, az ő dicsőségére. Minél önzetlenebb, tisztább, Istenhez kapcsolódó az akaratunk, minél jobban illeszkedik egy igen mély szükséghez, egy lényeges feladathoz, annál bizonyosabb, hogy Isten akaratának élő megnyilvánulása az.

Meddig küzdhetünk a látszólagos visszautasítások, nehézségek ellen? Ezek isteni rendelésnek tűnhetnek, pedig néha csak azért léteznek, hogy a lélek tegyen erőfeszítéseket, s ezáltal egy sokkal csodálatosabb ajándékban legyen része, mint az elutasított ajándék.

Megállapíthatjuk, hogy az örömszerzéshez és a szenvedés megszüntetéséhez először is akaratok összhangja szükséges, de ezt Isten soha, semennyire sem erőszakolja, még akkor sem, ha ezek rosszra hajlanak. Az isteni Bölcsesség nem töri le a szabad akaratot, de az isteni akarat csak akkor szerez boldogságot, ha a mi egyetértésünkben valósul meg.

Isten akarhatja azt, hogy eltávolítsuk a szenvedést magunktól vagy másoktól. Ez utóbbi a leggyakoribb eset: feltétlenül erre hív a szeretet parancsa, mely az isteni természet részeseivé tesz bennünket. Semmi sem világosít meg jobban minket a szenvedésnél: ezáltal képesek leszünk felismerni testvéreink szükségét, vágyát, örömét. Létezik egy szomorú, boldogságos emberi közösség, amely által akkor értjük meg testvérünk szenvedését, ha mi magunk már szenvedtünk. Ez késztet bennünket arra, hogy azt az enyhülést keressünk számukra, amelynek fájdalmas hiányát mi magunk megtapasztaltuk. Egyre inkább boldogságforrásokká válunk a másik számára. Már a legnagyobb nyomorúságunk másnapján a Gondviselés jóságos figyelmessége küld minket, hogy felebarátaink fájdalmát enyhítsük, és jót tegyünk velük.

Sokszor Isten arra vágyik, hogy kívánjuk, keressük a szenvedést, hogy felajánljuk azt valamely csodálatos cél érdekében. A szenvedésnek ez egy másik oldala, mégpedig a *cselekvési módja*, amely által jóvátétellé, a *megváltás szentségévé*, az ember és Isten közösségévé válik. A szenvedésben testvéreinkhez, s ugyanakkor az értünk keresztre feszített Istenemberhez is társulunk. Bűnös nyomorúságunkat eredetében érintjük. A szenvedés célja, hogy jótékonyan részt vegyen a világ megváltásában. A világ újrateremtése valósul meg az Úristennel való egység által.

Ez az elsajátított tudomány, ez az átistenítő és a szenvedést mélyen átérző szemlélet kíséri a szenvedő testvéreinkhez vezető küldetésben, hogy vigasztaljuk őket, enyhülést nyújtunk, Isten Országának minden forrásával kiegészítve ezt. A Megtestesült Igével való egység adja az erőt, a lehetőséget a *megvalósításhoz*. Mi, a szenvedés tanítványai, a keresztény szenvedés által átalakulunk, emberibbek leszünk, és Istenhez társulunk: beékelődünk a Fájdalmak Férfijának misztériumába. Itt teljes biztonságban jobb világot alakíthatunk ki magunk körül, számos betegségéből gyógyíthatjuk ki azt, az áldott világos látással, eszközeink különös teljességével. E csodálatos hatalommal különböző formában hozhatjuk le a mennyből a földre a jótétemények örömteli sokaságát. Az egyetlen, mindent megtartó és átható szeretetben ezeket visszük Istentől a tőle legtávolabbi nyomorulthoz.

Ez a boldogság, ez a jó, amit tennünk kell, sokkal inkább a miénk, mint ahogy azt hisszük. Ahogy Krisztus akarja, a nagy emberi családban egynek minden szenvedése (legyen az anyagi, erkölcsi vagy lelki) lerombolható Isten kegyelmével. Mások nagylelkűsége enyhítheti, vagy legalábbis csökkentheti azt. S ha ez mégsem következik be abszolút és általános formában, az valójában nem azért van, mert hiányzik az „orvosság”, hanem azért, mert hibáztunk, illetve nem úgy alkalmaztuk azt, ahogy kellett volna.

Isten Országa mindenre kiterjedően épül e világban. Ez lehetővé teszi, hogy a legszörnyűbb fájdalom is átalakuljon. Boldog törvényei alól semmi sem búj ki. Még a legkegyetlenebb halál is „elveszti fullánkját”: eltűnik a földről azok számára, akik elszenvedik azt, és azok számára is, akik szánják szeretteiket.

A szenvedést megközelíthetjük *hasznossága* szerint is. Így a harmadik meghatározása is lehetségessé válik. A szenvedés arra szolgál, hogy bennünk gyümölcsöt teremjen és az hasznos legyen számunkra. A hozzáállásunk és a magunkban keresendő magasrendű értékek alapján mondható a szenvedés a *bizalom és várakozás szentségének*. Bizalom Isten irántunk való végtelen szeretetében. Várakozás az örök boldogságra, a másik világra és az örök hajlékba való megérkezésre. A bizalom válaszol a próbatételre, a várakozás pedig a szenvedés rejtélyére.

Természetesek ezek? Kétséget kizáróan nem. Természetfelettiek, de nem természetellenesek. A kegyelem nem lerombolja, hanem beteljesíti a természetet. Ez egy számunkra készített csoda: egy a mindennapi csodák közül.

Hozzáállásunknak minden szenvedésben olyannak kell lennie, mint a gyermeké, aki életmentő műtéten esik keresztül. Édesanyja vérző szívvel kéri, hogy ezt a fájdalmas műtétet ellenállás nélkül viselje el. Ekkor ő abbahagyja az ellenkezést, megfogja édesanyja kezét, pillantását az őt óvó szemekre veti, és közben meg van győződve arról, hogy minden az ő javára történik. Elfogad mindent: semmi sem ingatja meg. Ebben a gesztusban a szelídség érdeme van, ez biztos, mégsem szüntet meg semmit a próbatétel valóságából. Az átvészelt borzalmakhoz egyszerűen csak a szeretetet adja hozzá. A műtét alatt kevésbé fogja érezni a kést a gyermek? Nem. Épp ellenkezőleg! Az anya ugyanígy *erősebben fogja érezni ezt a fájdalmat*. Mindketten annál inkább fogják érezni, minél jobban szeretik egymást. Kölcsönös szeretetük mégis átformálja mindezt. E megpróbáltatás eredménye legelőször a betegségből való felgyógyulás lehet, melynek érdekében a műtét zajlott. Ezt követően egy gyengédebb, hálásabb, áldásosabb kapcsolat jön létre. Másnap mindezek betetőzéseként biztosan bőséges kényeztetésben részesíti gyermekét az édesanyja, hogy az megbocsássa neki azt a jótékony mártírságot, melyet spártai keménységű szeretetében megkövetelt tőle.

Ha az Istenbe vetett bizalom hiánytalanul teljes, azt látjuk, hogy a negatív romboló elem: a fájdalom elenyészik, akár egy rossz álom. Ha bizalommal tudjuk kimondani: „Isten ver”, akkor ez a „verés” könnyebben elviselhető. Kimondhatatlan bizonyossággal érezzük, hogy Ő, aki elvesz tőlünk valami szeretett dolgot, csak azért teszi, hogy jobbá tegyen, örökre átváltoztasson minket. A bizalom öröme képes egészen megszüntetni a szenvedés ideiglenes átélését. Bár ennek az örömnek oka érdemszerző, érezhető hatása itt sem következik be automatikusan. Nem tér ki a földi törvények elől, melyeknek alá vagyunk vetve. Itt sincs végzetszerűség: a próbatételek, a szabadság és a hősiesség otthonában élünk. *Istenre kell számítanunk* olyan átadottságban, melyben mi vagyunk a tét. Az Ő jóságára kell számítanunk, minden hátsó gondolat nélkül!

Még egy dolog: Isten jobban, kétszeresen jelen van itt, mint máshol, mert ő itt virraszt.

Mikor van inkább egy anya kisgyermekével? Éjszaka, ha az beteg. A sötétség teljes, hogy a drága kicsike álma zavartalan legyen. A leggyengébb fényt is diszkréten lefátyolozzák. A gyermek nem látja anyját. Az őt körülölelő homályhoz még az öntudatlanság és a delírium sötétje is hozzáadódik. De amikor a leginkább képtelen felismerni közelségét, ő akkor van hozzá a legközelebb: nyitott szemmel hajol a bölcső fölé. Elutasítja a pihenést, mintha az szé-

gyen lenne. Amit leginkább szeretne kicsijének adni, az vér a véreből, hús a húsból, lélek a saját lelkéből.

Isten virraszt az éjszakában beteg gyermekei fölött, ő, a mi Atyánk, anyánk, s testvérünk és legközelebbi rokonunk. Ő, aki a legközelebb van hozzánk. Sokkal közelebb, mint mi saját magunkhoz. Isten virraszt. Ő a virrasztó nagy Isten, minden éjszakának a mindenható Őre. S ezek az éjszakák az ő számára szörnyűek: az értelem, a szív, a test éjszakái, a fájdalmas emberiségre minden órában leszálló bűn sötét éjszakái. Ki tudná megmondani, milyen nagy szeretettel is őriz minket?

Ennek a szeretetnek neve és minősége van: ez a végtelen szeretet.

Nem tudjuk, milyen a végtelen szeretet. Hogy mégis felfogjuk valamennyire, abban az segíthet minket, ha minden egyes tettet a *teremtéshez* hasonlítjuk. Az az erő, mely minden dolgot a semmiből teremtett, jelen van valamennyi, a lelkünkre irányuló legkisebb ragyogásban is. Oly erővel vagyunk szeretve, mint amilyen erővel életre hívott minket. Ugyanolyan formában szeret, mint ahogyan megteremtett minket. Ha Isten minden létezőt meg tud *teremteni abból, ami nincs*, akkor szeretni is tudja. Olyan nagy csoda ez, mint a teremtés. Képes ennek a szeretetnek olyan lendületet adni, mely annyira aránytalanul nagy a teremtményhez, mint amilyen a semmi és a lét közötti kapcsolat!

Ez a végtelen szeretet vak szeretet akart lenni, mint minden teljes szeretet. De hogy vak lehessen, nem engedheti még a rossz képét sem annál, aki mindent lát, aki ismeri minden gondolatunkat. Ezért kiűsítette magát velünk, a mi létünkkel. Ez már elégséges volt a mi üdvösségünkhöz, de nem volt elég az ő szeretetének. Ahhoz, hogy elég vak legyen, le kellett fátyoloznia szemét könnyeivel, majd szédülésével, végül pedig vérének fátylával. Ez több, mint ami az üdvösségünkhöz szükséges. Szeretetének ez sem volt elég. Az is kellett, hogy még az áldozatban lemosva se lássa bűnünk szégyenét, s a keresztfára szegezve még az Örök Atyát is szem elől veszítse. Egészen odáig, hogy elhagyatottságát kiáltsa minden teremtménynek. Ő, az Isten, az Isten maga, aki egyenrangú az Atyával!

Miért van a fájdalomban egy megfoghatatlan, abszurd félelem attól, Aki a szeretet? Attól, aki örült szerelmet mutat a világ felé, aki szeretetből azt akarta, hogy a halál mélységes intenzitással egészen a Személyét érintse, s akiben semmi sem halad a megsemmisülés felé? Ismétlem: *az egyetlen dolog*, ami megszűnik, az a bocsánatot nyert bűn.

Önök, akik teljesen jogosan ragaszkodnak a létezőkhöz, és a javakhoz, amelyeket Isten adott, ne féljenek semmitől, ha ezeket őbenne szeretik! Minden, amit egyszer ő nekünk adott, erősebb a halálnál. Minden, amit úgy érzünk, hogy végleg elveszítettük, egyszerűen csak Istenre van *bízva*. Bár a „nála elhelyezett dolog” kevéssé méltó rá, mégis nagy csodává válik az Ő cselekvő kezében!

Semmi sem múlik el, semmi sem hal meg Abban, aki szeret...

Mézner Mariann
fordítása

E számunkban a család témájához kapcsolódva négy kérdést tettünk fel három olyan lelkeségi mozgalomnak, amely kiemelten foglalkozik a családokkal.

Equipe Notre Dame. Az első közösséget négy házaspár és Henri Caffarel atya alapította 1938-ban. Együtt kezdték kutatni és felfedezni szeretetben, hogyan lehet szentségi életet élni a házasság kötelékében. Ma az END az egyház által elismert nemzetközi katolikus házastársi mozgalom, mely segíti a házaspárokat, hogy házasságuk szentségét a lehető legteljesebben tudják megélni, valamint tanúskodni kíván a világban a keresztyény házasság szépségéről.

Házás Hétvége (Marriage Encounter). A mozgalmat Gabriel Calvo spanyol pap alapította 1952-ben, egy házás szeminárium indításával, majd P. Gallagher jezsuita atya fejlesztette tovább. Magyarországon 1983 óta folynak házás hétvégi kurzusok.

Schönstatt Családmozgalom. P. Kentenich pallottinus szerzetes és fiúközössége alapította Németországban, 1914-ben. Szervezetük mára az egész világon elterjedt, sok mozgalom szövetségéből áll, ezek között kiemelkedő szerepe van a Családközösségeknek. Magyarországon 1995 óta vannak jelen.

Kérdéseink a következők voltak:

1. Mozgalmuk hogyan mozdíttja elő a család-pasztorációt? / Mit hasznosíthat a család-pasztoráció mozgalmuk lelkeségéből?

2. A családokkal kapcsolatban milyen találkozási pontjaik vannak más lelkeségi mozgalmakkal?

3. Mozgalmuk elsősorban kiket ér el? A házasságra készülöket, a házaspárokat, a családokat?

4. Mozgalmuk hogyan integrálódik az egyházzal? Mit várnak a közelgő színódustól?

Válaszaikat az alábbiakban közöljük.

EQUIPE NOTRE DAME

1. Az END csoport keretében 4–6 házaspár és egy kísérő pap havonta találkozik, minden alkalommal más otthonában. A közösen elköltött vacsora után megosztják életük fontos eseményeit, együtt imádkoznak — erre nagy súlyt fektet a mozgalom —, majd egy olyan témában cserélnek gondolatot, amely valahogyan mindig a házassághoz kapcsolódik.

A mozgalomnak van egy sajátos kidolgozott pedagógiája is, eszköztára, amelyeket sarkalatos pontoknak vagy regula pontoknak hívunk: 1) napi imádság, 2) Szentírás-olvasás, 3) közös házastársi, illetve családi ima, 4) éves lelkigyakorlat, 5) az élet-szabály apró, konkrét törekvések összessége, melyekkel naponta nyirbáljuk egoizmusunkat és igyekszünk házastársunk kedvében járni, 6) havonta egy alkalommal egy mélyebb, komolyabb

beszélgetés a házastársunkkal. Ezeket a pontokat próbálják a házaspárok hétről hétre, hónapról hónapra megtartani, és ezzel egymást erősíteni.

2. Az END-ben leginkább a házaspár és a kisközösség, illetve a regulapontok személyes megélése a hangsúlyos, és kevésbé a mozgalmi jelleg. Hazánkban sokféle közösség és mozgalom segíti a keresztyény házaspárok és családok életét, ami nagyon nagy gazdagság. Az END sajátos karizmája a házasság megerősítése és ünneplése. Nem kommunikációs és pszichológiai technikákat tanít, hanem sajátos „regulát” kínál a házaspároknak, hogy egyénileg és párként is még jobban Isten felé forduljanak, Vele tudják megélni a hétköznapiakat.

3. Mozgalmunk elsősorban a házaspárokat szólítja meg, és nekik mutat utat a szentségi házasság megerősítésére. Szeretnénk továbbá jel lenni a házasságra készülő pároknak is, és bekapcsolódunk a jegyesoktatásba a helyi plébániákban.

4. Nagyon nehéz konkrét és rövid választ adnunk erre a kérdésre. Nagyon örülünk a színódusnak, nagyon időszerűnek tartjuk, és nagyon várjuk az eredményét. Mi Magyarországon házasközösségeket hozunk létre, illetve jegyesoktatással foglalkozunk. Itt szembesülünk a nem hívő, vagy az egyházhoz csak lazán kapcsolódó, már együtt élő párok problematikájával. Nem könnyű számukra közvetíteni az Evangélium üzenetét. Az egyháztól sokszor elég negatív és sztereotip képük van, mint olyan intézményről, amely szabályokat állít, elvár és szemrehányásokat tesz. Nemzetközi szinten az END közösségeket hoz létre elvált-újraházasodott, illetve együtt élő párok számára. Ez a törekvés negatív megítélést vált ki a hierarchia egyes tagjaiból, mondván, nem kellene rendezetlen kapcsolatoknak, élethelyzeteknek még támogatást is nyújtani. Holott a világ realitása ma ez. A megoldás semmiképpen sem lehet a sértett bezárkózás, hanem csakis az az irgalmas szeretet, amellyel Jézus a marginalizált emberek felé fordult. A Szentatya felismerte ezt, és cselekszik: utakat keres. A színódustól ezért elsősorban azt várjuk, hogy általa megnyilatkozik Isten irgalmas, felemelő és gyógyító szeretete. Valamint azt is, hogy a papságnak is segítséget nyújt abban, hogy még tudatosabban, még nagyobb odafigyeléssel, szakértelemmel, és a házasságmozgalmak hatékonyabb bevonásával tudja kezelni ezt a kérdést.

POZSGAI ATTILA ÉS NÓRA

HÁZAS HÉTVEGE

1. A Házás Hétvege a házasság szentségének a mindennapokban való megélését igyekszik segíteni. Ennek útja a lényegében rendben lévő szentségi házasságok megerősítése, a házastársak közötti szeretet és szerelem felrészítése, ezzel a házassági válások megelőzése. (Egy évtizeddel ezelőtt, amikor a Házás Hétvege — Worldwide Marriage Encounter — Világtanácsa hazánkban ülésezett, azt közölték, hogy a Hétvégén résztvevő házaspárok körében a válás gyakorisága 3%-nál nem nagyobb!) A megerősített házaspári szeretet a család alapja, és ez a családon belül a gyerekek felé is igen nagy erőt jelent, ami a családpasztoráció számára is nagy jelentőségű. A jó házasságokban élők szeretete és öröme mások felé is kisugárzik, a házaspárok szeretete az egész egyházat élteti és erősíti. Segít másokat is, hogy ők is nagyobb egyetértésben oldják meg a gondjaikat, megtapasztalhassák a közösség erejét.

2. Amikor nagy találkozóink vannak, például a Házasság világnapján a misére meghívtuk, meghívjuk a többi családpasztorációval foglalkozó lelkiségeket (például MÉCS, Schönstatt stb). A MÉCS-nek igyekeztünk segítséget nyújtani szervezési tapasztalatok átadásával. A családreferens püspök atya szervezésében, valamint a Máriabesnyői Családkonferencián is együtt szereplünk más, családokkal foglalkozó lelkeségi mozgalmakkal. Találkozási pontok tehát vannak, bár együttműködésről nem nagyon beszélhetünk.

3. A Házás Hétvege szentségi házasságban élő házaspároknak szól. (Protestánsok is résztvehetnek, ha első házasságban élnek, és nem zavarja őket, hogy katolikus keretek között zajlik a program.) Olyan korosztályt tud megszólítani elsősorban a Házás Hétvege, akiket az egyéb pasztorációs módszerek a legkevésbé érnek el (30–50 évesek). Nincs külön kikötés, bármilyen korú házaspárok bekapcsolódhatnak.

Talán annyi személyességet megengedhetünk, hogy elmondjuk, mi 22 éves házasként vettünk részt Házás Hétvégén. Csodát éltünk meg. Szerelmesek lettünk újra, talán jobban is, mint eredetileg. Tudatosabban tudtunk igent mondani egymásra. Szépek lettek a hétköznapijaink. Sajnos egy csapásra nem lettünk szentek, de sokkal jobban figyelünk egymásra, és tudatosan törekszünk arra, hogy legyen időnk egymásra, beszélgetésre, közös imára stb. Harmónia, egyetértés jellemzi az életünket. Gyerekeink akkori véleménye is az volt, hogy ránk fért ez a megújulás. És ez a hatás (a közösségben élve és tevékenykedve) 3 évtized alatt sem múlt el!

A szülők által teremtett szerető légkör hat a család minden tagjára, kiegyensúlyozottabbak a hét-

köznapiak, örömtelibbek az együttlétek. Más-képp kérdezzük, hallgatjuk meg a gyerekeket is. De van olyan program is, ami a teljes családot megszólítja: nyári családós táborok, keresztút, egész napos összejövetelek.

Vannak speciális hétvégéink (másfél vagy 2 és fél napos programok), ahol az élet egy-egy fontosabb területe van a középpontban azon a találkozáson (például meghallgatás, kommunikáció, vagy a hit maga). Kisebb-nagyobb csoportjainkban van lehetőség arra, hogy a párok egymást segítsék az adódó nehézségek megoldásában, elviseelésében, megosszák örömeiket.

A gyerekekkel közvetlenül nem foglalkozunk, de egyedülálló fiatalok számára tartunk programokat *Tiéd a döntés!* címmel. Ezzel szeretnénk segítséget nyújtani tudatos életvezetésükhöz.

A *Jegyes Hétvege* házasságra készülő fiatal pároknak ad együtt gondolkodási lehetőséget, hogy jobban megismerjék egymást, felkészülhessenek önismeretből, a helyes párbeszéd megtanulásával, a másik elfogadásával és sok más fontos kérdéssel a majdani házasságra.

Közvetve ezek a programok is a házasság megerősítését, a majdani szülők közötti szeretet, erősítését szolgálják. Jelen életükben mint gyerekek, a család tagjai ebből is erőt kapnak.

Az özvegyek számára is próbálunk segítséget nyújtani, személyre szabott, mégis csoportos formában. Vagyis vannak özvegy-közösségek, amelyek segítene a hétköznapiakban az egyedül maradtaknak.

4. Az egyházzal két ponton van szoros kapcsolatunk. Az egyik kapcsolódási pont a sok atya, akik résztvettek Hétvégén, imáikkal, jelenlétükkel, elköteleződésükkel, munkájukkal komoly támaszai a közösségnek. A másik kapcsolódási pont az, hogy a nagyobb összejöveteleink a plébániákon vagy plébániákhoz tartozó közösségi házakban vannak. Maguk a nagyobb csoportok is plébániákhoz tartoznak.

Legfontosabb célunk a házasság szentségének erősítése. Ebben a pap-testvérekre is támaszkodunk, hiszen a programok során a tanúságtévő házaspár mellett mindig ott van egy atya is. Hangsúlyozzuk a házasság és a papság szentségének analóg voltát, hiszen mindettől állapot-szentség, és egymást erősítik. Mindkettőnek hivatása a szeretet megélése, és a megélt szeretet továbbadása, vagyis hogy növekedjék a szeretetünk egymás és minden ember iránt. A lelkesgünk ehhez ad nagyon konkrét eszközt is, ami segíti a párok kommunikációját minden szituációban, de segítséget ad a lelkesgben dolgozó atyáknak is a házasságban élő más házások lelki vezetésében.

Az egyházzal való jó kapcsolatot mutatja az is, hogy a Hétvége magyarországi indulásának 30. évfordulója alkalmából májusban az esztergomi bazilikában tartandó szentmisét Erdő Péter bíboros atya elvállalta.

Mit várunk a színódustól? Talán azt, hogy komolyabban értékeljük a lelkiségünket, amely Magyarországon immár 30 éve működik. Világszervezetünk (Worldwide Marriage Encounter) az elmúlt évben adta be a Vatikánba statutumát. A magyar Házasság Hétvége mint az Európa tanács (European Council) tagja a teljes Kárpát-medence magyarságához: Erdéllyel, Vajdasággal, Felvidékkel, Kárpátaljával együtt több mint 6000 házaspárhoz és több mint 300 atyához juttatta el a lelkiséget. Szeretnénk megtapasztalni, hogy elismerik a munkánkat, támogatják szóval, tettel. (Például meghívást kapjunk olyan rendezvényekre, ahol a párkapcsolat, a család van középpontban.) Jó lenne, ha esetleg anyagi támogatást is kaphatnánk egy-egy hétvége tartásához, mert a családok nehezen tudják kifizetni a növekvő költségeket. Félévente több mint 30 rendezvényünk van, melyeket komolyan felépített szervezettel irányítunk, de egyre nehezebb ekkora közösséget lelki és anyagi forrásokkal ellátni.

CSANÁDY MIHÁLY ÉS MÁRTA

SCHÖNSTATT CSALÁDMOZGALOM

1. Az egyházmegyei zsinatok 1996-ban felhívással fordultak a lelkiségi mozgalmakhoz: *A lelkiségi mozgalmak ajánlják fel tapasztalataikat és lelki kincseiket az egyházmegyék nyilvánossága számára!* Erre válaszként jött létre 1996 végén a Családakadémia, mint a magyar Schönstatt Családmozgalom kifelé néző arca: Szolgálat az egyházmegyék és a plébániák számára (részletesebben lásd <http://csaladok.schoenstatt.hu/Csaladakademia/>).

A Családakadémia fő működési területei:

Családpedagógiai programok és előadások

Közel 70 előadó házaspár alkotja azt a munkacsoportot, akik meghívásra családpedagógiai előadásokat tartanak, illetve ilyen előadássorozatokat szerveznek. A Családakadémia munkatársai többfelé az országban a jegyesoktatásban, valamint több egyházmegyei családpasztorációs munkacsoportban is közreműködnek.

Családtréner képzés (multiplikátor képzés)

A kétéves képzés célja: Szakmailag és személységben egyaránt kompetens családtrenerek képzése a plébániák és egyházmegyék számára. Olyan házaspárok számára szervezzük az évfolyamokat, akik hajlandók saját házasságuk és családi életük javításán dolgozni, és az így szerzett tapasztala-

taikat továbbadni. A családtréner képzések az ország különböző területein szerveződnek. A diplomákat mindig a helyileg illetékes megyéspüspök adja át. Nagy súlyt fektetünk az egyházmegyékkel való jó együttműködésre. Jelenleg a 11. évfolyam képzése fut a kaposvári egyházmegyeiben.

Könyvkiadás

Az elmúlt 25 évben mintegy 150 kiadványunk jelent meg (lásd <http://csaladok.schoenstatt.hu/Kiadvanyok/>). Ezek nemcsak a schönstattiak számára, hanem minden érdeklődő számára készültek. A kiadványok nagy része schönstatti kiadónál jelent meg, de másik három kiadónál is; köztük három könyvet a Szent István Társulat adott ki. A kiadványok legnagyobb része a schönstatti családpedagógia témakörbe sorolható. Ezen belül is két nagy súlypont van (néha egy művön belül is): az esszék, előadások és a családok élettapasztalatai, tanúságtételei. Jelen-tős csoportot képeznek a nők, női körök számára kiadott füzetek (14); a női lelki napok anyagai. 2000-től kezdődően évente jelentek meg ezek a füzetek. Vannak még továbbá imakönyvek, kilencedek, valamint életrajzok és Máriáról szóló írások. Az évente négy alkalommal megjelenő OÁZIS című folyóiratunk is fontos szerepet tölt be a családpasztorációban (lásd <http://csaladok.schoenstatt.hu/Oazis.html>). A nyomtatott sajtót kiegészíti, sőt lassan átveszi szerepét az internetes publikáció. Honlapunkon (<http://schoenstatt.hu/olvass>) a teljes könyvkínálatunkat meg lehet tekinteni, le lehet tölteni. Könyveink megtalálhatóak Magyarország legnagyobb könyvtárában, az Országos Széchényi Könyvtár digitális könyvei között is, ahol bárki hozzáférhet és letöltheti (http://mek.oszk.hu/html/vgi/kereses/kereses_p.phtml?partner=PARTNER0053).

2. A közös rendezvényeken való közös részvételek is mutatják, hogy jó kapcsolataink vannak a többi lelkiségi mozgalommal, különösen a Regnum Marianum közösséggel.

- Az óbudavári „Házaspárok útját” (lásd <http://csaladok.schoenstatt.hu/Hazasparak-utja/>) más lelkiségi mozgalmak, plébánia közösségek keresik fel és töltenek el egy egész napot az óbudavári Schönstatt-szentély és -képzőház légkörében. Az így szerzett élmények hatására egyre több helyen létesítenek az országban és azon kívül is, az óbudavári mintára „Házaspárok útját”.
- A Családakadémia képzéseit, valamint előadóit különféle lelkiségi mozgalmak is igénybe veszik.
- A plébániai és egyházmegyei családpasztorációban munkatársaink együtt dolgoznak más lelkiségi mozgalmak tagjaival.

3. Az alábbi programjaink nyíltak, elvileg bárki jöhet rájuk. Gyakorlatilag pedig a személyes kapcsolatok és megszólítás útján érjük el az embereket, elsősorban házaspárokat és családokat.

- Együttjáró párok részére úgynevezett „Páros napokat” szervezünk.
- Többfelé az országban részt veszünk, illetve szervezünk jegyesoktatásokat.
- A nyári egyhetes családnapokon a házaspárok gyerekeikkel együtt vehetnek részt, akikről az előadások ideje alatt gyerekfoglalkoztatók gondoskodnak (részletesebben lásd <http://csaladok.schoenstatt.hu/Csaladnapok.html>).
- A plébániákon, család-táborokban, NOE rendezvényeken, „szülők iskolájában” stb. munkatársainkat rendszeresen hívják előadónak házaspárok számára.
- Különösen is nagy érdeklődést keltettek az utóbbi években Dr. Pécsi Rita schönstatti pedagógiai előadássorozatai országsszerte, melyek például sok szülőpár gyereknevelési gondjaiban nyújtottak segítséget.
- Női lelkinapok és női/anya körök szervezése.
- A Mária Rádióban leadott műsorainkkal (például „Egy hullámhosszon”, „Életrenövelő”) minden hallgatóhoz eljutunk.

4. „Úgy integrálódunk az egyházba, ahogyan egy étterembe integrálódik a konyha, vagyis szervesen.” A magyar Schönstatt Családmozgalom a Szentszék által elfogadott nemzetközi Schönstatt Mozgalom részeként integrálódik a katolikus egyházba. Alapítónk, Kentenich atya sokat hangoztatott alapelvét valljuk: *Nem az egyház mellett, hanem az egyházban, az egyház megújulásáért akarunk élni és dolgozni!* A magyar Schönstatt Családmozgalom szerte az országban a helyi püspök és plébános fennhatósága alatt, annak jóváhagyásával és áldásával dolgozik. Részt vesz a Bíró László család-püspök által irányított országos családpsztorációban. A magyar Schönstatt Családmozgalom alapítója, P. Beller Tilmann katolikus pap, schönstatt-atyá 2008-ban megkapta a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Pro Caritate Christiana díját, melyet Márfi Gyula veszprémi érsek atya adott át a magyar egyházért, a család-

dok megújulásáért végzett fáradhatatlan munkájáért. Az ő munkatársa a magyar Schönstatt Családmozgalomban Erhard Gertrúd-Mária, schönstatti Mária-nővér.

A közelgő szinódustól azt várjuk, hogy az egyházban, a plébániákon jobban tudatosul a család fontossága; a családi háznak mint kis pasztorációs központoknak nélkülözhetetlen szerepe.

„Ha Isten az emberekkel új kezdetet akar beindítani, akkor azt a családban kell tennie, mert a családban történik az ember személyiségének a formálása. Ez vonatkozik személyiségének erejére és szeretetre való képességére is. Vonatkozik továbbá arra a képességére, hogy hinni tudjon, és az erejére, amellyel munkáját végzi. A családban létrehozhatunk egy olyan teret, amelyet nemcsak a technika formál, hanem az apa és az anya szeretete. Isten a szülőknek a saját képességeiből átadott valamit, hogy megmutassák egymásnak és a gyerekeiknek. A társunk által mutatja meg Isten, hogy egyedüliek vagyunk a számára. A szülőkben Isten szeretetének a képmását élik át a gyerekek. A nem keresztény külső légkör ellenére a családban megvan annak a lehetősége, hogy otthonukban keresztény légkör jöjjön létre. S mint valamikor az ősegyház, a jövő egyháza is a (családi) házak egyháza lesz.”

A szinódustól azt várjuk, hogy a klerikális egyház helyett előtérbe lép a család-egyház, annak szellemében, ahogy erről II. János Pál pápa, továbbá Ferenc pápa beszélt. „Ahogy korábban a kolostorok voltak a keresztény élet központjai a környezetük számára, úgy most a családoknak kell Krisztus szeretetének kisugárzó központjaivá válniuk. Amint korábban Isten a prófétákat szólította, hogy általuk hazahívja népét, úgy most a családokat hívja Isten. Korábban ugyanis arra volt szükség, hogy az emberek megtérjenek Istenhez. Ma többről van szó. A próféták feladata nehezebb lett. A szeretetre való képességet kell, hogy visszaajándékozzák az embereknek. Ez csak úgy lehetséges, ha felkínálnak egy olyan teret az embereknek, ahol szeretet uralkodik. Vagy még pontosabban, olyan teret kapnak az emberek, ahol fogantatásuk pillanatától szeretik őket. Ilyen tér kialakítására, ilyen prófétai szolgálatra vannak a családok elhivatva” (P. Beller Tilmann, 1984).

CSERMÁK KÁLMÁN ÉS ALICE

GYÁSZBESZÉD SZŐNYI ZSUZSA BÚCSÚZTATÁSÁN

Magam és családom, valamint az átvittén Triznya-kocsmának nevezhető szellemi és baráti társaság nevében szeretnék elbúcsúzni Szőnyi Zsuzsától. Tőle, aki az Aventinuson magyar tündér volt, hazatérése után pedig Magyarországon mindenhol — Budán vagy Zebegényben, Balácapusztán vagy Szegeden, Kecskeméten vagy Szentendrén — római tündér. Jóságos, szépséges, szerény és tevékeny tündér, aki szeretettel szolgálta és oltalmazta férjét, a távolból is szüleit, rokonait, azután pedig barátait, vendégeit és általában mindenkit, akin segíthetett. (A sok példa közül csak egy: ma is él az a hajdan Rómában szolgált magyar diplomata, akit 1993-ban az általa szerzett orvosi segítség mentett meg egy hirtelen, alattomosan támadó halálos betegségtől. Pedig épphogy csak látásból ismerte...) Nagyon tudott örülni és mások örömeiben osztozni. Bizonyos értelemben megteremtette környezetének az öröknek látszó jelen boldogságát, és talán ő maga is részesült ennek, az idő múlásával dacolni tudó örök szigetnek a varázslatából. Abban a legnagyobb illúzióban, amellyel Róma kínálja meg kiválasztott szerelmeseit, a keblén menedéket keresőket. 1992-ben mondotta az akkor egy éve elhunyt férjéről, hogy nem Matyi, azaz Triznya Mátyás akart Itáliába menekülni, hiszen ő Angliába vágyott, hanem ő maga, Zsuzsa! (Matyi persze később maga is „romanizálódott”, hiszen — mint Zsuzsa írta — a legritkább emberfajtába tartozott: igaz értékekre vágyott, nem sikerre és gazdagságra.) Bízvást mondhatjuk, hogy Szőnyi Zsuzsa maga is ilyen ember volt. Ezt a lelki ártatlanságát mindvégig megőrizte: Szabó Ferenc atya szép megemlékezésében főlemlíti róla, hogy az imáron a meghalásba vezető végső szenvedésében is tudott még örömet találni a Rex felügyelő tévémeséjében — nekem pedig az jutott eszembe, hogy negyvennégy éve, 1970-ben, amikor Szabó atya először vitt el engem Triznyáékhoz, hogyan fogadtak be engem rögtön szívükbe: Zsuzsa, Matyi és kedves kutyájuk.

Ha azt a hatalmas értékmentő munkát tekintjük, amelynek során hazaköltözése után gondoskodott nem csupán édesapja és férje megmentett festői hagyatékának megőrzéséről és muzeális biztonságba helyezéséről, hanem — feljegyzései, továbbá megőrzött írásos dokumentumok, de elsősorban emlékezete segítségével — arról is, mint író és szövegközlő kommentátor, hogy az idő végtelen árja ne sodorja el a feledésbe

a Triznya-kocsmá emléket, azaz az olaszországi és tágabban a nyugati magyar emigráció, továbbá a magyar szellemi élet Rómába látogató csillogainak az emléket! És így született a *Triznya-kocsmá*, azután a *Római terasz*, továbbá a *Levelek Rómából* és a *Levelek haza* négy kötet, valamint a Márai Sándorral és Cs. Szabó Lászlóval folytatott levelezését közreadó kötetek (*Vándor és idegen; Roma Summus Amor*), és a férje emlékére kiadott kétnyelvű dokumentumkötet (*Triznya Mátyás, 1922–1991*): ezek a könyvek az egész magyar művelődéstörténet számára nyitnak egy új fejezetet. A tündér így egész hazáját gazdagította. Hálás szívvel mondjunk ezért is köszönetet. (Még hozzátehetjük: Márai Sándor körüli fáradozása pedig Olaszországot gazdagította egy olyan író jobb megismertetésével, aki végül bekerült a modern olasz világirodalmi kánonba!)

A gyermeki ártatlanság az egész emberi élet minden egyes, az emlékezet segítségével megőrzött darabkáját Isten ajándékának tartja, és mintegy az első, tápláléklul rendelt adomány, az Isten jósága folytán az újszülött által megízlelt anyatej folytatásának. Legalábbis így tartja Szent Ágoston, aki Zsuzsának is kedves szerzője volt. Azért fontos tehát az emlékezet — ez mintegy Ágostonnak, aki minden önéletírók legelseje, a műfaji ars poeticája —, mert ha Isten méltónak tartja, hogy emlékezetünkben lakozzék, akkor ez az élet és a rá vonatkozó visszaemlékezés is szent hely, amely egyúttal reményt ad az evlági élet után az Istenel való végleges együttlétre, a boldogító találkozássra. Hadd idézzem Szent Ágoston *Vallomásainak* X. könyvéből, a XVII. fejezetből az egyik idevágó gondolatot, ráadásul a Skutella-féle kiadás egy olyan példányából, amelyet évtizedekkel ezelőtt Zsuzsától kaptam ajándékba: „Magna uis est memoriae, nescio quid horrendum, deus meus, profunda et infinita multiplicitas; et hoc animus est, et hoc ego ipse sum. quid ergo sum, deus meus? quae natura sum? uaria, multimoda uita et inmensa uehementer.” Magyarul: „Nagy ereje van az emlékezetnek, meg sem tudom mondani, ő Istenem, hogy ez milyen riasztó titok, mélyseges és végtelen sokrétűség; és ez a lélek, és ez vagyok én magam. Mi vagyok hát én, ő Istenem? Milyen természet vagyok? Egy változatos, sokalakú és mérhetetlenül kiterjedt élet.”

Azt hiszem, hogy Zsuzsa így élt és így halt. Most, hogy az örök emlékezet egy új birodalmába lépett, adjunk érte hálát, könyörögjünk érte, és reméljük, hogy új hazájában is megőriz minket emlékezetében.

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

AZ ÉRZÉKEK ÉJSZAKÁJA Varga Mátyás: *hajnali3*

„ne-
gyedszer veszem kézbe ezt a
könyvet. ugyanazokat az olda-
lakat lapozom át, ugyanazoknál
állok meg”
(V. M.)

Befelé forduló, félálomszerű állapotot idéznek elő Varga Mátyás új versei, mintha valóban egy hajnalig tartó virrasztás részesei lennének olvasás közben. A kötet homályba burkolózó, egymásba nyíló tereit bejárva pedig egyre mélyebbre ereszkedhetünk saját sötétségünkben, tapodtat se mozdulva arról a bizonyos *kényszerlakhelyről*, amelyet Keresztes Szent János nyomán „a lélek éjszakájának” nevezhetünk.

Kijárat látszólag nincsen, legalábbis mindvégig felismerhetetlen marad. Nem jelenik meg a megtestesítő feloldozás ígérete sem, mint az előző verseskötet (pársifal, pársifal) utolsó darabjában. A lovaglegenda helyett ez esetben Carlo Gesualdo életműve (pontosabban élete és műve) képezi a megidézett/eltüntetett háttértörténetet. Egyedül a cikluscíme (a „Tanebrae” responsorium-gyűjtemény tételei) utalnak ugyanis a stigmatizált zeneszerzőre — aki harmincévesen tetten érte, majd megölte feleségét és annak szeretőjét —, de a rájuk vonatkozó gondolatfutamok csak nagyon átvitt értelemben fedezhetőek fel a szöveg szintjén. Pilinszky szavaival élve egyfajta „metaformaként” értelkelhetjük a húsvéti liturgia (*feria quinta* — *feria sexta* — *sabbato sancto* / nagycsütörtök — nagypéntek — nagyszombat) alapján szerkesztett, zenei ihletésű kötet többszólamú kompozícióját. Egy éjszakába nyúló (belső) beszélgetéshez is hasonlíthatjuk azokat a visszhangzó szólamokat, amelyek a könyv második részében (*responsorium* / biblikus énekes kollázs) különös felhangokkal szólnak tovább. Miközben az eredeti környezetükből kiszakított szövegfoslányok megismétlik magukat, keretbe is foglalják az újabb költeményeket, melyek így párbeszédbe kerülnek a könyv első felének tételeivel. Ezzel a gesztussal a szerző formailag is közelít az említett *Tanebrae* (a latin szó jelentése: sötétség, de a kifejezés egyben utal a nagyheti hajnali zsolozsmákra is) Gesualdo-szerzeményhez, a kórus által előadott szakrális szöveg pedig tágabb kontextusba helyezheti a költő köznapi szavait. A széttöredezett, csendbe fúló versbeszéd mögött tehát egy nagyobb lélegzetvétél,

teljesebb elbeszélés húzódik meg, amely ugyan párhuzamba állítható Jézus szenvedéstörténetével, valamint feltámadásával, mégsem válik a megszokott értelemben generatív elemmé, így útmutatást sem adhat a szerző által kijelölt (vagy éppen jelöletlenül hagyott) stációik között bolyongó olvasónak.

Szánalom, alázat, szégyen, megbocsátás, szorongás, irgalom — ezek lehetnek azok a kulcsszavak, amelyek ajtót nyithatnak a verseken átszűrődő fényre, a sötétség mélyén derengő világosság azonban csak akkor váltja fel az éjszakát, ha a befogadó sem rejt véka alá saját háttértörténetét (lásd Gyórfy Ákos kritika-esszéjét a *litera.hu-n*). „[G]yors álmaink összefolytak a / másik riadt keresésével. — az / okokat nehéz // volt kiismernünk, de még utolsó / éjjel is úgy nyúltál értem, mint / aki megbocsát”. Felfokozott, vágyaktól és elfojtásoktól *láz*as szerkezetek követik egymást, ezzel együtt egy alapvetően meditatív tér nyílik meg bennü(n)k, ami semlegessé teszi az olykor indulatos, olykor higgadt hangokat. Mert egyfajta „hallásgyakorlatokat” (Varga Mátyás *Hallásgyakorlatok* című kötete 2009-ben jelent meg) tartalmaznak a *hajnali3* írásai is. Ezúttal azonban nem utcáról elkapott félmondatokból fércelődnek össze a szövegek; egy bensővé tett, dialogikus gondolkodásmód, valamint egy rendkívüli, egyszerre nyitott és zárt szenszibilitás tapasztalataiból fakadnak. Egyáltalán nem éteri éthosz, illetve érzékenység ez — ahogy az a szerző hivatásához kötődő előítéletekből vagy elfogultságból esetleg következne.

Az idézett misztikus, Keresztes Szent János vonatkozó művében nem csupán a lélek, hanem az *érzékek éjszakájáról* ír. Ugyanezt foglalják magukban ezek a versek is, ahogy azt egy korábbi kritikában — bár másféle vetületben — megpróbáltam kiemelni a „Pársifal-parafrázisok” kapcsán. „Belénk ivódott emlékeink felejthetetlenek. A legelemibbeket nem az emlékezet, hanem az érzékek őrzik, közvetítőjük pedig nem a múlt eseményeit felidéző képzelet, sokkal inkább azok a bevéssődött (már-már meta)fizikai ingerek, amelyek a megélt élményeket az időtlenség érzetével kísértik.” Mindez elmondható az új anyaggal kapcsolatban is, azzal a kiegészítéssel, hogy az új Varga-versek egy fokkal még erőteljesebben helyezik előtérbe a test (legfőképpen a szaglász és a tapintás érzéki) emlékeztétét. „— később elég lesz / egy hasonló arc vagy mozdul- / lat, egy meglepő hanghordozás, / de akár a szagok, a fényviszo- // nyok váratlan egybeesése is, / hogy összezavarja az időt, s / hogy egy pillanatra elhidd: / az a test még lehet való-

ságos.” Felidéződhet az Újszövetség egyik fejezete, ahol Jézus „testének templomáról” beszél (Jn 2,18–22), de Nádas Péter regényei is eszünkbe juthatnak a kötet olvasása során. Mindenestre ez a puritán poétika kétségkívül alkalmas arra, hogy egy testhez tapadó, ám attól mégis elemelkedő stilisztikát hozzon létre, melyben a hús *ferőtőző szépsége* járja át a lélek minden zegét-zugát, annak rejtekeibe mégsem férkőzhet be. (Egyébként szó sincsen a keresztény kultúra egykori „testellenességének” költői kompenzálásáról, bár az ilyesfajta „ellensúlyozó” költészet kifejezetten provokatívnak hathat ebből a szempontból...)

A széttagolt szövegtest címnélküli szakaszokra oszlik, mégis egy lüktető, organikus egész alkot, amely viszonylagos semlegességében is fenntartja a figyelmet, bár a kötet inkább a folyamatos befogadásra alkalmas; a versek a külön-külön való olvasáskor nem rendelkeznek akkora hatásfokkal, mint összességükben. Akár egy szimfónia- vagy egy responsorium-partitúra esetében, ahol az egymástól elkülönített szölamoknak nincs akkora zenei jelentősége, mint az együttes megszólalásnak.

„...hamar rájössz, más / emberek ülnek itt. // nehéz szaguk zavar. / olyanok, mintha egy- / másból lennének”. A *hajnali3*-ban is több szölam, valamint érzéki felület csúszik össze észrevétel nélkül, vagyis nem egy lírai én emlékeivel, élményeivel, képzeteivel szembesülünk, hanem legalább három névtelen személyiséggel, akik mégiscsak „egymásból vannak”. Nem pusztán érintik, hanem bekebelezik a másikat, ahogy Varga Mátyás költészete is eltünteti a határokat a különböző elbeszélői rétegek közt. Ennek ellenére az egymástól elidegeníthetetlennek tűnő elemek tükrözésében is állandó feszültség vibrál, ami egy keresztbekötött, ambivalens kapcsolatrendszer képét villantja fel. Szeretői, szülői, testvéri, isteni kötelek látszanak kibomlani, de tulajdonképpen eldönthetetlen, hogy kinek (vagy minek!) az érzékelésmódján keresztül közelítünk egy-egy emlékképhez, eseményhez vagy jelenséghez. Szerzetesköltőről lévén szó hiányolhatnánk az úgynevezett metafizikai mozzanatot a korábban megnevezett üdvörténeti „*metaformára*” hivatkozva, melyet Gesualdo „művészi vezeklése” is alátámaszt. Mégsem a *meghittség idejét* méri a mű által ránk neheződő, megtestesülő mulandóság. „— és / most, fényes nappal szinte / maguktól, az öngyógyítás / bárgyú eszközeként indultak // el mondataid a fájdalomnak / ebben a korai periódusában, / amikor a test még nem / ocsúdott fel...”

Szinte animális ösztönösséggel nyilvánulnak meg az érzéki emlékezet feltétlen és feltételes reflexei, amelyek a testnek kiszolgáltatott lélek lappangó látletét hozzák felszínre. Ezen kívül egy interperszonális reflexivitás is érvényesül, amely inkább az érzelmvilágon keresztül közvetít valamit a kisajátított emberi kapcsolatok kétélyektől terhes viszonyrendszeréből. „...mi meg a / hajnali utazástól elbágyad- / va ösztönösen is az árnyé- / kot kerestük. néha elfogott / valami furcsa szorongás, // de büntudatnak nem mon- / danám. elegen voltunk ah- / hoz, hogy hallgassunk. így / adtunk jelet kétségeinkről.” A kielégíthetetlen közeledési kényszer vagy vágy rendszerint kudarcot hordoz magában, és elidegenedésre készíti a lírai én(ek)e)t. „— a kielégülés vég- / képp zűrzavaros: mit adhat át / egy csupasz bőrfelület annyi / névtelenségből? per- / sze, az al- / jasságot is önmagadon muto- / gatod. de kimagyarázhatnád / ezt is nyilván, ha volna egy / másik út, legalább egy időre.” Nyilvánvalóan a „keskeny út” személyre szabott kálváriáján át juthatunk el a versek középpontjába, ahol — a kéréten konfesszióhoz — már szavakra sincs szükség: „...elég / lesz a másik nyelv, a néma. — / ha mégis késznek mutatkozol / valamire, legyen az a mi titkunk.” Nem a szavak szintjén történő megértés fogja feltörni Varga Mátyás poétikájának „pecséteit”, sőt, az erre való törekvés inkább csak tovább növeli a kötet enigmatikus erejét. A túlzott titokzatosság egyébként sokak számára nehezítheti az elmélyülést — egy mérsékeltbben alulstilizált „aura”, illetve egy kevésbé fragmentált szövegképzés szélesíthette volna az olvasók útját, felerősíthette volna az előttük járó léptek visszhangját, de talán így megfosztotta volna őket az újraolvasás egyre mélyülő koncentrikus köreitől.

Minden Varga Mátyás-vers valamiképpen a megváltatlanság kérdését járja körül, így az olvasó is lépten-nyomon rákényszerül egyfajta öntudatlan lelkiismeretvizsgálatra. A *hajnali3* hangjai is erre hívnak, de homályos tükröt tartanak elénk, amelyben egy pillanat alatt elmosódnak az arc körvonalai. Nem csupán önmagunkkal kell hát szembesülnünk, hanem megannyi másik tükrökkel is, mert miközben saját sötéttségünkbe merülünk alá, egy alaktalan, soktagú test részévé válunk. És hiába várunk (feloldozást, ettől a fájdalomtól megfeszített, közös testtől nem szakadhatunk el. Csak ha eljön a reggel... (*Magvető*, Budapest, 2013)

PAPP MÁTÉ

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

ERDÉLYBŐL — ERDÉLYRŐL I.

Amikor megvidámult, az öregedő Magyar Ferenc elmondta néhány emlékét az általa igazgatott Csíksomlyói Székely Népfőiskoláról, amely a KALOT egyik legizgalmasabb friss ága volt a negyvenes évek elején. A KALOT-ról tudnivaló, hogy a magyar katolikus fiatalság nevelésének, küldetéstudata kialakításának és őrzésének, keresztény öntudata megszilárdításának óriási hatású intézménye volt. A két jezsuita páter, Kerkai Jenő és Nagy Tőhötöm hihetetlen energiával az összmagyar ifjúság máig ható, szemléletformáló intézményévé tették. Teleki Pál felismerte, hogy a bécsi döntést követően visszacsatolt területeken is küldetése van a mozgalomnak, ezért határozta el, hogy Észak-Erdélyben, Csíksomlyón is indítsanak népfőiskolát. Ennek történetét írta meg, a még élő résztvevők emlékeit is beleszöve Cseke Péter és Burus János (a könyv a Hungarovox kiadásában jelent meg).

Küldetésről volt szó, ezért is munkálkodtak a nemes terv megvalósításán ismert, kiváló művészek, tanárok, akik másutt bizonyára bőséges anyagiakban részesülhettek volna, itt, Csíksomlyón viszont nehézségeket is vállalva tevékenykedtek az „ügyért”. Szervátiusz Jenő, aki már közismert, nagy karrier küszöbén álló művész hírében állt, fiával, Tiborral Csíksomlyóra költözött, hogy segíthesse a népfőiskola tevékenységét. A főiskola épületét Kós Károly tervezte, a munkát Ferencz S. Imre vezette (fia, Ferenczcs Imre ismert költő).

1940. január 1-én adta ki a Kelet Népeben Móricz Zsigmond a „Hagyd el a politikát, építkezz!” jelszót, amely a jövő megszilárdításának és gazdagításának alapeszméje lehetett volna, ha a második világháború nem hatálytalanította volna, ellenkezőjére fordítva a békés jövőépítés eszméjét. A program lényegét, a politikától független önépítést a dán Grundtvig püspök fogalmazta meg, s a dániai fordulatra Boldizsár Iván is ráirányította a figyelmet *A gazdag parasztok országa* című, 1939-ben megjelent szociográfiájában. Közismert volt a népi írók tényfeltáró munkássága, amely sürgős cselekvésre ösztönzött, és nem utolsósorban Márton Áron népnevelési tárgyú cikkei. A kérdés benne volt a levegőben, csak az életképes választ kellett kimunkálni. Kerkai Jenő a csíksomlyói Székely Népfőiskola mintájának az érdit tekintette, modellértékűnek tartva tevékenységét, s Móriczhoz írt, az író tanácsait kérő levelében a többi között ezeket írta: „Legfőbb célunk, hogy népfőiskolánkkal a magyar élet- és sorskérdéseket vizsgáljuk, és a minden tekintetben

egységes magyarság ügyét előbbre vigyük. Népfőiskolánk tananyaga és szelleme ezeknek a céloknak az elérését szolgálja.” Móricz 1941 júniusában, amint erről Magyar Ferenc beszélt Kaiser Lászlónak az íróval készült életinterjújában, látni szeretne volna a templomalvást, s a kórusról szemlélődött éjjel után. Az asszonyok sorban jártak a Szűz Máriát ábrázoló kegyszoborhoz, és megsimogatták a lábát. Móriczot annyira megérintette a jelenet, hogy sírva fakadt.

Sinka István 1943-ban verseivel szerepelt a csíkszeredai pünkösdi rendezvényen, s az est előtt meglátogatta a népfőiskolát, elbeszélgetett a tanulókkal és a tanárokkal, megsemmélyezte az *Anyám balladát táncolt* című versére koreografált táncjáték előadásának fényképeit (ezek az előző évi búcsúra készültek). Irodalmi estekre érkezett Csíkba Veres Péter is, aki fontosnak mondta a népfőiskolák tevékenységét, de Magyar Ferencnek nem sikerült meggyőznie, hogy adjon elő a hallgatóknak, vagy beszélgessen velük. Mint Móriczot, Veres Pétert is „félretájékoztatták” a mozgalom „jóakarói”, akik azt állították, hogy a búcsú részeskedéssel kezdődik. Nem kis meglepetéssel tapasztalta, hogy imádkoznak a férfiak, a fáradtabbak pedig békésen szunyókáltak. A csodatevő kegyszobor kegyelmével sugározta be a búcsújárókat.

Cseke Péter teljes joggal figyelmeztet egyik mulasztásunkra: mindmáig nem készült el az erdélyi népfőiskolák megbízható, teljességre törekvő monográfiája, holott Teleki miniszterelnöksége során arra törekedett, hogy az olasz fasizmus és a hitleri Német Birodalom ellensúlyául megerősítse a hazai mérsékeltlen jobboldali mozgalmakat és szervezeteket, kivált, ha azok valláserkölcsei program alapján működtek. Ennek részeként fogalmazta meg azt az elvárását, hogy a KALOT létesítsen népfőiskolát. Ehhez minden erkölcsi és anyagi támogatást megadott. A kijelölt igazgató, a felvidéki ténykedése során ösztönző tapasztalatokat szerzett Magyar Ferenc ezután költözött Csíksomlyóra, hogy személyesen teremtsen gyümölcsöző kapcsolatokat. Elsőnek a ferences rendház tartományfőnökénél tett tisztelgő látogatást: „Közöltem — mondta Kaiser Lászlónak —, számítunk a segítségükre, és ha a népfőiskola megvalósulhat, főként az ők gondjaira bízunk további fejlődését és fejlesztését.” Egy kölcsönépületben indult a főiskola, a helyi elemi iskola épületében tartották az előadásokat, itt szállásolták el a messzebből érkezett hallgatókat. Teleki Pál szerezte meg az önálló épületet emelésére elegendő anyagiakat, s bár halálával a Székely Népfőiskola leglelkesebb támogatóját veszítette el, az építkezés gyors

ütemben haladt. Amint a Csíki Tévében Ambrus Károly kifejtette: „Az itt való népnek tetszett ez a stílus, mert, ugye, a régi székely építéstílusból vettek mintát, amikor megtervezte ezt az épületet (ti. Kós Károly): magas tetővel, amiről a hó könnyen lecsúszik, és ellenáll a viharoknak.” Az építkezés elhúzódott, Kós Károly haragosan vette tudomásul, hogy a felajánlott telek voltaképp egy gödör volt, amelyet a munka megkezdése előtt fel kellett tölteni. A megmaradt iratok arról tanúskodnak, mennyien tekintették szívügyüknek a népfőiskola saját épületének felhúzását, s hányan járultak hozzá például ingyen faanyaggal építéséhez. A munkában a tanárok és a növendékek is részt vettek.

Az épületben 1942 őszén kezdődött a tanítás. Komoly terhet jelentett a megfelelő berendezés megszerzése. A csíkiak összefogásával és a Szervátiusz Jenő vezetésével működő fagmegmunkáló, faragó, bútorkészítő és lakberendező üzemek által szerzett bevételek további fejlődés esélyét adták. Szervátiusz arra törekedett, hogy növendékeivel megteremtse „az új székely bútort”, a hagyomány és célszerűség szintézisét. A megrendelésekből azonban nem tudta fenntartani magát az intézmény, olykor a tanárok késve kapták bérüket, másszor önként mondtak le róla. Változás akkor következett be, amikor 1943 pünkösdje után Márton Áron bérmakörútján ellátogatott a népfőiskolára. Leültette a kíséretében lévő plébánosokat és lelkűkre kötötte, hogy a legtehetségesebbeket küldjék a főiskolára, csak így szolgálhatják majd a székelyek javát. Arra intette őket, anyagiakkal is támogassák a népfőiskola tevékenységét. Magyar Ferenc emlékezete szerint az egyházközségek részéről megindult a támogatás: „ha küldtek egy fiatalembert a tanfolyamra, annak a teljes költségét is vállalták”.

Az Ugrin József vezetésével működő népfőiskolán szerzett tapasztalatok és módszerek Csíksomlyón is mintául szolgáltak, természetesen a helyi adottságokat és kívánalmakat is figyelembe vették. Lajos Balázs ekként fogalmazott a Csíki Lapokban: az intézménytől a műkedvelés és a népi mesterségek fellendítését remélik, várják a misztériumjátékok felújítását és a Kájni-nyomda életre keltését. Az utóbbi kivételével a Székely Népfőiskola megfelelt az elvárásoknak, arról nem is szólva, hogy tánc csoportja külföldön is nagy sikerrel szerepelt Molnár István vezetésével.

A Trianonnál megcsonkított ország kebelébe visszatérő magyarok lelkesedése, tenni akarása egy ideig magával ragadó volt. Egy idő után azonban rések keletkeztek az egységben, ami főleg a hivatalnokréteg magatartásának volt köszönhető, ugyanaz az urambátyám légkör alakult ki, ami az anyaországban dívott. A népfőiskolák egyik

legfontosabb feladatának az mutatkozott, hogy a köz javáért áldozatokra kész, tiszta életű közszolgákat neveljenek, akik valóban szolgálatnak tekintik megbízatásukat, s azt nem személyes előnyeik megszerzésére kamatoztatják. Ennek a célnak megfelelően indítottak tanfolyamokat a faluvezetésre alkalmasnak látszóknak és a művelődési közösségszervezőknek. A tehetségesek kiválasztásának elvével nem értett egyet például Tamási Áron sem. Szerinte a népfőiskolákból hazatérők gőgösek lesznek és elkényelmesednek. Magyar Ferenc azonban pozitív tapasztalatairól számolt be. Sajnos a háború nem hagyott időt a végeredmény megismerésére. Külön színfoltot képviseltek a tízhónapos faragótanfolyam résztvevői: itt hamar megmutatkozott, kik a tehetségesek, a tehetségtelenektől hamar megvált Szervátiusz Jenő, akárcsak a népi színjátékokat betanító Muharay Elemér és Molnár István. Am például Szervátiusz keze alól széles körben foglalkoztatott faragóművészek is kikerültek.

Érdemes visszaidézni azok nevét és tevékenységi körét, akik működésükkel megerősítették növendékeik erkölcsi világképét, tudását és jellemét. Magyar Ferenc a néprajzot és népi hagyományokat oktatta, Szervátiusz Jenő a faragás művészetét, Molnár István népi táncművészetet, Mátéffy Győző és Ferencz Lajos az általános műveltséget adó tárgyakat, Köllő Bonifác ferences szerzetes világnézeti előadásokat tartott, a hit- és erkölcs tantervű Leánder oktatta. Antal Pál a számtan-mértan mellett földrajzra és történelemre oktatta a fiatalokat, Részegh Mária zöldkeresztes nővér az egészségtani ismereteket, Kozák Imre agrármérnök a mezőgazdasággal kapcsolatos tudnivalókat tanította. A rátermettek tehát sokoldalú ismereteket szerezhettek, ráadásul a főváros és Csíksomlyó között ingázó Muharay Elemér vezetésével a színpadon is kipróbálhatták magukat.

Ahogy a KALOT mellett a KALÁSZ működött, a katolikus leányokat tömörítve, Csíksomlyón is eredményesen tevékenykedett a Székely Leány-népfőiskola. Itt is háromhónapos tanfolyamokon oktatták a lányokat. Felkészítették őket a családi nevelésre, de mezőgazdasági ismeretekre és szövésre-varrásra is. Természetesen szerepelt az el-sajátítandó ismeretek között a magyar irodalom, történelem, hit- és erkölcs tan, de például a sütes-főzés is. A komplex ismeretek megszerzése után falvaikban visszatérő fiatalok kamatoztatták és továbbadták megszerzett tudásukat, ilyesformán a Csíksomlyói Székely Népfőiskolának is termékenyítő kisugárzása volt. A pünkösti búcsúkon a Muharay Elemér által betanított, olykor 300 szereplőt foglalkoztató színelőadásokat több mint hetvenezren követték nyomon. A szabadtéri előadások hírére ismét idelátogató Bálint Sándor és

Radó Polikárp régi iskoladramák előadásának gondolatát is megpendítette (a kéziratok a ferenes levéltárból bukkantak elő). A háború azonban elsodorta a nagyszabású tervek megvalósításának lehetőségét, egyebek mellett egy havasi mintagazdaság megteremtését is. A tanárok nagy részét hadi szolgálatra hívták be. A népfőiskola megszűnt működni, de nem múlt szeretettel és hálával idézték hatásának emlékét egykori, még élő növendékei, akiket Burus János 2003-ban összehívott. Emlékek sorát elevenítették föl, Burus János pedig részben az ő jóvoltából dokumentumok, emlékezők és levelek sorát gyűjthette össze. Ezek egy részét is közli könyvében Cseke Péter, aki igazán hivatott arra, hogy az általa hiányolt monográfiát megírja. „Mint a fű a tiszta harmatot, úgy ittuk az ott hallottakat — emlékezett Ambrus Károly —, és kitérült előttünk egy csodálatos, új világ Most is fülembe cseng Magyar Ferenc igazgatóknak a figyelmeztetése: »Fiúk, soha ne feledkezzetek meg három dologról: *Tiszta fej, tiszta szív, tiszta kéz*«.” Ma is időszerű intelem...

RÓNAY LÁSZLÓ

RÓNAY LÁSZLÓ: SEBEK ÁZTATÁSA Visszaemlékezések

Amikor 1899-ben megjelent Ady első kötete, a *Versek*, néhány nappal a megjelenés után his cikket közölt róla a Debrecen című napilap, és meleg szavakkal méltatta az ifjú tehetséget. A kis cikket — álneven — maga Ady Endre írta. Illetlenség? Mindnyájan hasonlóképp cselekszünk, akik könyveket jelentünk meg, s a kiadói kérésére magunk fogalmaztuk meg a borítólap ismertető, reklámcélra szolgáló úgynevezett fülszövegét, kiemelve könyvünk érdekességét és értékeit. De szabad-e olyan könyvről írni, melynek élő-mozgó szereplői vagyunk? Nyilván szükség van rá, ha olyasvalamit állít rólunk, olyan képet fest rólunk, amelyet nem érzünk igazságosnak, sőt hamisnak tartunk. Szóvá tesszük, tiltakozunk. Ám mitévő legyen az ember, ha barátságosan, sőt szeretettel írnak róla, ha dicsérik és még példának is állítják? Ilyenkor helyesebb szerényen félrehúzódní.

En mégis vállalom ezt a néhány sort, mert Rónay László új könyvének nagyobbik része közös nemzedékünk életének filmkockáit vetíti. Ön-életrajzi könyv, de nemcsak önmagáról szól, hanem rólunk is, akik vele együtt indultunk pályánkon. Akik 30-as évek második harmadában, végén születünk, akik még emlékszünk a bombázásokra és az ostromra, akik most 75 és 80 között vagyunk, akiknek első könyvei a 60–70-es években jelentek meg, s akik még tudunk írni és

tanítani, de már nem vagyunk a szellemi élet hangos közszereplői. Hangosak sohasem voltunk. Ha úgy adódott, szerkesztettünk folyóiratot, vezettünk egyetemi tanszéket, de soha nem gondoltunk arra, hogy nemzedékként meg kellene szerveződnünk és valamiféle egységként el kellene különülnünk. Névtelen nemzedékünkhöz tartozik Tandori Dezső, aki még az utcára is ritkán megy ki fejére húzott kötött sapkájában.

Rónay László az irodalmi életnek abba a jól ismert és jelentős hatású, mégis zárt körébe született bele, amelyet a modern katolikus áramlatok határoztak meg. Édesapja, Rónay György költő, író, esszéista, műfordító ennek a fontos és a mai zűrzavar és tépettség idején alighanem egyre fontosabb szellemiségnek Sík Sándor mellett legjelentősebb képviselője. László úgy nőtt fel, hogy ha vendégségbe mentek, vagy vendéget fogadta, olyan „nénikkel” és „bácsikkal” találkozott, akik ma már iskolai tananyagok, legalábbis a jobb iskolákban. S akik alakját később tanulmányokban, portrémonográfiákban örökölte meg. Amikor 1962 táján elvégeztük az egyetemet (ő magyar–latin, én magyar–angol szakon), mindnyájan kaptunk állást, ki jobbat, ki rosszabbat, de állás nélkül senki nem maradt közöttünk. Ő Bicskőre került egy általános iskolába, évekig tanított ott, reggel 5-kor kelt, hogy elérje e tanítási idő kezdetét. Aztán hosszú idő után végre állást kapott a Petőfi Irodalmi Múzeumban, megjelent első monográfiája a Nyugat harmadik nemzedékéről, s ettől kezdve felívelt irodalomtörténész, kritikus pályára, amelynek máig tartó bibliográfiájára külön oldalakat kellene szánni. Szerkesztette az Új Ember című lapot, benne élt a Vigília körében, körülvette és mélyen áthatotta a kétezre éve kultúrát teremtő katolikus szellem. Bekerült az MTA Irodalomtörténeti Intézetébe, tudományos kutató lett, ami nagyon jól hangzott, de elég fagyó munkákkal bízták meg kötelező feladatként. Ezek mellett persze szabadon mozgott a pályán, remek tanulmányokat, monográfiákat írt Kosztolányi Dezsőtől Devecseri Gáborig és Képes Gézától Márai Sándorig a 20. század jelentős, vagy éppen méltatlanul elfeledett íróiról. Értekező prózáját nemcsak az alapos filológiai ismeret jellemzi, hanem a szöfűzés és mondatvezetés világos áttekinthetősége, amely nagyon távol van azoktól az értelmezéstani irányoktól, amelyek írásmódját tizenöt iskolakövető használja tizenöt bennfentes számára. S a sok tanulmány és könyv mellette ott van az egyetem, tanítványai ma is rajonganak érte.

Eppen ezért nem tetszik a könyv címe. Félrevezető. Úgy hangzik, mintha panaszáradat következnék végestelen végig, sebek, kudarcok, bánalmak, méltatlanságok. Ami nem igaz, és a

könyv nem erről szól. Régen olvastam ilyen kedves humorral megírt derűs önvallomást. Persze, mindenkinek vannak fájdalmai (amikor ő édesapjával Fradi-mecsekre ment, az én édesapám bénán feküdt a Pető Intézetben), mindenkit értek sérelmek, a mi életkorunkban már ilyen-olyan betegségekkel is küszködünk. És mégis. Ahogy ő is írja: „Inkább a pozitívumokkal kellene szembeesülnöm, hogy a nehéz helyzetben is megjelennek könyveim, hogy dolgozni tudok, ha rendszeren járni nem is, hogy Judit a legkülönbébb betegségekből ment ki, hogy szeretettel, aggodással vesz körül a család — ezek sokkal lényegesebb dolgok. Minthogy az is, hogy professor emeritus lettem az egyetemen, oktathatok, eljönnek a tanítványaim, régiek is, újak is.”

Önéletrajz? Az is, de élénk, szép rajza az Új Ember és a Vigilia körüli szellemi életnek, s minde mellett nemzedéki portré is. Valamikor elsőnek írta meg a Nyugat harmadik nemzedékének történetét, most elsőnek írja meg a miénket. (*Argumentum*, Budapest, 2014)

KENYERES ZOLTÁN

ERDŐ PÉTER: A BŰN ÉS A BŰNCSELEKMÉNY Két alapvető fogalom viszonya az egyházi jog tükrében

Erdő Péter bíboros, prímás, érsek, kánonjogász-professzor, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja *A bűn és a bűncselekmény* című könyvében a katolikus hit kifejtésének és az egyházjogi gondolkodás fejlődésének tükrében rendkívüli precizitással és széleskörű hivatkozással, jogtörténeti és hatályos jogi elemzéssel, saját álláspontját is megfogalmazva kristálytisztán bemutatja az erkölcs és a jog normarendszerének viszonyát és kölcsönhatását a bűn és a bűncselekmény fogalma kapcsolatának területén; konkrétan arra is keresve a választ, hogy — tekintettel az egyházi jog sajátos teológiai dimenziójára — mi a viszony a hatályos kánonjogban, különösen a Codex Iuris Canonici-ben a bűn (*peccatum*) és a bűncselekmény (*delictum*) között; s miként a Bevezetésben — a témával kapcsolatos újabb kánonjogtörténeti kutatásokat is megemlítve — írja, vizsgálódása használható eredményeket kínálhat az állami jogrend és az adott társadalomban részben az erkölcsi tudat, részben az emberi magatartások szintjén megjelenő moralitás kapcsolatára nézve is.

A nemzetközi hírű tudós szerző reflexiójában a Biblia világától az ókeresztény és a középkori, valamint az újkori felfogáson át — kiemelkedő módszertannal — kalauzol bennünket, amikor a bűn és a bűncselekmény fogalmának fejlődéséről ír. Ennek keretében a bűnbánat szentsége, a ve-

zeklési fegyelem és az egyházi büntetőjog kategóriáinak — például a bűnösségnek — a fejlődéséről is szól, kitérve a gyóntatói summákra, s azok fejlődésére, az önálló kánoni büntetőjog megszületésére, a kazuisztikus irodalomra, a közvélemény és a magánvádas bűncselekmény problémájának kánonjogi megjelenésére, az újkori moráleteológiának és a kánonjognak a bűn témájában meglévő kapcsolatára, a reatusnak (bűnös állapot) a bűn, illetve a bűncselekmény és a büntetés közötti közbülső fogalmára, s a bűn és a bűncselekmény mint két különböző normarendszer megsértésére (eme utolsó alfejezeten belül: Juan Azor, Hugo Grotius, Francisco Suárez, Domenico Ursaya, Placidus Böckhn, Dionysius Gothofredus, André del Vaulx, Henricus Zoesius, Arnold Corvinus van Beldern műveit is citálva). Ezt követően jutunk el az 1917. évi Codex Iuris Canonici bűn és bűncselekmény fogalmának tárgyalásához, amelynek előzményeként Erdő Péter professzor idézi Joseph Hollweck szövegszerű javaslatát, kiemelve Gommar Michiels Codex-kommentárját.

A kiváló könyv további fejezetei a jelenleg hatályos egyházjog körébe vezetnek el: a bűncselekmény fogalma az 1983. évi Codex Iuris Canonici-ben (a korábbi szabályozáshoz képest eltérő, közvetett leírással — arra is figyelemmel, hogy *omnis definitio in iure periculosa*, a törvényi, a tárgyi és a szubjektív elem vonatkozásában is kitérve a változásra, annak okaira, s az 1399. kánon jelentőségére, továbbá az 1395. kánon 2. §-a kapcsán az erkölcs és a jog kapcsolatára); a beszámíthatóság szerepe és értelme a bűncselekmény hatályos egyházjogi fogalmában: „A beszámíthatóság fogalma az egyházi büntetőjogban” (Cesare Lombroso elméletéről is említést téve — leszögezve: „A kánonjogban a büntetőjogi beszámíthatóság alapja az emberi szabadság volt és maradt”, s Velasio De Paolis-szal kijelentve: „a beszámíthatóság »olyan tulajdonság, amely alapján egy cselekedetért és egy hatást vissza lehet vezetni az alany szabad és tudatos akarata-ra«”), „Súlyos bűn-e minden egyházi bűncselekmény?” (a nemleges válaszhoz Silvestro Mazzolini, Alfonso de Castro, Martin de Azpilcueta, Carlo Antonio Tesauro, Gommar Michiels, Reinhold Sebott műveit is idézve), „A beszámíthatóság véleme”, „Az »ignorantia facti, non iuris excusat« elve és a mai egyházi büntetőjog”. Az utolsó fejezet — „A bűn a hatályos Egyházi Törvénykönyvben a büntetőjogon kívül” — a bűn szerepével foglalkozik: a szentségekkel és a szentelményekkel kapcsolatban, valamint az egyházi eljárásjogban. Mindebből kiemelendő: „»Mivel pedig az emberi ésszerűség alapvető elvei szerint a jogi-társadalmi rend, mellyel a bűncselekmény közvetlenül

ellenkezik, nem különálló és az erkölcsi rendtől elzárt rend, hanem az Istentől alapított és lelkiismeretben kötelező erkölcsi rend egészének szerves része», ezért a társadalmi hatóság a cselekményt bűncselekményként nem számíthatja be akkor, ha az egyszersmind nem bűn is Isten előtt. Mindez feltételezi, hogy az emberi törvényhozó mind a büntetendő tényállások, mind a beszámíthatósági ismérvek meghatározása során figyelembe veszi az erkölcs követelményeit. Ellenkező esetben az erkölcstelen — és így lelkiismeretben nem is kötelező — »jog« esetével állnánk szemben, ami a 20. század világi jogtörténetében gyakori jelenség volt. Az igazságos büntetőjoggal szemben tehát követelmény, hogy amit bűntet, az erkölcsileg is bűn legyen.” (103–104.)

Erdő Péter professzor végső következtetéseit a bűn és a bűncselekmény viszonyának teológiai és kánonjogi szempontú áttekintése után, az Összefoglalásban olvashatjuk; ennek egyik pontja: „...Isten a »természetes« cselekvési szabályok létének és kötelező erejének forrása. Nem a természet önmagában, nem is a természetben pusztán emberi értelemmel felfedezett ésszerűség, hanem a benne kifejeződő személyes isteni akarat a forrása az emberi kötelezettségeknek” (132.); továbbá: „A hatályos egyházjogban is elválaszthatatlan a bűn és a bűncselekmény fogalma, ám nem látszik szükségszerűnek, hogy minden kánoni bűncselekmény egyben súlyos (halálos) bűn is legyen. A bűncselekmény kritériuma lehet az áthágás súlyossága és külső jellege, de a büntetés kilátásba helyezése a konkrét cselekményre — előzetes, pozitív egyházi jogszabályban vagy egyházi hatósági parancsban — nem lehet nélkülözhetetlen. A súlyos és veszélyes bűnök büntethetősége ép-poly fontos e tekintetben, mint az ártatlanok büntetésének elkerülése vagy a kánoni büntetés elengedésének vagy enyhítésének lehetősége. A jogpozitivisták értelemben vett, pusztán formális büntetőjogi törvényesség helyett az isteni törvényre való utalás egy magasabb szintű törvényesség követelményét fejezi ki. Erre törekedni ma különösen időszerű, hiszen »az emberi jogok eszméje, minden ember törvény előtti egyenlősége, az emberi méltóság elismerése, sérthetetlensége és az a tudat, hogy az ember felelős tetteiért, a teremő Istent valló meggyőződésen alapul.«.” (133.)

A jogtörténeti szempontból is rendkívül értékes, lényegre világító kötetet, amelyet gazdag irodalom- és forrásjegyzék zár, szívből ajánlom mindenkinek. (Szent István Társulat, Budapest, 2013)

HÁMORI ANTAL

HELYREIGAZÍTÁS

Szende Ákos: *A Kádár-kor finnugor nyelvészete egy hivatástalan piarista, Erdélyi István ügynökjelentésének a titkárban* (Vigilia, 2013. 1. 68–74.) című tanulmányával kapcsolatban szerkesztőségünk levelet kapott az 1965 óta Németországban élő hegedűművész és nyugalmazott zenetanár Kubinyi Attilától, aki a cikk 73. oldalán olvasható, rá és családjára vonatkozó információkat így pontosította: „Amit Szende — Erdélyi egy besúgóí jelentése nyomán — velem kapcsolatban állít, abból mindössze annyi igaz, hogy valaha a Burg Kastl-i magyar gimnázium zenetanára voltam. A többi állítása valótlan. Nem igaz, hogy Göttingenben ismertem meg Erdélyi Istvánt. Ismeretségünk mindössze két rövid találkozásra korlátozódott, és mindkettőre Münchenben került sor. Kubinyi Lászlónak nem a fia vagyok, hanem az öccse. Édesanyám, Comensoli Mária zongoraművész nem elkísérte Bartók Béláné Pásztor Dittát a külföldi koncertjeire, hanem vele együtt lépett fel e koncerteken (amelyeken kézzongorás Bartók-műveket adtak elő).” Kubinyi Attila levelében határozottan kijelenti: „nem »puhatolóztam«, és nem »ajánlottam fel« Erdélyinek, hogy összehozom a német titkosszolgálat egyik emberével, már csak azért sem, mert soha életemben nem volt közöm semmilyen titkosszolgálathoz, így a némethez sem. Ily módon ahhoz sem lehetett semmi közöm, amit Szende a folytatásban állít: hogy ti. Erdélyit Németországban »valamiféle 'játszmas ügybe' akarták bevonni«, épp akkor, amikor »ki akart szállni az egész ügyből«, azaz szakítani szeretett volna a magyar államvédelemmel. Hogy így volt-e vagy sem, és hogy miért kevert bele jelentéseiben Erdélyi éppen engem a »játszmába«, nem tudom — és nincs is kedvem gondolkodni rajta.” Köszönjük Kubinyi Attilának a pontosításokat, és elnézését kérjük a Szende Ákos cikkében található, téves következtetésre okot adó szerencsétlen fogalmazásmódért. (A szerk.)

SOMMAIRE*Mariage, famille*

KATALIN	
HORVÁTH-SZABÓ:	Monde changeant – familles changeantes
ZSOLT SPÉDER:	La famille en changement continuuel
BEÁTA DÁVID –	
JUDIT HARGITAI:	Famille et travail ou travail et famille?!
LÁSZLÓ LUKÁCS:	La famille est le coeur de l'église
■	Des représentants hongrois de l'Equipe Notre-Dame, Marriage
■	Encounter et Familienbewegung Schönstatt sur la famille
■	Poèmes de János Lackfi et Péter Vasadi
■	Entretien avec l'évêque László Bíró

INHALT*Ehe, Familie*

KATALIN	
HORVÁTH-SZABÓ:	Welt im Wandel – Familien im Wandel
ZSOLT SPÉDER:	Die Familie in ständigem Wandel
BEÁTA DÁVID –	
JUDIT HARGITAI:	Familie und Arbeit oder Arbeit und Familie?!
LÁSZLÓ LUKÁCS:	Die Familie ist das Herz der Kirche
■	Die ungarischen Vertreter des Equipe Notre-Dame, Marriage
■	Encounter und Familienbewegung Schönstatt über die Familie
■	Gedichte von János Lackfi und Péter Vasadi
■	Gespräch mit dem Bischof László Bíró

CONTENTS*Marriage, Family*

KATALIN	
HORVÁTH-SZABÓ:	Changing World – Changing Families
ZSOLT SPÉDER:	The Family in Constant Change
BEÁTA DÁVID –	
JUDIT HARGITAI:	Family and Job or Job and Family?!
LÁSZLÓ LUKÁCS:	The Family is the Heart of the Church
■	The Hungarian Representatives of the Equipe Notre-Dame, Marriage
■	Encounter and Schönstatt Family Movement about the Family
■	Poems by János Lackfi and Péter Vasadi
■	Interview with Bishop László Bíró

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP.

V. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: egy évre 5.640,- Ft, fél évre 2.820,- Ft, negyed évre 1.410,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál

(H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.000,- Ft/év vagy 100,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 550 Ft

VIGILIA

SZEMLE

■
RÓNAY LÁSZLÓ
ERDŐ PÉTER

Hónapról hónapra
Sebek áztatása. Visszaemlékezések
A bűn és a bűncselekmény.
Két alapvető fogalom
viszonya az egyházi jog tükrében

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Hámori Antal, Kenyeres Zoltán
és Rónay László

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Keresztényüldözés napjainkban
- Gáspár Csaba László, Gáthy Vera,
Maróth Miklós, Mesterházi Mónika,
Pomogáts Béla, Rónay László,
Szűcs Teri és Takács Gyula tanulmánya
- Dobai Lili, Fecske Csaba,
Ferdinandy György, Györffy Ákos,
Halmai Tamás, Seamus Heaney,
Juhász Anikó és Wisława Szymborska írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

977004260200514005